

S. IOANNES CHRYSOSTOMUS (344/347 † 407)

DE PROPHETIARUM OBSCURITATE (386-387)

739 Hom. I, 2. [...] Διὰ τοῦτο καὶ Ἡσαΐας φησί: «Τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται;» Αλλὰ περὶ ἐκείνης, φησίν, εἶπε τῆς ἄνω. Τί οὖν ἔροῦμεν Παύλῳ, ἀμφοτέρας εἰπόντι τὰς γεννήσεις, καὶ τότε ἐπαγαγόντι τὸ «Ἀγενεαλόγητος»; Πρότερον γάρ εἰπών «Ἄπατωρ, ἀμήτωρ», τότε ἐπήγαγε τὸ «Ἀγενεαλόγητος», ἵνα μὴ μόνον κατ’ ἐκείνην τὴν γέννησιν, καθ’ ἣν ἀμήτωρ ἐστίν, ἀλλὰ καὶ κατὰ ταύτην, καθ’ ἣν ἀπάτωρ ἡν, τὴν κάτω λέγω, ἀγενεαλόγητον εἴναι πιστεύσῃς. Διὰ τοῦτο ἀμφοτέρας θεῖς, τότε εἶπε τὸ «Ἀγενεαλόγητος»· καὶ γάρ καὶ αὕτη ἡ κάτω ἀκατάληπτος, ἵνα πρός ἐκείνην μηδὲ παρακύψαι τολμήσωμεν. Εἰ γάρ τὰ προπύλαια τοῦ ναοῦ οὕτω φοβερὰ καὶ ἀπρόσιτα, πῶς εἰς τὰ ἄδυτά τις εἰσελθεῖν ἐπιχειρήσει; «Οτι μὲν γάρ ἐγεννήθη ἐκ τοῦ Πατρός, οἶδα· τὸ δὲ πῶς, οὐκ οἶδα.» Οτι ἐτέχθη ἐκ τῆς παρθένου, ἐπίσταμαι· τὸν δὲ τρόπον οὐδὲ ἐνταῦθα καταλαμβάνω. Ἐκατέρας γάρ φύσεως ἡ γέννησις δύολογεῖται, καὶ ἐκατέρας ὁ τρόπος σεσίγηται. Καὶ ὥσπερ ἐνταῦθα ἐπὶ τῆς παρθένου, οὐκ εἰδὼς ἐγὼ πῶς ἐκ παρθένου ἐγεννήθη, δύολογῷ ὅτι ἐγεννήθη, καὶ οὐκ ἀναιρῶ τὸ πρᾶγμα διὰ τὴν ἀγνοιαν τοῦ τρόπου· οὕτω καὶ σὺ ποίησον ἐπὶ τοῦ Πατρός· εἰ καὶ οὐκ οἶδας πῶς ἐγεννήθη, τὸ «Ἐγεννήθη»,

PG
56, 166

739 Hom. I, 2. [...] Dicebat etiam Isaias, *Generationem eius quis enarrabit?*¹ Atqui de illa caelesti, inquit, hoc dixit. Quid ergo Paulo dicemus, qui utramque generationem commemoravit, ac deinde illud, *Sine genealogia*,² subiunxit? Cum enim ante dixisset, *Sine patre, sine matre*, post adiunxit, *Sine genealogia*, ut non modo secundum illam generationem, secundum quam est sine matre, sed etiam secundum hanc, secundum quam erat sine patre, terrenam dico, sine genealogia ipsum esse credas. Idcirco utraque posita dixit, *Sine genealogia*, nam haec terrena comprehendendi non potest, ut in illam ne respicere quidem audeamus. Nam si templi vestibula sunt adeo terribilia et inaccessa, quo pacto in ipsa adyta penetrare quis audebit? Genitum enim ex Patre fuisse scio: quo pacto, nescio. Ex virginine illum fuisse natum novi; modum autem ne hic quidem *assequor. Nam utriusque naturae generationem confitemur, et utriusque modum tacemus. Et sicut cum de virginē agitur, etsi nescio quo pacto sit ex virginē generatus, tamen eum generatum fuisse confiteor, nec rem tollo propter ignorantiam modi: ita fac tu quoque, cum de Patre agitur: licet nescias quomodo Filius sit genitus, eum

PG
56, 166

*167

¹ Isa. LIII, 8.² Hebr. VII, 3.

διμολόγησον. Καὶ λέγη σοι ὁ αἱρετικός· Πῶς * ἐγεννήθη ἐκ τοῦ Πατρὸς ὁ Γίός; *¹⁶⁷ κατάσπασον αὐτοῦ τὸ φρόνημα εἰς τὴν γῆν, καὶ εἰπὲ πρὸς αὐτόν· Κατάδηθι ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ δεῖξον πῶς ἐγεννήθη ἐκ τῆς παρθένου, καὶ τότε ἔκεινα ἔρωτα. Κάτασχε αὐτόν, καὶ περίστηθι, καὶ μὴ ἀφῆς ἀποπηδῆσαι, μηδὲ ἀναχωρῆσαι εἰς τὸν λαβύρινθον τῶν λογισμῶν· ἀλλὰ κάτασχε, καὶ ἀπόπνιξον, μὴ τῇ χειρὶ, ἀλλὰ τῷ ὅματι· μὴ δῆψε αὐτῷ διαστολάς καὶ διαφυγάς, δις βούλεται. Ἐκεῖθεν θύρυσθον ἐμποιοῦσι τοῖς διαλεγομένοις, ἐπειδὴ ἡμεῖς αὐτοῖς ἀκολουθοῦμεν, καὶ οὐκ ἄγομεν ὑπὸ τοὺς νόμους τῶν θείων Γραφῶν. Περίθες τοίνυν αὐτῷ τειχίον πάντοθεν, τὰς ἀπὸ τῶν Γραφῶν μαρτυρίας, καὶ οὐδὲ χῶναι δυνήσεται. Εἰπὲ πρὸς αὐτόν· Πῶς ἐγεννήθη ἐκ τῆς παρθένου; οὐκ ἀφίσταμαι οὐδὲ ἀναχωρῶ. Ἀλλ’ οὐκ ἀνέχομαι τὸν τρόπον εἰπεῖν, καὶ μυρία φιλονεικῆ. “Οταν γάρ ὁ Θεὸς ἀποκλείσῃ, τίς ἀνοίξει λοιπόν; Πίστει παραδεκτὰ τὰ τοιαῦτα μόνη. Εἰ δὲ οὐκ ἀνέχῃ, ἀλλὰ λογισμούς ἐπιζητεῖς, ἔρω πρὸς σέ, ὁ πρὸς τὸν Νικόδημον ὁ Χριστός· «Εἰ τὰ ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν, καὶ οὐ πιστεύετε, πῶς, ἐὰν τὰ ἐπουράνια εἴπω, πιστεύετε;» Περὶ τῆς ἐκ παρθένου γεννήσεως εἶπον, καὶ οὐκ οἶδας, οὐδὲ χῶναι τολμᾶς, καὶ τὸν οὐρανὸν περιεργάζῃ; Εἴθε μὲν οὖν τὸν οὐρανόν, καὶ μὴ τὸν Δεσπότην τῶν οὐρανῶν ἐπολυπραγμόνεις. «Εἰ τὰ ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν, καὶ οὐ πιστεύετε». Οὐκ εἴπεν,

fuisse genitum confitere. Quod si dixerit tibi haereticus: Quomodo genitus est ex Patre Filius? Mentem eius in terram deprime, atque illi dicito: Descende de caelis, ac mihi demonstra, quomodo ex virginie sit natus, tumque illa me roga. Retine illum, et obsessum urge, neque resilire sinito aut in labyrinthum ratiocinationum se proripere: verum retine, et strangula, non manu, sed oratione; ne distinctiones illi et effugia concedas, quae cupit. Hinc fit ut eos perturbent et commoveant, quibuscum disputant, quod nos illis obsequiamur, neque eos ad sacrarum Scripturarum leges adigamus. Undique igitur illi murum ex testimoniis Scripturarum oppone, ac ne hiscere quidem poterit. Dic illi: Quo pacto ex virginie natus est? Non absistam, neque recedam. Atqui modum effari non poterit, tametsi omni ope conatuque contendat. Cum enim Deus occluserit, quis iam reserabit? Sola fide percipi possunt talia. Quod si non acquiescas, sed rationes disquiras, iisdem te verbis, quibus Nicodemum Christus, affabor: *Si terrena dixi vobis, et non creditis, quomodo si dixero vobis coelestia, credetis?*¹ De nativitate dixi ex virginie, neque nosti, neque hiscere audes, et caelum curiose scrutaris? Atque utinam in caelum, et non in Dominum caeli curiose inquireres. *Si terrena dixi vobis, et non creditis.* Non dixit: Et non per-

¹ Io. III. 12.

οὐ πείθεσθε, ἀλλ’ «Οὐ πιστεύετε», δεικνὺς ἡμῖν, ὅτι καὶ τὰ ἐπίγεια πίστεως δεῖται. Εἰ δὲ τὰ ἐπίγεια πίστεως δεῖται, πολλῷ μᾶλλον τὰ οὐράνια.

HOMILIAE IN GENESIM (ca 388)

- 740** In cap. XXV, Homilia XLIX, 2. [...] Δεῦ δὲ καὶ τὴν αἰτίαν εἰπεῖν, PG 54, 445 δι’ ἣν ἔκειναι στεῖραι αἱ γυναῖκες. Τίς οὖν ἐστιν ἡ αἰτία; “Ινα, ὅταν ἔδης τὴν Παρθένον τίκτουσαν τὸν κοινὸν ἡμῶν Δεσπότην, μὴ ἀπιστήσῃς. Γύμνασόν σου ἐνταῦθα τὴν διάνοιαν, φησίν, ἐν τῇ μήτρᾳ τῶν στειρῶν, ἵν’ ὅταν ἔδης πεπηρωμένην καὶ δεδεμένην μήτραν πρὸς παιδοποίαν ἀνοιγομένην ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος, μὴ θαυμάσῃς ἀκούων ὅτι παρθένος ἔτεκε. Μᾶλλον δὲ θαύμασσον καὶ ἐκπλάγηθι, ἀλλὰ μὴ ἀπιστήσῃς τῷ θαύματι. “Οταν οὖν λέγῃ πρὸς σὲ ὁ Ἰουδαῖος· Πῶς ἔτεκεν ἡ παρθένος; εἰπὲ πρὸς αὐτόν· Πῶς ἔτεκεν ἡ στεῖρα καὶ γεγηρακυῖα; Δύο γάρ κωλύματα τότε ἦν, τό τε *ἀκάρον τῆς ἥλικίας, καὶ τὸ ἄχρηστον τῆς φύσεως· ἐπὶ δὲ τῆς παρθένου ἐν κώλυμα ἦν, τὸ μὴ μετασχεῖν αὐτὴν γάμου. Προσδοποιεῖ τοίνυν τῇ παρθένῳ ἡ στεῖρα. Καὶ ἴνα μάθης ὅτι δὰ τοῦτο στεῖραι προσέλαθον, ἴνα πιστευθῇ τῆς παρθένου ὁ τόκος, ἀκουσσον ἀπὸ τῶν ὥρμάτων τοῦ Γαβριὴλ τῶν πρὸς τὴν παρθένον εἰρημένων. Ἐπειδὴ γάρ ἥλθε καὶ εἶπεν αὐτῇ. «Συλλήψῃ ἐν γαστρί, καὶ τέξῃ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν», ἐξεπλάγη καὶ ἐθαύμασε, καὶ εἶπε· *446

suademini, sed, *Non creditis, quo verbo significat terrena etiam fide indigere. Quod si terrena fide indigent, multo magis caelestia.*

- 740** In cap. XXV, Homilia XLIX, 2. [...] Causam tamen dicamus PG 54, 445 propter quam mulieres illae¹ steriles fuere. Quaenam igitur est causa? Ut cum videris virginem nostrum communem Dominum parientem, ne sis incredulus. Exerce enim hic tuos sensus, inquit, in vulva sterilium, ut, cum didiceris ligatam et emortuam vulvam divina virtute ad procreationem aperiri, inde copiosis argumentis acceptis, *non admireris audiens virginem peperisse: imo admirare et obstupesce, sed ne sis incredulus miraculo. Quando igitur tibi dicit iudeus: Quomodo peperit virgo? Dic ei: Quomodo peperit sterilis et vetula? Duo impedimenta tunc erant, et aetas intempestiva, et natura vitiata: in virgine autem unum impedimentum fuit, quod non esset particeps concubitus. Sterilis igitur iam viam parat virginī. Et ut scias propter hoc steriles prius fuisse, ut credatur virginitatis partus: audi verba Gabrielis ad Virginem dicta. Postquam enim venit et dixit *Concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen eius Iesum,*² obstupefacta est et admirata, dixitque: *446

¹ Rebecca, Sara, Rachel.

² Lc. I, 31.

« Πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; » Τί οὖν ὁ ἄγγελος; « Πνεῦμα ἀγίου ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι ». Μὴ ζήτει, φησί, φύσεως ἀκολουθίαν, ὅταν ὑπὲρ φύσιν ἢ τὰ γινόμενα· μὴ περιβλέπου γάμων ὡδῖνας, ὅταν μείζων γάμου τῆς γεννήσεως ὁ τρόπος ἦ. « Καὶ πῶς ἔσται τοῦτο, φησίν, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; » Καὶ μὴν διὰ τοῦτο ἔσται, ἐπειδὴ ἄνδρα οὐ γινώσκεις. Εἰ γὰρ ἐγγύωσκες ἄνδρα, οὐκ ἀν κατηξιώθης ὑπηρετήσασθαι τῇ διακονίᾳ ταύτῃ. « Ωστε δι' ὁ ἀπιστεῖς, δι' αὐτὸν πίστεις. Οὐκ ἐπειδὴ κακὸν ὁ γάμος, ἀλλ' ἐπειδὴ κρείττων ἡ παρθενία τὴν δὲ τοῦ κοινοῦ πάντων Δεσπότου εἴσοδον σεμνοτέραν ἔχειν εἶναι τῆς ἡμετέρας· βασιλικὴ γὰρ ἦν ἡ εἴσοδος. » Εδει κοινωνεῖν ἡμῖν τῆς γεννήσεως, καὶ ἐξηλλάχθαι τῆς ἡμετέρας. Καὶ ἀμφότερα ταῦτα γέγονε, καὶ ὅπως ἀκουε. Τὸ μὲν ἀπὸ μήτρας γενέσθαι, κοινὸν πρὸς ἡμᾶς· τὸ δὲ χωρὶς γάμων γενέσθαι, μεῖζον ἢ καθ' ἡμᾶς. Καὶ τὸ μὲν ἐν γαστρὶ σχεῖν σε, τῆς φύσεως τῆς ἀνθρωπείας· τὸ δὲ χωρὶς μίξεως γενέσθαι τὴν κύνησιν, σεμνότερον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· ἵνα καὶ τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὴν κοινωνίαν τὴν πρὸς σὲ μάθης. Καὶ σκόπει τὴν σοφίαν τῶν γινομένων. Οὔτε ἡ ὑπεροχὴ τὴν δομούσιν καὶ συγγένειαν ἐλυμήνατο, οὔτε ἡ πρὸς ἡμᾶς συγγένεια τὴν ὑπεροχὴν ἡμαύρωσεν, ἀλλ' ἐκάτερα ἐδείχνυτο διὰ τῶν πραγμάτων· καὶ τὰ μὲν ὀλόκληρα εἶχεν ἡμέτερα, τὰ δὲ ἐνηλ-

*Quomodo erit mihi istud, quia virum non cognosco?*¹ Quid igitur angelus? *Spiritus sanctus superveniet super te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Ne quaeras, inquit, naturae modum et ordinem, quando super naturam sunt quae flunt; ne species coniugii dolores, quando maior quam in nuptiis natalium modus erit. *Et quomodo fiet istud,* inquit, *quoniam virum non cognosco?* Sane propter hoc erit, quoniam virum non cognoscis. Nam si cognosceres virum, non fuisses habita digna ut huic ministerio servires. Itaque ea de causa, qua dubitas, ea ipsa de causa crede. Non quia malum nuptiae, sed quia melior virginitas; hunc autem ingressum nostri omnium Domini digniorem esse oportet, quam nostrum: regius enim fuit introitus. Oportebat et communem cum nostro eius esse ortum, et diversum a nostro, et utrumque evenit. Et quomodo audi. Nam de utero prodire, hoc commune nobiscum est: absque nuptiali autem congressu nasci, supra nostram est originem. Uterum gestare te, id naturae est humanae; sine congressu uterus gestare, id natura humana sublimius, ut et praestantiam et communionem quam tecum habet ediscas. Considera autem quanta sapientia haec facta sint, neque eminentia obfuit similitudini et affinitati eius nobiscum, neque nostra affinitas et similitudo eius obscuravit excellentiam,

¹ Ibid. 34.

λαχμένα πρὸς ἡμᾶς. 'Αλλ', διπερ ἔλεγον, διὰ τοῦτο αἱ στεῖραι αῦται, ἵνα πιστευθῇ τῆς Παρθένου ὁ τόκος, ἵνα αὕτη χειραγωγῆθῃ πρὸς τὴν πίστιν τῆς ἐπαγγελίας καὶ τῆς ὑποσχέσεως. "Ακουσον γάρ τι φησιν ὁ ἄγγελος πρὸς αὐτήν· «Πινεῦμα ψύχων ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις· Υψίστου ἐπισκιάσει σοι». Οὕτω, φησίν, ἔχεις τεκεῖν, καὶ τῆς ἐνεργείας τοῦ Πινεύματος τὸ πᾶν ἔσται. Μὴ τοίνυν βλέπε πρὸς τὴν γῆν· ἀπὸ τῶν οὐρανῶν ἡ ἐνέργεια ἔρχεται. Τοῦ Πινεύματός ἔστι χάρις τὸ γινόμενον· μὴ ζήτει φύσεως ἀκολουθίαν, μὴ κατὰ νόμους καὶ γάμον. 'Αλλ' ἐπειδὴ μείζονα τοῦτα ἦν ἔκεινης τὰ ῥήματα, βούλεται καὶ ἐτέρων αὐτῇ παρασχεῖν ἀπόδειξιν.

3. Σὺ δέ μοι σκόπει, ἀγαπητέ, πῶς ἡ στεῖρα αὐτὴν χειραγωγεῖ πρὸς τὴν πίστιν τοῦ τόκου. 'Ἐπειδὴ γάρ ἡ προτέρα ἀπόδειξις μείζων ἦν τῆς διανοίας τῆς παρθένου, ἀκούσον πῶς καὶ ἐπὶ τὰ ταπεινότερα κατήγαγε τὸν λόγον, διὰ τῶν αἰσθητῶν αὐτὴν χειραγωγῶν. «Καὶ ἰδού, φησίν, Ἐλισάβετ ἡ συγγενής σου, καὶ αὐτὴ συνείληφιν υἱὸν ἐν γήρει αὐτῆς· καὶ οὗτος μὴν ἔκτος ἔστιν αὐτῇ τῇ καλουμένῃ στείρᾳ». Διὰ τὴν * παρθένον πάντως παρήγαγε καὶ τὴν στεῖραν· ἐπεὶ τίνος ἔνεκεν παρήγαγεν αὐτῇ τὸν τόκον τῆς συγγενοῦς καὶ τίνος ἔνεκεν ἔλεγε «Τῇ καλουμένῃ στείρᾳ»; Διὰ πάντων χειραγωγῶν αὐτὴν πρὸς τὸ πιστεῦσαι τῷ εὐαγγελισμῷ. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἡλικίαν εἶπε, καὶ

*447

sed operibus utrumque ostensum est: aliaque perfecte nobis similia habuit, alia a nobis diversa. Verum, ut dixi, propter hoc steriles fuerunt istae, ut crederetur virginitatis partus, ut ipsa induceretur ad fidem promissionis. Audi enim quid dicit angelus Dei: *Spiritus sanctus veniet super te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi.*¹ Sic, inquit, poteris parere. Totum operatione Spiritus erit. Ne igitur spectes in terram, e coelis operatio venit. *Spiritus gratiae* est quod fit ne quaeras naturae modum, ne secundum nuptiarum leges intelligas. Verum quoniam maiora sunt verba haec, quam ut illa caperet, vult et aliam ei praebere demonstrationem.

3. Tu autem, dilecte, attende quomodo sterilis istam manuducat ad fidem partus. Quoniam prior demonstratio maior erat cogitatione virginis, audi quomodo et humiliorem sermonem afferat, per sensibilia ipsam manuducens. *Et ecce, inquit, Elisabeth cognata tua et ipsa concepit filium in senectute sua: et hic mensis sextus est ei quae vocatur sterilis.*² Vides ut sterilis propter virginem in medium sit adducta? * Alioquin cuius rei gratia retulisset partum cognatae, cuius item gratia dixisset, *Quae vocatur sterilis?* Plane per omnia deducebat eam ad credendum annuntiationi: propterea et tempus

*447

¹ Ibid.² Le. I, 36.

τὴν πήρωσιν τῆς φύσεως· διὰ τοῦτο καὶ τὸν χρόνον ἀνέμεινε τῆς κυήσεως. Οὐ γάρ ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐκ προοιμίων αὐτῇ εὐθέως εὐηγγελίσατο, ἀλλ’ ἐξαμηνιαίου διελθόντος χρόνου, ἵνα δὲ τῆς γαστρὸς ὅγκος τὴν κύησιν ἐγγυησάμενος σκεψῆ τὴν ἀπόδεξιν παράσχῃ τῆς συλλήψεως. Καὶ θέα μοι τοῦ Γαθριὴλ τὴν σύνεσιν. Οὐκ ἀνέμνησεν αὐτὴν τῆς Σάρδας, οὐδὲ τῆς Ρεδέκκας, οὐδὲ τῆς Ραχήλ. Τίνος ἔνεκεν καὶ διὰ τί; Καὶ αὕται γάρ στεῖραι ἦσαν, καὶ γεγηρακυῖαι, καὶ πολὺ καὶ ἐν αὐταῖς τὸ θαῦμα ἦγε· ἀλλ’ ἐπειδὴ πάντα ταῦτα παλαιὰ ἦν τὰ διηγήματα, ἐπὶ τὸ πρόσφατον αὐτὴν ἄγει, ἵνα διαναστήσῃ αὐτῆς τὴν διάνοιαν.

COMMENTARIUS IN IOANNIS EVANGELIUM (389)

^{PG 59, 130} Homilia XXI (al. XX), 2. [...] Πόθεν οὖν ἐπῆλθε τῇ μητρὶ μέγα τι φαντασθῆναι περὶ αὐτοῦ; φησίν. Ἀποκαλύπτεσθαι λοιπὸν ἤρχετο, καὶ ἐξ Ἰωάννου κατάδηλος ἦν, καὶ ἀπὸ τῶν πρὸς τοὺς μαθητὰς εἰρημένων αὐτῷ· καὶ πρὸ τούτων δὲ ἀπάντων, αὐτῇ ἡ σύλληψις, καὶ τὰ μετὰ τὴν γένησιν γενόμενα πάντα, μεγίστην αὐτῇ περὶ τοῦ παιδὸς ἐνέθηκε τὴν ὑπόνοιαν. Ἡκουσε γάρ, φησί, πάντα τὰ περὶ τοῦ παιδός. «Καὶ συνετήρει ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς». Τίνος οὖν ἔνεκεν, φησίν, οὐ πρὸ τούτου ταῦτα ἔλεγεν; «Οτι, ὅπερ ἔφην, τότε λοιπὸν ἀρχήν τοῦ φανεροῦσθαι ἐλάμβανε. Πρὸ μὲν γάρ τούτου ὡς τῶν πολλῶν εἰς ἄν, οὕτω διῆγεν· ὅθεν οὐδὲ ἐθάρρει τοιοῦτόν τι πρὸς αὐτὸν ἡ μήτηρ

dixit, et naturae sterilitatem: propterea et tempus distulit conceptionis. Non enim statim a principio ei annuntiatum est, sed praeterito tempore semestri, ut uteri sarcina conceptionem doceret. Et vide quanta Gabriel utitur solertia. Non enim in memoriam ei reducit vel Saram, vel Rebeccam, vel Rachelem. Quare et quam ob causam? Nam hae quoque fuerunt steriles, et vetulae, et magnum miraculum in illis fuit: sed quia omnes hae narrationes antiquae erant, adducit eam ad id quod nuper contigerat, ut mentem eius ad credendum provocaret.

^{PG 59, 130} Homilia XXI (al. XX), 2. [...] Quomodo igitur matri in mente subiit, inquies, magnum quid de illo existimare? Manifestari iam cooperat, et ex Ioannis testimonio, et ex iis quae discipulis ipse dixerat: ante haec autem omnia, ipsa conceptio, et quae in natali eius gesta sunt, magnam matri circa filium existimationem indebant. Audavit enim, inquit, omnia de puerō *et conservabat in corde suo.*¹ Sed cur, inquies, non id antea dixit? Quia, ut dixi, tunc coepit in publicum prodire. Antehac enim tamquam unus e vulgo versabatur: quapropter non audebat mater tale quidpiam ipsi dicere. Ubi autem

¹ Lc. II, 51.

εἰπεῖν. Ἐπειδὴ δὲ ἡκουσεν, ὅτι Ἰωάννης δι' αὐτὸν ἤλθε, καὶ ὅτι αὐτῷ ἐμαρτύρησεν ἀπερ ἐμαρτύρησε, καὶ ὅτι μαθητὰς ἔσχε, τότε λοιπὸν θαῦροῦσα παρακαλεῖ, καὶ ὑστερήσαντος οὖν, λέγει· «Οἶνον οὐκ ἔχουσιν». Ἐθούλετο γάρ καὶ ἐκείνοις καταθέσθαι χάριν, καὶ ἕαυτὴν λαμπροτέραν ποιῆσαι διὰ τοῦ παιδός. Καὶ τάχα τι καὶ ἀνθρώπινον ἔπασχε, καθάπερ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, λέγοντες· «Δεῖξον σεαυτὸν τῷ κόσμῳ», βουλόμενοι τὴν ἀπὸ τῶν θαυμάτων δόξαν καρπώσασθαι. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς σφιδρότερον ἀπεκρίνατο, λέγων· «Τί ἔμοι καὶ σοί, γύναι; Οὕτω ἥκει ἡ ὥρα μου». Ἐπεὶ ὅτι σφόδρα ἤδεῖτο τὴν τεκοῦσαν, ἀκουσον τοῦ Λουκᾶ διηγουμένου πῶς ὑποτεταγμένος τοῖς γονεῦσιν ἦν, καὶ αὐτοῦ δὲ τούτου τοῦ εὐαγγελιστοῦ δεικνύντος, πῶς αὐτῆς προενόησε καὶ παρ' αὐτὸν τοῦ σταυροῦ τὸν καιρόν. Ἔνθα μὲν γάρ ἀν μηδὲν ἐμποδίζωσι, μηδὲ παρεγκόπτωσι τι τῶν κατὰ Θεὸν πραγμάτων οἱ γονεῖς, ἀναγκαῖον εἴκειν καὶ ὀφειλόμενον, καὶ τὸ μὴ τοῦτο ποιεῖν, κίνδυνος μέγας· ὅταν δὲ ἀκαίρως τι ζητῶσι καὶ ἐγκόπτωσι τι τῶν πνευματικῶν, οὐκ ἀσφαλὲς πείθεσθαι. Διὸ καὶ ἐντοῦθα οὕτως ἀπεκρίνατο, καὶ ἀλλοχροῦ πάλιν· «Τίς ἐστιν ἡ μήτηρ μου, καὶ τίνες εἰσὶν οἱ ἀδελφοί μου;» Οὐδέπω γάρ ἦν ἔχρην περὶ αὐτοῦ δόξαν είλον· ἀλλ' ἐπειδὴ * ὠδινεν αὐτόν, ἤξιον κατὰ τὴν λοιπὴν τῶν *¹³¹ μητέρων συνήθειαν, οὕτως ἀπαντα ἐπιτάττειν αὐτῷ, δέον ὡς Δεσπότην σέ-

audivit Ioannem propter ipsum venisse, ac de illo tale testimonium perhibuisse, discipulos ipsum habere, tunc demum cum fiducia rogat illum et deficiente vino dicit: *Vinum non habent.* Volebat enim et illos beneficio devincire, seque splendidiorem per filium reddere. Et forte humanum quidpiam passa est, ut et fratres eius qui dicebant: *Ostende te ipsum mundo,*¹ quod vellent ex miraculis sibi gloriam comparare. Ideo sic illi asperius respondit: *Quid mihi et tibi est, mulier? Nondum venit hora mea.* Nam quod admodum matrem veneraretur, audi Lucam narrantem quam subditus esset parentibus, necnon evangelistam dicentem quantam illius curam in cruce *¹³¹ habuerit. Ubi enim parentes rem divinam non impediunt neque prohibent, cedendum ipsis est; et si secus fiat, periculum magnum est: cum autem a nobis intempestive quidpiam postulant, nobisque officiunt in spiritualibus, non tutum est ipsis obsequi. Ideoque hic ita respondet, et alibi rursum: *Quae est mater mea, et qui sunt fratres mei?*² Nondum enim eam quam par erat de ipso opinionem habebant; sed quia ipsum pepererat, matrum more putabat se illi posse omnia praecipere, quae illum ut Dominum colere et adorare debuisset: ideo tunc ita respondit. Cogites velim, quid illud erat,

¹ Io. VII, 4.

² Marc. III, 33.

δειν καὶ προσκυνεῖν. Διὰ τοῦτο οὖν τότε οὕτως ἀπεκρίνατο. Ἐννόησον γάρ οἶον ἣν παντὸς τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ δῆμου περιεστῶτος αὐτὸν, καὶ τοῦ πλήθους τῆς ἀκροάσεως ἐκκρεμαμένου, καὶ τῆς διδασκαλίας προτεθείσης, ἐκείνην παρελθοῦσαν μέσην, ἀπαγαγεῖν μὲν αὐτὸν παρανέσεως, ιδίᾳ δὲ διαλέγεσθαι, μηδὲ ἔνδον ἀνέχεσθαι ἐλθεῖν, ἀλλ' ἐλκειν αὐτὸν ἔξω μόνον πρὸς ἑαυτὴν. Διὰ τοῦτο ἔλεγε: «Τίς ἐστιν ἡ μήτηρ μου καὶ οἱ ἀδελφοί μου;» οὐχ ὑδρίζων τὴν γεγεννηματίαν ἀπαγεῖ ἀλλ' ὠφελῶν τὰ μέγιστα, καὶ οὐκ ἀφιεῖς ταπεινὰ περὶ αὐτοῦ φρονεῖν. Εἰ γάρ τῶν ἄλλων ἐκήδετο, καὶ πάντα ἔπραττεν ὥστε ἐνθεῖναι αὐτοῖς τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτοῦ δόξαν, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ μητρός. Ἐπειδὴ γάρ εἰκός ἣν καὶ ἀκούσασαν παρὰ τοῦ παιδὸς μὴ βούλεσθαι μηδὲ οὕτω πεισθῆναι, ἀλλ' ἀξιοῦν ἑαυτὴν πανταχοῦ τῶν πρωτείων, ἀτε μητέρα οὖσαν· διὰ τοῦτο οὕτως ἀπεκρίνατο πρὸς τοὺς εἰπόντας. Οὐδὲ γάρ ἂν ἐτέρως αὐτὴν ἀνήγαγεν ἀπὸ τῆς ταπεινώσεως ταύτης πρὸς τὸ ὄψος ἐκεῖνο, εἰ προσεδόκα ως παρὰ παιδὸς δεὶ τιμηθήσεσθαι, ἀλλὰ μὴ ως Δεσπότην ἤξειν αὐτόν. Καὶ ἐνταῦθα μὲν οὖν ταύτης ἔνεκεν τῆς προφάσεως ἔλεγε: «Τί ἔμοι καὶ σοι, ὁ γύναι;» Καὶ δι' ἐτέρων δὲ ἀναγκαῖαν αἰτίαν οὐχ ἦττον. Ποίαν δὲ ταύτην; «Ωστε μὴ ὑποπτευθῆναι τὰ γυνόμενα θαύματα. Παρὰ γάρ τῶν δεομένων παρακληθῆναι ἔχρην, οὐ παρὰ τῆς μητρός. Τί δήποτε; «Οτι τὰ μὲν ἐκ τῆς τῶν οἰκείων παρακλήσεως γινόμενα, κἀν μεγάλα ἥ, προσίσταται τοῖς

circumstante populo, totaque turba ipsum intentis animis audiente, doctrinamque percipiente, illam in medium accedentem a concione ipsum abducere, ut seorsim alloqueretur: non domum ingredi, sed foras ipsum solum educere. Idecirco dicebat ille *Quae est mater mea, et qui sunt fratres mei?* non matrem contumelia afficiens, absit; sed ipsi optime consulens, nec sinens eam vile quidpiam et abiectum de se existimare. Nam si aliorum curam gerebat, nihilque non agebat ut congruentem de se opinionem illis ingereret, multo magis erga matrem id agebat. Quia enim verisimile est, cum talia audisset a filio, noluisse tamen obtemperare, sed primas sibi semper vindicasse partes, utpote matrem, ideo sic ille respondit. Neque enim illam ab humili opinione ad sublimiorem sententiam erexisset, si semper exspectasset illa, se ab ipso tamquam a filio honorandam, neque ipsum ut Dominum habituram esse. Hac ergo de causa sic tunc loquebatur: *Quid mihi et tibi est, mulier?* Alia quoque causa non minus necessaria afferri potest: Quaenam illa? Ne gesta miracula in suspicionem venirent: ab indigentibus enim, non a matre rogan-dus erat. Quare? Quia illa quae cognatorum precibus impetrantur, licet magna, non ita grata sunt praesentibus ut plurimum: cum

όρωσι πολλάκις· ὅταν δὲ οἱ χρείαν ἔχοντες, οὗτοι δέωνται, ἀνύποπτον τὸ θαῦμα γίνεται, καὶ καθαρὸς ὁ ἔπαινος, καὶ πολλὴ ἡ ὠφέλεια.

3. Καὶ γάρ ἵστρδες εἴ τις ἀριστος, εἰς οἰκίαν καμνόντων πολλῶν εἰσελθών, παρὰ μὲν τῶν ἀρρωστούντων μηδὲν ἀκούοι μηδὲ τῶν προσηκόντων ἐκείνοις, ὥπο δὲ τῆς οἰκείας μητρὸς παρακαλοῦτο μόνης, ὑποπτός τε παρὰ τοῖς κάμνουσιν ἔσται καὶ ἐπαχθής, καὶ οὕτε τῶν κειμένων, οὕτε τῶν παρεστώτων αὐτοῖς οἰήσεται τις αὐτὸν μέρα τι καὶ γενναῖον ἐπιδείξασθαι δύνασθαι. Διὸ καὶ τότε ἐπετίμησε, λέγων· «Τί ἐμοὶ καὶ σοὶ, γύναι;» παιδεύων αὐτὴν εἰς τὸ μέλλον μηκέτι τὰ τοιαῦτα ποιεῖν. «Ἐμελε γάρ αὐτῷ καὶ τῆς εἰς τὴν μητέρα τιμῆς, πολλῷ δὲ πλέον τῆς σωτηρίας τῆς κατὰ ψυχήν, καὶ τῆς τῶν πολλῶν εὔεργεσίας, δι' ἣν καὶ τὴν σάρκα ὑπέδυ. Οὐ τοίνυν ἀπαυθαδιαζομένου πρὸς τὴν μητέρα ταῦτα τὰ ρήματα ἦν, ἀλλ' οἰκονομίας πολλῆς βιθμιζούσης αὐτῆν τε ἐκείνην, καὶ τὰ θαύματα μετὰ τῆς προσηκούσης γενέσθαι πάρασκευαζούσης ἀξίας. Ἐπεὶ δὲ τις σφόδρα αὐτὴν ἐτίμα, καὶ χωρὶς τῶν ἄλλων αὐτὸ τοῦτο τὸ δοκοῦν ἐπιτιμητικῶς εἰρῆσθαι, μάλιστα ἵκανὸν ἐμφῆναι. Τῷ γάρ δυσχερᾶναι ἔδειξεν δὲ τις σφόδρα αὐτὴν δυσωπεῖται. Πῶς δὲ καὶ τίνι τρόπῳ, τῇ ἔξῆς τοῦτο ἐροῦμεν. Ταῦτα οὖν ἐννοῶν, καὶ ὅταν ἀκούσῃς γυναικός τινος λεγούσης· * «Μακάρια ἡ κοιλία ἡ βαστάσασά σε, καὶ μαστοῖ οὓς ἐθήλασας»· ^{*132} εἶτα αὐτοῦ ἀποκρινομένου· «Μενοῦν γε μακάριοι οἱ ποιοῦντες τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου»· ἀπὸ τῆς αὐτῆς γνώμης κάκεῖνα εἰρῆσθαι νόμιζε τὰ ρήματα.

autem indigentes ipsi supplicant, tunc miraculum suspicione vacat,
purae laudes sunt, magna utilitas.

3. Etenim si quis optimus medicus in aegrorum complurium domos ingressus, ab aegrotis vel adstantibus nihil audiat, sed a matre tantum rogetur, hinc suspectus et molestus aegris erit, ac neque aegri, neque adstantes magnum quidpiam ab illo exspectabunt. Ideo tunc increpavit dicens: *Quid mihi et tibi est, mulier?* monens illam ne simile quidpiam in posterum ageret. Curae namque illi erat maternus honor, multoque magis illius salus, et multis praestanda beneficia, pro quibus carnem induerat. Haec itaque verba non erant arroganter matrem alloquentis, sed dispensationis, qua et illam institueret, et miracula cum dignitate fieri provideret. Nam quod magno illam in honore haberet, vel hoc ipsum, ut cetera taceam, quod illam increpare videatur, probare potest, indignatioque ipsa magnam prae se fert reverentiam. Quonam autem pacto, in sequenti concione dicemus. Haec itaque cogitans, cum audieris mulierem quamdam * dicentem *Beatus venter qui te portavit, et ubera quae suxisti*,¹ illumque respondentem *Quinimmo beati qui*

^{*132}

Οὐ γάρ ἀπωθουμένου τὴν μητέρα ἡ ἀπόκρισις ἦν, ἀλλὰ δεικνύντος ὅτι οὐδὲν αὐτὴν ὁ τόκος ὄντησεν ἄν, εἰ μὴ σφόδρα ἦν ἀγαθὴ καὶ πιστή. Εἰ δὲ τὴν Μαρίαν οὐδὲν ὡφελεῖ χωρὶς τῆς κατὰ ψυχὴν ἀρετῆς, τὸ γεννηθῆναι παρ' αὐτῆς τὸν Χριστόν· πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς κανὸν πατέρα, κανὸν ἀδελφόν, κανὸν παῖδα ἔχωμεν ἐνάρετον καὶ γενναῖον, αὐτοὶ δὲ πόρρω ὅμεν τῆς ἀρετῆς τῆς ἐκείνου, οὐδὲν τοῦτο ὡφελῆσαι δυνήσεται. «'Αδελφὸς γάρ, φησὶν ὁ Δαυΐδ, οὐ λυτροῦται, λυτρώσεται ἀνθρωπος; » 'Ἐν οὐδενὶ γάρ ἑτέρῳ, ἀλλ' ἐν μόνοις τοῖς οἰκείοις κατορθώμασι μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας ἔχειν δεῖ. 'Επεὶ εἰ τοῦτο ἔμελλεν ὡφελήσειν καθ' ἑαυτὸν παρθένον, ὡφέλησεν ἀν καὶ Ἰουδαίους (συγγενῆς γάρ ἦν αὐτῶν κατὰ σάρκα ὁ Χριστός), ὡφέλησεν ἀν καὶ τὴν πόλιν ἐν ᾧ ἦτεχθη, ὡφέλησεν ἀν καὶ τοὺς ἀδελφούς.

PG 59, 133

742

Homilia XXII, 1. [...] Οὐδὲν γάρ μικρὸν ἡμῖν καὶ τήμερον πρόκειται ζητημα. Τῆς γάρ μητρὸς τοῦ Ἰησοῦ εἰπούσης, ὅτι «Οἶνον οὐκ ἔχουσιν», ὁ Χριστός φησι· «Τί ἐμοὶ καὶ σοί, γύναι; οὕπω ἥκει ἡ ὥρα μου»· καὶ τοῦτο εἰπών, ἔπραξεν διπερ εἰπεν ἡ μήτηρ. Τοῦτο δὲ τοῦ προτέρου οὐκ ἔλαττόν ἐστιν εἰς ζητήσεως λόγον. Αὐτὸν οὖν τοῦτον παρακαλέσαντες τὸν τὸ θαῦμα ἐργασάμενον, οὕτως ἔλθωμεν ἐπὶ τὴν λύσιν. Οὐ γάρ ἐνταῦθα τοῦτο μόνον εἴρηται, ἀλλὰ καὶ προϊών ὁ αὐτὸς φαίνεται εὐαγγελιστῆς λέγων· Οὐκ ἡδύναντο αὐτὸν

*faciunt voluntatem Patris mei;*¹ eadem sententia haec dicta esse existimato. Non enim matrem repellentis responsio est, sed declarantis, nihil ipsi profuturum fuisse partum, nisi admodum proba fidelisque fuisset. Si porro Mariae nihil proderat quod Christum genuisset, nisi virtute interiori praedita fuisse, multo minus nobis proderit probitatis expertibus, si patrem, si fratrem, si filium probum et virtute praeditum habeamus, si nos eius virtute procul fuerimus: ait quippe David: *Frater non redimit, redimet homo?*² In nullo quippe alio, nisi bonis operibus, post Dei gratiam spes salutis habenda. Nam si partus ad id profuturus Virgini erat, profuturum quoque Iudaei erat, quod Christi secundum carnem cognati essent, profuturum item civitati in qua natus erat, profuturum etiam fratribus.

PG 59, 133

742

Homilia XXII, 1. [...] Neque enim parva nobis hodie proponitur quaestio. Matre namque Iesu dicente *Vinum non habent*, cum respondisset Christus *Quid mihi et tibi est, mulier? Nondum venit hora mea*; cum id, inquam, respondisset, quod volebat mater effecit. Haec non minor priore quaestio est. Illo igitur invocato qui hoc miraculum operatus est, sic ad solutionem properemus. Non hic solum autem hoc dictum occurrit; ipse namque evangelista in se-

¹ Le. XI, 28.² Ps. XLVIII, 8.

πιάσαι, «Οτι ούπω ἡκει ἡ ὥρα αὐτοῦ»· καὶ πάλιν· «Οὐδεὶς ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας, διτι ούπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ»· καὶ πάλιν· «Ἐλήλυθεν ἡ ὥρα· δόξασόν σου τὸν Υἱόν». Ταῦτα πάντα δι' ὅλου τοῦ Εὐαγγελίου εἰρημένα ἐνταῦθα συνήγαγον, ἵνα πᾶσι μίαν ἐπαγάγω τὴν λύσιν. Τίς ποτὲ οὖν ἔστι τῶν λεγομένων ἡ λύσις; Οὐκ ἀνάρκη καιρῶν δι Χριστὸς ὑποκείμενος, οὐδὲ ὥρας παρατηρήσει, ἔλεγεν· «Ούπω ἡκει ἡ ὥρα μου»· (πῶς γὰρ δι τῶν καιρῶν ποιητής, καὶ τῶν χρόνων καὶ τῶν αἰώνων δημιουργός); ἀλλὰ διὰ τῶν οὕτως εἰρημένων τοῦτο δηλῶσαι βούλεται, διτι πάντα μετὰ καιροῦ τοῦ προσήκοντος ἐργάζεται, οὐχ ὁμοῦ πάντα ποιῶν· ἐπει σύγχυσίς τις ἔμελλεν ἔσεσθαι καὶ ἀταξία ἐντεῦθεν, εἰ μὴ τοῖς προσήκουσι καιροῖς ἔκαστον ἐδημιούργει, ἀλλ' ὁμοῦ πάντα ἔφυρε, καὶ γέννησιν, καὶ ἀνάστασιν, καὶ κρίσιν. Σκόπει δέ· “Εδει γενέσθαι τὴν κτίσιν, ἀλλ' οὐχ ὁμοῦ πᾶσαν· καὶ τὸν ἀνθρωπὸν δὲ μετὰ τῆς γυναικός, ἀλλ' οὐδὲ τούτους ὁμοῦ.” ^{*134} Εδει θανάτῳ καταδικασθῆναι τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὴν ἀνάστασιν γενέσθαι, ἀλλὰ πολὺ τὸ μέσον ἐκατέρων. Έχρην διθῆναι τὸν νόμον, ἀλλ' οὐχ ὁμοῦ καὶ τὴν χάριν, * ἀλλ' ἔκαστα καιροῖς τοῖς προσήκουσιν οἰκονομεῖσθαι. Οὐ τοίνυν δι Χριστὸς ὑπέκειτο τῇ τῶν καιρῶν ἀνάγκῃ, δις καὶ τοῖς καιροῖς μάλιστα τάξιν ἐπέθηκεν, ἐπει καὶ ποιητὴς αὐτῶν ἔστιν. ‘Αλλ’ Ιωάννης ἐνταῦθα τὸ «Ούπω ἡκει ἡ ὥρα μου», εἰσάγει

quentibus dicit. Non potuerunt eum apprehendere *quia nondum venerat hora eius.*¹ Et iterum: *Nemo misit in illum manus, quia nondum venerat hora eius.*² Ac rursum: *Venit hora: glorifica Filium tuum.*³ Haec omnia per totum Evangelium dicta hic collegi, ut unam omnibus solutionem afferam. Quaenam est illa solutio? Non temporum necessitati subiectus erat Christus, neque horas observans dicebat: *Nondum venit hora mea:* (an id observaret temporum Opifex, annorum et saeculorum Creator?) verum per haec dicta hoc vult significare, se omnia congruenti tempore operari, nec simul facere ne hinc rerum ordo turbaretur, si non opportuno tempore singula ederet, sed omnia simul misceret, generationem, resurrectionem, iudicium. Hic animum adhibet oportuit creaturam facere, sed non omnem simul; hominem et mulierem, sed non una ambos. Oportuit morte damnari humanum genus, et resurrectionem fieri; sed multum inter utrumque intervallum erat. Oportuit dari legem, sed non simul gratiam: verum singula suis temporibus dispensanda. Non suberat ergo Christus temporum necessitati, ut qui temporibus * suum ordinem assignavisset, eorum nempe creator. Sed Ioannes

^{*134}

¹ Io. VIII, 20.

² Io. VII, 30.

³ Io. XVII, 1.

τὸν Χριστὸν λέγοντα, δεικνὺς ὅτι οὕπω δῆλος ἦν τοῖς πολλοῖς, καὶ ὅτι οὐδὲ τῶν μαθητῶν τὸν χορὸν πάντα εἶχεν, ἀλλ' Ἀνδρέας αὐτῷ ἡκολούθει καὶ μετ' αὐτοῦ Φίλιππος, ἄλλοις δὲ οὐδείς· μᾶλλον δὲ οὐδὲ οὗτοι πάντες ὡς ἔχρην αὐτὸν ἐγίγνωσκον, οὐδὲ ἡ μήτηρ, οὐδὲ οἱ ἀδελφοί. Μετὰ γάρ τὰ πολλὰ θαῦματα τοῦτο περὶ τῶν ἀδελφῶν ἔφησεν ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι «Οὐδὲ οἱ ἀδελφοί αὐτοῦ ἐπίστευον εἰς αὐτόν». Ἀλλ' οὐδὲ οἱ ἐν τῷ γάμῳ αὐτὸν ἥδεισαν· ἡ γάρ ἂν αὐτοὶ προσῆλθον καὶ παρεκάλεσαν, ἐν χρείᾳ καταστάντες. Διὰ τοῦτο φησιν· «Οὕπω ἥκει ἡ ὥρα μου». Οὐδέποτε γνώριμός εἴμι τοῖς παροῦσιν, ἀλλ' οὐδὲ ἵσασιν ὅτι ὑστέρησεν ὁ οἶνος. «Ἐασον αὐτοὺς αἰσθέσθαι τοῦτο πρῶτον. Οὐδὲ γάρ παρὰ σου ταῦτά με ἀκούειν ἔχρην. Μήτηρ γάρ εἰ, καὶ τὸ θαῦμα ὑποπτον ποιεῖς. Ἐχρῆν δὲ τοὺς δεομένους προσελθεῖν, καὶ δεηθῆναι, οὐκ ἐπειδὴ τούτου χρήζω, ἀλλ' ἵνα αὐτοὶ τὸ γινόμενον μετὰ πολλῆς δέξωνται τῆς συγκαταθέσεως. Ὁ μὲν γάρ εἰδὼς ὅτι ἐν χρείᾳ καθέστηκεν, ἐπειδὸν τύχῃ δινπερ αἰτεῖ, πολλὴν ἔχει τὴν χάριν· ὃ δὲ τῆς χρείας μὴ λαβῶν αἰσθησιν, οὐδὲ τῆς εὐεργεσίας σαφῆ καὶ τρανήν αἰσθησιν λήψεται. Καὶ τίνος, φησίν, ἔνεκεν εἰπών· «Οὕπω ἥκει ἡ ὥρα μου», καὶ παραιτησάμενος, ἐπραξεν ὅπερ εἶπεν ἡ μήτηρ; Μάλιστα μέν, ὕστε καὶ τοῖς ἀντιλέγουσι, καὶ ὥρᾳ αὐτὸν ὑποκεῖθαι νομίζουσιν, ἵκανὴν γενέσθαι ἀπόδειξιν τοῦ μὴ ὑποκεῖσθαι αὐτὸν

hic Christum dicentem inducit: *Nondum venit hora mea*, ostendens ipsum nondum notum fuisse multis, neque totum discipulorum chorum habuisse; sed Andreas cum sequebatur cum Philippo, nullusque alius; imo vero neque hi omnes ipsum uti par erat cognoscerebant, neque mater ipsa, neque fratres. Nam post multa edita miracula de fratribus dicit evangelista: *Neque fratres eius credebant in eum.*¹ Sed neque illi qui nuptiis aderant, ipsum noverant: aliquin enim accessissent, et in necessitate rogassent illum. Ideo ait: *Nondum venit hora mea*. Nondum notus sum praesentibus, sed neque sciunt illi vinum deficere. Sine, donec id sentiant. Neque enim haec me a te audire oportuit. Mater quippe es, et miraculum reddis suspectum. Oportebat illos indigentes accedere et precari; non quod ea re opus habeam, sed ut ipsi cum magno consensu miraculum gestum acciperent. Nam qui se in necessitate constitutum novit, cum petita consequitur, magnam habet gratiam; qui vero necessitatem nondum advertit, neque beneficiiclare sensum recipiet. Et cur, inquires, postquam dixerat: *Nondum venit hora mea*, et recusaverat, id quod mater dixerat effecit? Ut contradicentibus, et putantibus ipsum horae subiectum esse, demonstraretur ipsum non esse horae et tempori subditum. Nam si subditus horae fuisset,

¹ Io. VII, 5.

ώρα. Εἰ γάρ ὑπέκειτο, πῶς ἀν τῆς προσηκούσης ὥρας μὴ παραγενομένης ἔπραξεν ἀν διπέρη ἔπραξεν; "Ἐπειτα δὲ καὶ τιμῶν τὴν μητέρα, ἵνα μὴ διαπαντὸς ἀντιλέγειν αὐτῇ δόξῃ, ἵνα μὴ ἀσθενείας λάθη δόξαν, ἵνα μὴ αἰσχύνη τὴν τεκοῦσαν, παρόντων τοσούτων· καὶ γάρ προσήγαγεν αὐτῷ τοὺς διακόνους. Ἐπεὶ καὶ τῇ Χαναναίᾳ λέγων· «Οὐκ ἔστι καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ δοῦναι τοῖς κυναρίοις», ἔδωκε μετὰ τὸ εἰπεῖν, τὴν προσεδρείαν αὐτῆς αἰδεσθείς. Καίτοι γε μετ' ἐκείνου καὶ τοῦτο εἶπεν, διτι «Οὐκ ἀπεστάλην, εἰ μὴ εἰς τὰ πρόδατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ»· ἀλλ' ὅμως καὶ ταῦτα εἰπών, ἔθεράπευσε τὸ θυγάτριον τῆς γυναικός.

2. Ἐντεῦθεν μανθάνομεν, διτι καὶ ἀνάξιοι ὅμεν, πολλάκις τῇ προσεδρείᾳ ποιοῦμεν ἀξίους ἔαυτοὺς τοῦ λαβεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ μήτηρ καὶ παρέμενε, καὶ σοφῶς τοὺς διακόνους προσῆγεν, ὥστε παρὰ πλειόνων γενέσθαι τὴν αἰτησιν. Διὰ τοῦτο καὶ προσέθηκε τό· «Ο τι ἀν λέγη νῦν, ποιήσατε». Ἡδει γάρ διτι οὐκ ἀσθενείας ἡ παραίτησις ἦν, ἀλλὰ τοῦ ἀκομπάστου, καὶ τοῦ μὴ δέξαι ἀπλῶς ἐπικρίπτειν ἔαυτὸν τῷ θαύματι· διὸ καὶ τοὺς διακόνους προσῆγεν.

743 Homilia XXVI (al. XXV), 1. [...] Πῶς οὖν, ἵσως εἴποι ἄν τις, ἡ τοῦ PG 59, 153
Κυρίου σάρξ ἐτέχθη; Οὐκ ἀπὸ Πνεύματος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ *σαρκός. *154
Διὸ καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Γενόμενος ἐκ γυναικός, γενόμενος

quomodo congruente nondum adveniente hora id opus peregisset? Ad haec in matris honorem id fecit, ne omnino ipsi repugnare videatur, ne ex imbecillitate id facere videretur, ne tanto adstante coetu matrem pudore afficeret: nam ministros ipsi obtulerat. Siquidem postquam Chananaeae dixerat: *Non est bonum sumere panem filiorum, et dare canibus*,¹ dedit tamen postea, eius assiduitate permotus. Atqui etiam dixerat: *Non sum missus nisi ad oves quae perierunt domus Israël*;² postquam tamen haec dixerat, filiam eius liberavit.

2. His discimus, nos etsi indignos, assiduitate tamen nos saepe dignos reddere qui accipiamus. Ideirco mater et exspectavit, et sapienter ministros admovit, ut a pluribus rogaretur. Ideo addidit: *Quodcumque dixerit vobis facite*. Noverat enim ipsum non ex imbecillitate renuisse, sed quod fastum fugeret, nolleque se ad miraculum patrandum statim proicere; ideoque ministros adduxit.

743 Homilia XXVI (al. XXV), 1. [...] Quomodo ergo, dixerit forte PG 59, 154
quispiam, Domini, caro nata est? Non a Spiritu tantum, sed etiam a carne; quod Paulus his verbis significat: *Factum ex muliere, factum*

¹ Matth. XV, 26.

² Matth. XV, 24.

νπὸ νόμον». Τὸ μὲν γάρ Πνεῦμα αὐτὸν διέπλασεν οὕτως, οὐ μὴν ἐξ οὐκ ὄντων· ἐπεὶ τί ἔδει τῆς μήτρας; ἀλλ’ ἐκ τῆς σαρκὸς τῆς παρθενικῆς· τὸ δέ, πῶς, οὐ δύναμαι ἐρμηνεύειν. Τοῦτο δὲ γέγονεν, ἵνα μή τις ἀλλότριον τῆς ἡμετέρας εἶναι νομίσῃ φύσεως τὸ τικτόμενον. Εἰ γάρ τούτου γενομένου εἰσὶ τινες οἱ διαπιστοῦσι τῇ τοιαύτῃ γεννήσει, εἰ μὴ τῆς σαρκὸς ἔκοινώνησε τῆς παρθενικῆς, ποῦ οὐκ ἀν ἐξέπεσαν ἀσεβείας οὗτοι;

^{PG}
59, 155 2. [...] Καὶ ὁ Ἰσαὰκ δὲ τύπος ἦν τῆς γεννήσεως ταύτης. Εἰπὲ γάρ, ὁ
Νικόδημες, πῶς ἐκεῖνος ἐτέχθη; ἔρα νόμῳ φύσεως; Οὐδαμῶς. Οὔτω μέσος
ὁ τρόπος ταύτης κἀκείνης τῆς γεννήσεως οὗτος ἦν· ἐκείνης μέν, ὅτι ἐκ συ-
νουσίας· ταύτης δέ, ὅτι οὐκ ἐξ αἰμάτων ἐτέχθη. Ἐγὼ δὲ δείκνυμι ὅτι οὐ
ταύτην μόνον τὴν γέννησιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκ παρθένου προανεφώνουν οὗτοι
οἱ τρόποι. Ἐπειδὴ γάρ οὐκ ἂν τις ῥᾳδίως ἐπίστευσεν ὅτι παρθένος τίκτει,
στεῖραι προέλαθον, εἴτα οὐ στεῖραι μόνον, ἀλλὰ καὶ γεγηρακυῖαι. Καίτοι
τῆς στείρας πολὺ θαυμαστότερον τὸ ἀπὸ πλευρᾶς γενέσθαι γυναῖκα· ἀλλ’
ἐπειδὴ ἐκεῖνο ἀρχαῖον ἦν καὶ παλαιόν, πάλιν ἀλλος γίνεται τρόπος νέος καὶ
πρόσφατος, ὁ τῶν στειρῶν, προοδοποιῶν τῇ πίστει τῆς παρθενικῆς ὀδῖνος.
Τούτων οὖν αὐτὸν ἀναμιμήσκων, ἔλεγε· «Σὺ εἶ ὁ διδάσκαλος τοῦ Ἰσραὴλ,
καὶ ταῦτα οὐ γινώσκεις»;

^{PG}
59, 296 Homilia LIV (al. LIII), 3. [...] Προσέχωμεν τοίνυν ταῖς Γραφαῖς, 745

*sub lege.*¹ Spiritus enim illam sic formavit, non ex nihilo: nam quid
opus fuisse vulva? Sed ex virginis carne: quomodo autem, non
possum explicare. Illud porro factum est, ne quis alienum a natura
nostra partum illum existimaret. Nam si re sic gesta, sunt tamen
quidam qui tales non credunt generationem; nisi virginalis carnis
particeps fuisse, quo non prorupissent impietatis?

^{PG}
59, 155 2. [...] Et Isaac quoque figura erat huius generationis. Dic enim,
o Nicodeme, quomodo natus ille est? An lege naturae? Nequaquam:
ergo quidam medius inter hanc et illam generationem modus erat,
illa enim ex concubitu est, hic vero non ex sanguinibus natus est.
Ego vero demonstrabo, non hanc modo generationem, sed et illam
ex Virgine, hisce modis praenuntiatam fuisse. Quia enim nemo fa-
cile crediturus erat virginem parere, steriles primum, deinde non
modo steriles, sed etiam anus pepererunt: quamvis longe mirabilius
sit, ex costa mulierem fieri; verum quia illud antiquissimum erat,
alius pariendi novus modus sequutus est, nempe sterilium, qui vir-
ginalis partus fidem antecessit. Haec ergo Nicodemo in memoriam
revocans dicebat: *Tu es magister in Israël, et haec ignoras?*²

^{PG}
59, 296 Homilia LIV (al. LIII), 3. [...] Scripturis ergo animum adhibea- 745

¹ Gal. IV, 4.

² Io. III, 10.

ἀγαπητοί· καὶ μηδὲν ἔτερον, τὰ γοῦν εὐαγγέλια περισπούδαστα ἡμῖν γινέσθω, καὶ ταῦτα μεταχειριζόμεθα. Εὐθέως γάρ, ἀναπτύξας τὸ βιβλίον, τοῦ Χριστοῦ τὸ ὄνομα ὅψει ἐγράψιμενον, καὶ ἀκούσῃ εὐθέως λέγοντος: «Τοῦ δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ γέννησις ἦν οὕτω. Μνηστευθείσης γάρ τῆς μητρός αὐτοῦ Μαρίας τῷ Ἰωσήφ, εὐρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἀγίου». Οὐ δὲ ταῦτα ἀκούσων, ἐπιθυμήσει παρθενίας εὐθέως, θαυμάζεται τὸν τόκον, ἀπαλλαγήσεται τῆς γῆς. Οὐ μικρὰ καὶ ταῦτα, ὅταν Ἰδῃς καὶ Πνεύματος καταξιουμένην τὴν παρθένον, καὶ ἄγγελον αὐτῇ διαλεγόμενον. Καὶ ταῦτα μὲν ἐξ ἐπιπολῆς· εἰ δὲ ἐπιμείνης μέχρι τέλους ἐπιών, πάντα εὐθέως διαπτύσσεις τὰ βιωτικά, πάντων καταγελάσῃ τῶν ἐνταῦθα· καὶ πλούσιος ἥσ, οὐδὲν ἡγήσῃ τὸν πλοῦτον, ἀκούσας ὅτι τέκτονος οὖσα ἐκείνη καὶ ταπεινῆς οἰκίας, μήτηρ τοῦ Δεσπότου σου γέγονε· καὶ πένης ἥσ, οὐκ ἐπαισχυνθήσῃ τὴν πενίαν, μαθὼν ὅτι τὴν εὐτελεστάτην οἰκίαν οὐκ ἐπησχύνθη ὁ τοῦ κόσμου Δημιουργός.

- 746 Homilia LXXV (al. LXXIV), 2. [...] «Αἱ δὲ γυναῖκες παρειστήκεισαν τῷ σταυρῷ»· καὶ τὸ ἀσθενέστερον γένος ἀνδρειότερον ἐφάνη τότε· οὕτω πάντα μετεσκευάζετο λοιπόν. Αὐτὸς δὲ τὴν μητέρα παραθέμενος, φησίν· «Ἴδε ὁ υἱός σου». Βαθαὶ τῆς τιμῆς! ὅση τὸν μαθητὴν ἐτίμησε τιμῇ! Ἐπειδὴ γάρ αὐτὸς ἀπήγει λοιπόν, τῷ μαθητῇ παρέδωκε τημελήσοντι. Ἐπειδὴ γάρ εἰκός ἦν, ἀτε μητέρα οὖσαν, ἀλγεῖν καὶ τὴν προστασίαν ζητεῖν, εἰκότως αὐτὴν

PG
59, 462

mus, dilecti, et saltem evangelia studiose tractemus. Statim enim atque librum aperueris, Christi nomen videbis, et dicentem illum audies: *Iesu autem Christi generatio sic erat. Cum esset desponsata mater eius Maria Ioseph, inventa est in utero habens de Spiritu sancto.*¹ Qui autem haec audierit, statim virginitatis amore capietur, partum mirabitur, a terra migrabit. Nec pro modico habendum est, si vel carptim obiterque videris Spiritu sancto dignatam Virginem, et angelum ipsam alloquenter. Haec adhuc in superficie sunt: sed si haec speculando usque in finem perseveres, saecularia statim omnia respues, terrena omnia deridebis: si dives sis, divitias nihil esse duces, ubi audies illam fabri uxorem in humili domo, matrem Domini fuisse; si pauper, de paupertate non erubesces, cum didiceris Creatorem mundi vilissimam casam non erubuisse.

- 746 Homilia LXXV (al. LXXIV), 2. [...] *Stabant autem mulieres iuxta crucem.* Infirmior sexus, fortior tunc apparuit: ita omnia tunc invertebantur. Ipse vero Matrem commendans dieit: *Eece filius tuus.* Papae, quantum honorem discipulo collatum! Cum enim ipse iam abiret, ipsam discipulo curandam tradit. Quia enim credibile erat ipsam, utpote matrem, dolere et patrocinium quaerere, iure

PG
59, 462

¹ Matth. I, 18.

έγχειρίζει τῷ ποθουμένῳ. Τούτῳ φησίν· « Ἰδε ἡ μήτηρ σου ». Ταῦτα δὲ ἔλεγε, συνάπτων αὐτοὺς εἰς ἀγάπην· διότε οὖν καὶ ὁ μαθητὴς συνιείς, εἰς τὰ ἔδια αὐτὴν ἔλαβε. Διατί γάρ μηδεμιᾶς ἀλλης ἐμνημόνευσε γυναικός, καίτοι καὶ ἔτερα είστηκε; Διδάσκων ἡμᾶς πλέον τι νέμειν ταῖς μητράσιν. Ὡσπέρ γάρ ἐναντιουμένους τοῖς γονεῦσι περὶ τὰ πνευματικά, οὐδὲ εἰδέναι χρή· οὕτως δταν μηδὲν ἐμποδίζωσιν, ἀπαν τὸ εἰκὸς ἀπονέμειν αὐτοῖς δεῖ, καὶ πρὸ τῶν ἀλλων αὐτοὺς τιθέναι, ἀνθ' ὅν ἔτεκον, ἀνθ' ὅν ἀνέθρεψαν, ἀνθ' ὅν μαρία ὑπέστησαν δεινά. Οὕτω καὶ Μαρκίωνος ἐπιστομίζει τὴν ἀναισχυντίαν. Εἰ γάρ μη ἐγενήθη κατὰ σάρκα, μηδὲ μητέρα ἔσχε, τίνος ἔνεκεν τοσαύτην περὶ αὐτὴν μόνην ποιεῖται πρόνοιαν;

COMMENTARIUS IN MATTHAEI EVANGELIUM (390)

PG
57, 21

747

Homilia I. 6. [...] Καὶ γάρ τὰ ζητούμενα πολλὰ καὶ ἐπάλληλα. Ὁρα γοῦν εὐθέως ἐν προοιμίοις τοῦ Εὐαγγελίου αὐτοῦ, πόσα ὅν τις ἐπαπορήσειε. Πρῶτον μέν, τίνος ἔνεκεν ὁ Ἰωσὴφ γενεαλογεῖται, οὐκ ὅν τοῦ Χριστοῦ πατήρ. Δεύτερον δέ, πόθεν ἔσται δῆλος ἡμῖν ἀπὸ τοῦ Δαυΐδ κατάγων τὸ γένος, τῆς Μαρίας, ἀφ' ἣς ἐτέχθη, τῶν προγόνων ἀγνοουμένων· οὐδὲ γάρ ἐγενεαλογήθη ἡ Παρθένος. Τρίτον, τίνος ἔνεκεν ὁ μὲν Ἰωσὴφ, ὁ μηδὲν συντελῶν πρὸς τὴν γέννησιν, γενεαλογεῖται· ἡ δὲ Παρθένος, ἡ καὶ μήτηρ γενομένη, οὐ δείκνυται τίνων πατέρων καὶ πάππων καὶ προγόνων ἐστί. Μετὰ τούτων

illam discipulo tradit dicens: *Ecce mater tua.* Haec porro dicebat ipsos mutuo coniungens amore: quod cum intelligeret discipulus, ipsam in sua accepit. Cur autem nullam aliam memoravit mulierem, licet alia quoque adstaret? Ut nos doceret plus tribuendum matribus esse. Ut enim parentes, cum spiritualia impediunt, ne cognoscendi quidem sunt: sic cum non ea cohibent, omne debitum est ipsis praestandum, et aliis sunt anteponendi, quia nos genuerunt, educarunt, milleque mala subierunt. Sic Marcionis impudenteriam reprimit. Si enim secundum carnem natus non esset, nec matrem haberet, cur tantam de illa sola gerit curam?

PG
57, 21

747

Homilia I. 6. [...] Quaestiones enim plurimae et frequentes occurunt. Animadverte ergo statim in ipso Evangelii exordio, quot et quanta quaerenda occurrant. Primo, cur Iosephi genealogia ducatur, qui Christi pater non erat. Secundo, quomodo planum erit ipsum ex Davide originem ducere, cum ignoretur quinam Mariae matris eius maiores fuerint: neque enim Virginis genealogia descripta fuit. Tertio, cur Iosephi, qui nihil ad generationem contulit, genealogia ducatur, Virgo autem quae mater est, quo patre, avo et abavo orta sit non narretur. Ad haec illud etiam inquirere par est,

ζέιον κάκενο ζητήσαι, τί δήποτε διὰ τῶν ἀνδρῶν προάγων τὴν γενεαλογίαν,
ἔμνήσθη καὶ γυναικῶν.

- 748** Homilia II, 3. [...] Καὶ πόθεν δῆλον ὅτι ἐκ τοῦ Δαυΐδ ἔστι; φησίν. Εἰ PG
γάρ ἔξ αὐτοῦ οὐκ ἔγεννήθη, ἀλλ' ἀπὸ γυναικὸς μόνον, ἡ δὲ Παρθένος οὐ 57, 27
γενεαλογεῖται, πῶς εἰσόμεθα ὅτι τοῦ Δαυΐδ ἔκγονος ἦν; Δύο γάρ ἔστι τὰ
ζητούμενα· τίνος τε ἔνεκεν ἡ μήτηρ οὐ γενεαλογεῖται, καὶ τί δήποτε ὁ Ἰω-
σήφ, ὁ μηδὲν συντελῶν πρὸς τὴν γέννησιν, μηδημονεύεται παχρ' αὐτῶν· δοκεῖ
γάρ τὸ μὲν περιττὸν εἶναι, τὸ δὲ ἐνδεές. Ποιῶν οὖν πρότερον ἀναγκαῖον εἰ-
πεῖν; Πῶς * ἐκ τοῦ Δαυΐδ ἡ Παρθένος. Πῶς οὖν εἰσόμεθα ὅτι ἐκ τοῦ Δαυΐδ;
*23 "Ακουσον τοῦ Θεοῦ λέγοντος τῷ Γαβριήλ, ἀπελθεῖν «Πρὸς παρθένον με-
μνηστευμένην ἀνδρί, ὃ ὄνομα Ἰωσήφ, ἔξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαυΐδ». Τί τοίνυν
βούλει τούτου σαφέστερον, ὅταν ἀκούσῃς ὅτι ἔξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαυΐδ
ἦν ἡ Παρθένος;

4. "Οθεν δῆλον, ὅτι καὶ ὁ Ἰωσήφ ἐκεῖθεν ἦν. Καὶ γάρ νόμος ἦν ὁ κε-
λεύων μὴ ἔξειναι γαμεῖν ἄλλοιθεν, ἀλλ' ἡ ἐκ τῆς αὐτῆς φυλῆς. Καὶ δὲ πα-
τριάρχης δὲ Ἰακὼν ἀπὸ τῆς Ἰούδα φυλῆς ἀναστήσεσθαι αὐτὸν προβλεγεν,
οὕτω λέγων· «Οὐκ ἐκλείψει δρυχῶν ἔξ Ἰούδα, οὐδὲ ἥγοιμενος ἐκ τῶν μηρῶν
αὐτοῦ, ἔως ἂν ἔλθῃ ὁ ἀπόκειται καὶ αὐτὸς προσδοκία ἔθνῶν». Ἡ γάρ προ-
φητεία αὕτη, ὅτι μὲν ἐκ τῆς φυλῆς Ἰούδα γέγονε, δηλοῦ· ὅτι δὲ καὶ τοῦ γέ-

cur virorum genealogiam persequens, mulieres tamen commemo-
ravit.

- 748** Homilia II, 3. [...] Et unde probatur, inquies, illum ex Davide PG
ortum esse? Si enim non ex viro, sed ex muliere tantum natus est,
virginis autem genealogia non texitur, quomodo sciemus ipsum ex
Davide esse ortum? Duae namque sunt quaestiones: cur matris
genealogia non texitur, et cur Ioseph, qui nihil contulit ad genera-
tionem, ab illis memoratur: videtur enim hoc redundare, et illud
desiderari. Quid ergo prius perquirendum est? Quomodo ex Davide
Virgo orta fuerit. Quo pacto autem sciemus ex Davide ortam esse?
Audi Deum Gabrieli praecipientem ut adiret *Virginem despontam*
*viro, cui nomen erat Ioseph, de domo et familia David.*¹ Quid clarius
postulas, cum audis de domo et familia David Virginem fuisse?

* 4. Unde patet, Ioseph etiam inde ortum fuisse. Lex quippe erat *28
quaes vetaret uxores ducere, nisi ex propria tribu. Patriarcha vero
Iacob illum ex tribu Iuda exoriturum esse praedixit: *Non deficiet*
princeps de Iuda, neque dux de femoribus eius, donec veniat cui re-
*positum est: et ipse erit exspectatio gentium.*² Certe haec prophetia,
quod ex tribu David fuerit, declarat; at non quod ex genere Davi-

¹ Lc. I, 27.

² Gen. XLIX, 10.

νους Δαυΐδ, οὐκέτι. Ἐρα οὖν τῇ φυλῇ Ἰούδᾳ οὐχὶ γένος ἐν ἦν μόνον τὸ τοῦ Δαυΐδ, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἔτερα καὶ συνέδαινε τῆς μὲν φυλῆς εἶναι τοῦ Ἰούδᾳ, οὐκέτι δὲ καὶ τοῦ γένους Δαυΐδ; Ἀλλ' ἵνα μὴ τοῦτο λέγης, ἀνεῖλέ σου τὴν ὑπόνοιαν ταύτην ὁ εὐαγγελιστής, εἰπών, διτὶ ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς ἦν Δαυΐδ. Εἰ δὲ καὶ ἔτέρωθεν βούλει τοῦτο μαθεῖν, οὐδὲ ἔτέρας ἀπορήσομεν ἀποδείξεως· οὐ γάρ δὴ μόνον ἀπὸ φυλῆς οὐκ ἐξῆν ἔτέρας, ἀλλ' οὐδὲ ἀπὸ πατριᾶς ἔτέρας, τουτέστι, συγγενείας, γαμεῖν. "Ωστε ἀν τε τῇ Παρθένῳ, τὸ ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαυΐδ ἀρμόσωμεν, ἔστηκε τὸ εἱρημένον· ἀν τε τῷ Ἰωσήφ, δι' ἐκείνου καὶ τοῦτο κατασκευάζεται. Εἰ γάρ ἐξ οἴκου Δαυΐδ καὶ πατριᾶς ἦν [ὁ Ἰωσήφ], οὐκ ἀν ἄλλοθιν ἔλαθε τὴν γυναικα, ἢ θεον καὶ αὐτὸς ἦν. Τί οὖν, εἰ παρέθη τὸν νόμον; φησί. Διὰ γάρ τοῦτο προλαβόντων ἐμαρτύρησεν, διτὶ δίκαιος ἦν ὁ Ἰωσήφ, ἵνα μὴ τοῦτο λέγης, ἀλλὰ μαθῶν αὐτοῦ τὴν ἀρετήν, κἀκεῖνο εἰδῆς διτὶ οὐκ ἀν παρέθη τὸν νόμον. 'Ο γάρ οὕτω φιλάνθρωπος καὶ πάθους ἐκτός, ὃς μηδὲ ὑποφίας ἀναγκαζούσης βουληθῆναι ἐπιχειρῆσαι κολάσαι τὴν Παρθένον, πῶς ἀν δι' ἡδονὴν παρέθη τὸν νόμον; 'Ο γάρ ὑπὲρ νόμον φιλοσοφήσας (καὶ γάρ τὸ ἀφεῖναι καὶ λάθρα ἀφεῖναι, ὑπὲρ νόμον φιλοσοφοῦντος ἦν). πῶς ἀν παρὰ νόμον ἔπραξε τι, καὶ ταῦτα οὐδεμᾶς ἀναγκαζούσης αἰτίας; Ἀλλ' διτὶ μὲν ἐκ τοῦ γένους τοῦ Δαυΐδ ἦν ἡ Παρθένος, ἐκ τούτων δῆλον· τίνος δὲ ἔνεκεν αὐτὴν οὐκ ἐγενεαλόγησεν, ἀλλὰ τὸν Ἰωσήφ, ἀναγ-

dis. Num igitur in tribu Iuda non aliud erat genus quam Davidis? Imo multa alia, et contingere potuit ut esset ex tribu Iuda, quin esset ex genere Davidis. Verum ne hoc diceres, hanc tibi suspicionem tollit evangelista, dicens illum fuisse ex domo et familia David. Quod si id aliunde etiam discere velis, non deerit alia probatio: non modo enim non licebat ex alia tribu uxorem ducere, sed neque ex alia familia, id est, ex alia cognatione. Itaque si illud *Ex domo et familia David*, Virginem aptemus, dictum illud constabit; si Iosepho, illud ipsum consequitur. Si enim ex domo et familia David erat Ioseph, non aliunde accepit uxorem, quam ex cognatione sua. Quid vero, inquies, si legem transgressus sit? Sed idcirco praeoccupans testificatus est, Ioseph fuisse iustum, ut ne hoc diceres, sed illius virtutem edoctus, nosses legem ab ipso non fuisse violatam. Qui enim ita humanus erat et a pravo hominis affectu vacuus, ut ne suspicione quidem urgente vellet de Virgine sumi supplicium, quomodo libidinis causa legem transgressus esset? Qui enim plus quam lex ferebat philosophabatur (nam dimittere et occultere dimittere, illud erat ultra legem philosophari), quomodo contra legem aliquid admitteret, idque nulla cogente necessitate? Verum ex genere David Virginem fuisse, ex iam dietis palam est. Iam vero operae pretium fuerit dicere, cur non illius, sed Iosephi genealogiam

καίον εἰπεῖν. Τίνος οὖν ἔνεκεν; Οὐκ ἡν νόμος παρὰ Ἰουδαίοις γενεαλογεῖσθαι γυναῖκας. "Ιν' οὖν καὶ τὸ ἔθος φυλάξῃ καὶ μὴ δόξῃ παραχαράττειν ἐκ προοιμίων, καὶ τὴν κόρην ἡμῖν γνωρίσῃ, διὰ τοῦτο τοὺς προγόνους αὐτῆς σιγήσας, τὸν Ἰωσὴφ ἐγενεαλόγησεν. Εἴτε γάρ ἐπὶ τῆς Παρθένου τοῦτο ἐποίησεν, ἔδοξεν ἀν καινοτομεῖν· εἴτε τὸν Ἰωσὴφ ἐσίγησεν, οὐκ ἀν ἔγνωμεν τῆς Παρθένου τοὺς προγόνους. "Ιν' οὖν μάθωμεν τὴν Μαρίαν, τίς ἡν καὶ πόθεν, καὶ τὰ τῶν νόμων ἀκίνητα μείνη, τὸν μνηστῆρα αὐτῆς ἐγενεαλόγησε, καὶ ἔδειξεν δύτα ἐκ τῆς οἰκίας Δαυΐδ. Τούτου γάρ ἀποδειχθέντος, κάκενο συνάποδεδεικται, τὸ καὶ τὴν Παρθένον ἐκεῖθεν εἶναι, διὰ τὸ τὸν δίκαιον τοῦτον, καθάπερ ἔφθην εἰπών, μὴ ἀνασχέσθαι ἐτέρωθεν ἀγαγέσθαι γυναῖκα. "Εστι δὲ καὶ ἔτερον λόγον εἰπεῖν μυστικώτερον, δι' ὃν ἐσιγήθησαν * οἱ τῆς Παρθένου πρόγονοι, δηπερ οὐκ εὔκαιρον νῦν ἐκκαλύψαι διὰ τὸ πολλὰ εἶναι τὰ εἰρημένα. Διύπερ ἐνταῦθα στήσαντες τὸν περὶ τῶν ζητημάτων λόγον, κατέχωμεν τέως μετὰ ἀκριβείας τὰ ἐκκαλυφθέντα ἡμῖν· οἶον, διατί τοῦ Δαυΐδ ἐμνήσθη πρῶτον· διατί τὸ βιβλίον, γενέσεως ἑκάλεσε Βιβλίον· διατί εἰπεν· «'Ιησοῦ Χριστοῦ»· πᾶς ἡ γέννησις κοινὴ καὶ οὐ κοινῇ· πόθεν ὅτι ἡ Μαρία τοῦ Δαυΐδ οὖσα ἐδείχθη· καὶ τίνος ἔνεκεν ὁ Ἰωσὴφ ἐγενεαλογήθη, σιγηθέντων τῶν ἐκείνης πρόγονων.

749 Homilia III, 1. Ἰδού τρίτη διάλεξις, καὶ τὰ ἐν προοιμίοις οὐδέπω ^{PG 57, 31} διελυσάμεθα. Οὐκ ἄρα μάτην ἔλεγον, διτι πολὺ τὸ βάθος ἔχει τῶν νοημάτων

duxerit. Qua de causa igitur? Non erat mos apud Iudeos mulierum genealogias texere. Ut igitur secundum morem ageret, nec videretur illum ab initio transgredi, utque simul nobis Virginis genus indicaret, ipsius maiores reticens, Iosephi genealogiam duxit. Si enim id de Virgine fecisset, novitatis notam non effugisset; si Iosephum tacuisset, Virginis progenitores non nossemus. Ut itaque discamus quae esset Maria, et unde orta, legesque intactae manerent, sponsi eius genealogiam contexuit, et ex domo David ostendit esse. Hoc enim commonstrato, illud quoque simul ostenditur Virginem etiam inde ortam fuisse; quandoquidem, ut dixi, noluisset iustus ille aliunde uxorem accipere. Superest et alia causa magis arcana et mystica, cur Virginis maiores silentio missi fuerint, quam hic aperire minus opportunum esset, quia iam multa dicta sunt. Quamobrem hic quaestionum finem facientes, ea quae nobis explicata sunt accurate retineamus: nempe, cur Davidis mentio primum facta fuerit, cur librum vocaverit librum generationis, quare dixerit *Iesu Christi*; quare generatio sit communis et non communis; undenam Maria ex Davide orta esse ostendatur; cur illius maioribus silentio missis, genealogia * Iosephi ducta fuerit.

749 Homilia III, 1. Ecce iam tertiam dissertationem, et prooemia nondum absolvimus. Non ergo frustra dicebam, admodum profun-

*29

PG 57, 31

τούτων ἡ φύσις. Φέρε δὴ τὰ λειπόμενα σήμερον εἴπωμεν· Τί ποτ' οὖν ἔστι τὸ ζητοῦμενον νῦν; Τίνος ἔνεκεν δὲ Ἰωσῆφ γενεαλογεῖται, οὐδὲν πρὸς τὴν γέννησιν συντελῶν. Καὶ μίαν μὲν αἰτίαν εἰρήκαμεν ἥδη· ἀναρκαῖον δὲ καὶ τὴν ἑτέραν εἰπεῖν, τὴν μυστικωτέραν καὶ ἀπορρήτοτέραν ἔκείνης. Τίς οὖν ἔστιν αὕτη; Οὐκ ἐδούλετο τοῖς Ἰουδαίοις εἶναι δῆλον παρὰ τὸν τῶν ὀδίνων καιρόν, διὰ τοῦ Παρθένου γεγέννηται ὁ Χριστός. Ἀλλὰ μὴ θορυβεῖσθε πρὸς τὸ παράδοξον τοῦ λεγομένου. Οὐ γάρ ἐμὸς δὲ λόγος, ἀλλὰ Πατέρων ἡμετέρων, θαυμαστῶν καὶ ἐπισήμων ἀνδρῶν. Εἰ γάρ πολλὰ συνεσκίασεν ἐξ ἀρχῆς, Γίδην ἀνθρώπου καλῶν ἔαυτόν, καὶ οὐδὲ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα ισότητα πανταχοῦ σαφῶς ἡμῖν ἐξεκάλυψε· τί θαυμάζεις, εἰ καὶ τοῦτο συνεσκίασε τέως, *θαυμαστόν τι καὶ μέγα οἰκονομῶν; Καὶ ποῖον θαυμαστόν; φησί. Τὸ διασωθῆναι τὴν Παρθένον, καὶ ὑποψίας ἀπαλλαγῆναι πονηρᾶς. Εἰ γάρ τοῦτο ἐξ ἀρχῆς τοῖς Ἰουδαίοις γέγονε κατάδηλον, κανὸν κατέλευσαν τὴν Παρθένον κακούργοντες τῷ λεγομένῳ, καὶ μοιχείας αὐτὴν ἔκριναν ἄν. Εἰ γάρ ὑπέρ τῶν ἄλλων, ἀν πολλάκις καὶ ὑποδείγματα εἰχον ἐν τῇ Παλαιᾷ, φανερῶς ἡναισχύντουν (καὶ γάρ ἐπειδὴ δαιμονας ἐξέδαλε, δαιμονῶντα ἐκάλουν, καὶ ἐπειδὴ ἐν Σαββάτῳ ἐθεράπευσεν, ἀντίθεον εἶναι ἐνόμιζον, καίτοι γε πολλάκις καὶ πρότερον ἐλύθη τὸ Σάββατον), τί οὐκ ἀν εἴπον τούτου λεχθέντος; Καὶ γάρ εἰχον πάντα τὸν πρὸ τούτου συναγωνιζόμενον αὔτοῖς καιρόν, οὐδέποτε τι τοιοῦτον ἐνεγκόντα. Εἰ γάρ μετὰ τοσαῦτα σημεῖα ἔτι αὐτὸν τοῦ Ἰωσῆφ

dam esse harum sententiarum naturam. Age hodie quae residua sunt dicamus. Quid ergo iam quaerimus? Cur Iosephi genealogia ducatur, qui nihil ad generationem contulit? Iam unam causam diximus: operaे pretium est ut aliam dicamus, magis mysticam et arcanam. Quaenam illa est? Nolebat iudeis notum esse ipso partus tempore ex Virgine nasci Christum. Sed ne turbemini de inexpectata responsione. Neque enim meus hic est sermo, sed patrum nostrorum admirandorum insigniumque virorum. Si enim multa * subobscure ab initio loquutus est, Filium hominis sese vocans, nec ubique suam cum Patre aequalitatem clare revelans, quid miraris si hoc etiam adumbravit, magna quadam et mirabili usus oeconomia? Eequid hic mirabile? inquires. Ut servaret Virginem, et a prava suspicione liberaret. Si enim haec iudei ab initio audissent, maligne rem interpretantes Virginem lapidassent, atque ut adulteram damnassent. Nam si in aliis, quorum etiam exempla habebant in Veteri Testamento, impudenter palam se geregabant: si quando daemones eiecit, daemoniacum vocabant, si quia in sabbato curavit, Deo adversarium putabant, etiamsi antea sabbatum saepe solutum fuisset: quid non dicturi erant, hoc audientes? Etenim pro ipsis pugnasset totum praeteritum tempus, ubi numquam quid simile

ἐκάλουν υἱόν, πῶς ἀν πρὸ τῶν σημείων ἐπίστευσαν, ὅτι ἐκ Παρθένου ἦν; Διὰ δὴ τοῦτο καὶ γενεαλογεῖται, καὶ μνηστεύεται τὴν Παρθένον. "Οπου γάρ ὁ Ἰωσήφ, καὶ δίκαιος ὁν καὶ θαυμαστὸς ἀνήρ, πολλῶν ἐδεήθη ὥστε δέξασθαι τὸ * γεγενημένον, καὶ ἀγγέλου, καὶ τῆς δὶ' ὀνειράτων ὅψεως, καὶ τῆς ἀπὸ τῶν προφητῶν μαρτυρίας, πῶς ἀν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ σκαιοὶ ὄντες καὶ διεφθαρμένοι, καὶ πολεμίως οὕτω πρὸς αὐτὸν ἔχοντες, ταῦτην ἀν παρεδέξαντο τὴν ὑπόνοιαν; Σφόδρα γάρ αὐτοὺς ἔμελλε θορυβεῖν τὸ ξένον καὶ καινόν, καὶ τὸ μηδέποτέ τι τοιοῦτον μηδὲ ἀκοῇ παραδέξασθαι ἐπὶ τῶν προγόνων συμβεβηκός. 'Ο μὲν γάρ ἀπαξ πεισθείς, ὅτι τοῦ Θεοῦ Γίνεται, οὐδὲ περὶ τούτου λοιπὸν ἀμφισβῆτεν εἶχεν· ὁ δὲ καὶ πλάνον καὶ ἀντίθεον αὐτὸν εἶναι νομίζων, πῶς οὐκ ἀν ἀπὸ τούτου καὶ ἐσκανδαλίσθη μειζόνως, καὶ πρὸς ἐκείνην ὠδηγήθη τὴν ὑπόνοιαν; Διὰ τοῦτο οὐδὲ οἱ ἀπόστολοι παρὰ τὴν ἀρχὴν εὐθέως τοῦτο λέγουσιν ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τῆς ἀναστάσεως πολλὰ διαλέγονται καὶ πολλάκις, ἐπειδὴ ταύτης ὑποδείγματα ἦν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις, εἰ καὶ μὴ τοιαῦτα ὅτι δὲ ἐκ Παρθένου γέγονεν, οὐ συνεχῶς λέγουσιν ἀλλ' οὐδὲ αὐτὴ ἡ μήτηρ ἐξενεγκεῖν τοῦτο ἐτόλμησεν. "Ορα γοῦν καὶ πρὸς αὐτὸν τί φησιν ἡ Παρθένος· «Ιδού ἔγώ καὶ ὁ πατήρ σου ἐζητοῦμέν σε». Εἰ γάρ τοῦτο ὑπωπτεύθη, οὐδὲ ἀν τοῦ Δαυΐδ λοιπὸν ἐνομίσθη εἶναι υἱός τούτου δὲ μὴ νομισθέντος, πολλὰ ἀν ἐτέχθη καὶ ἔτερα κακά. Διὰ τοῦτο οὐδὲ οἱ ἀγγελοὶ ταῦτα

gestum fuerat. Si namque post tot signa illum adhuc Iosephi filium * appellabant, quomodo ante illa signa ipsum ex Virgine natum credidissent? Ideo itaque eius genealogia dicitur, Virginemque desponsat. Quando enim Ioseph, vir iustus et admirandus, multis opus habuit, ut quod gestum erat edisceret, angelo, visione per somnum, et prophetarum testimonio; quomodo Iudei perversi et corrupti, et illi infensi, hanc exceperint opinionem? Admodum enim illos restam nova, tam inexpectata perturbatura erat, eo quod progenitorum suorum aevo nihil huiusmodi gestum umquam fuisse. Etenim qui semel ereditum illum esse Dei Filium, nihil hac de re ambigere debuit: qui vero illum seductorem et Deo adversarium existimaret, quomodo non hac de re magis offenderetur, qui in illam non deduceretur opinionem? Ideoque apostoli hoc statim ab initio non dicunt, sed de resurrectione multa saepe disserunt, cuius iam exempla fuerant praeteritis temporibus, etsi non huic similia: quod autem de Virgine natus sit, non ita frequenter dicunt; sed neque mater id est ansa proferre. Vide namque quid illi Virgo dicat: *Ecce ego et pater tuus quaerebamus te.*¹ Nam si illud in suspicionem venisset, neque Davidis demum filius esse creditus fuisse: hac porro sublata opinione, multa alia suboritura mala erant. Propterea ne ipsi qui-

*33

¹ Le. II, 48.

λέγουσιν, ἀλλὰ τῇ Μαρίᾳ μόνῃ καὶ τῷ Ἰωσήφ· τοῖς δὲ ποιμέσιν εὐαγγελιζόμενοι τὸ γεγενημένον, οὐκέτι τοῦτο προσέθηκαν.

<sup>PG
57, 41</sup> Homilia IV, 2. [...] Εἶπόν τοις προγόνους ἀπαντας, καὶ τελευτήσας εἰς τὸν Ἰωσήφ, οὐκ ἔστη μέχρι τούτου, ἀλλὰ προσέθηκεν· «'Ιωσὴφ τὸν ἄνδρα Μαρίας»· δεικνὺς δτὶ δι' ἐκείνην καὶ τοῦτο ἐγενεαλόγησεν. Εἴτα ἵνα μὴ ἀκούσας «'Ανδρα Μαρίας», τῷ κοινῷ νομίσῃς τετέχθαι τῆς φύσεως νόμῳ, σκόπει πῶς αὐτὸ διορθοῦται τῇ ἐπαγγωγῇ. "Ηκουσάς, φησίν, ἄνδρα, ἤκουσας μητέρα, ἤκουσας δύναμα τῷ παιδίῳ τεθέν· οὐκοῦν ἀκούε καὶ τὸν τρόπον τῆς γεννήσεως· «Τοῦ δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ γέννησις οὕτως ἦν». Ποίαν μοι γέννησιν λέγεις; εἰπέ μοι· καίτοι γε τοὺς προγόνους είπας. 'Αλλὰ βούλομαι καὶ τὸν τρόπον τῆς γεννήσεως εἰπεῖν. Εἶδες πῶς διανέστησε τὸν ἀκροατήν; 'Ως γάρ μέλλων τι καινότερον ἐρεῖν, ἐπαγγέλλεται καὶ τὸν τρόπον λέγειν. Καὶ σκόπει τῶν εἰρημένων ἀκολουθίαν ἀρίστην. * Οὐδὲ γάρ εὐθέως ἐπὶ τὴν γέννησιν ἥλθεν, ἀλλ' ἀναμιμήσκει πρώτον ἡμᾶς, πόστος ἦν ἀπὸ τοῦ Ἀδραάμ, πόστος ἀπὸ τοῦ Δαυΐδ, ἀπὸ τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος, καὶ τὸν ἀκριβῆ διὰ τούτων ἀκροατὴν εἰς ἐξέτασιν ἐμβάλλει τῶν χρόνων, δεικνὺς δτὶ οὗτος ἐστιν ἐκεῖνος ὁ Χριστὸς ὁ διὰ τῶν Προφητῶν κηρυχθείς. "Οταν γάρ ἀριθμήσῃς τὰς γενεάς, καὶ μάθης ἀπὸ τοῦ χρόνου, δτὶ οὗτος ἐκεῖνός ἐστιν, εὐκόλως δέξῃ καὶ τὸ θαῦμα τὸ περὶ τὴν γέννησιν συμβάν. 'Επειδὴ

*42

dem angeli illud dicunt, nisi Mariae tantum et Iosepho; cum vero pastoribus fausta nuntiarent, id minime adiecerunt.

<sup>PG
57, 41</sup> Homilia IV, 2. [...] Cum itaque progenitores omnes enumerasset, et in Iosephum desiisset, non hic stetit, sed addidit *Ioseph virum Mariae*: ostendens se propter illam eius genealogiam duxisse. Deinde ne audiens, *Virum Mariae*, putares communi naturae lege Christum natum esse: animadverte quomodo ea addat quae opinionem istam corrigant. Audisti, inquit, virum, audisti matrem, audisti nomen puero datum; audi etiam generationis modum. *Iesu Christi autem generatio sic erat*. Quam mihi, quaeso, generationem narras? Nam progenitores eius iam dixisti. At volo etiam generationis modum exponere. Viden' quomodo auditorem excitaverit? Nam quasi novi quidpiam dicturus, se modum quoque explicaturum promittit. Et vide mihi optimam dictorum consequentiam. Non enim statim ad generationem venit: sed nos primum edocet, quotus esset ab Abrahamo, quotus a Davide et a transmigratione Babylonis, et diligentem auditorem per haec ad temporum computationem invitat, ostendens hunc esse Christum a prophetis praedicatum. Cum enim generationes numeraveris, atque ex temporis * computatione didiceris eumdem ipsum esse, facile excipies miraculum in eius ortu patratum. Quia enim magnum quidpiam loquuturus

*42

750

γάρ ἔμελλε μέγα τι φθέγγεσθαι, ὅτι ἐκ Παρθένου ἐτέχθη, πρὶν ἡ μὲν ἀριθμῆσαι τὸν χρόνον, συσκιάζει τὸ εἰρημένον «*Ἄνδρα Μαρίας*», εἰπών, μᾶλλον δὲ καὶ συντέμνει τὴν διήγησιν αὐτῆς τῆς γεννήσεως· ἀριθμεῖ δὲ καὶ τὰ ἔτη λοιπόν, ἀναμιμήσκων τὸν ἀκροατήν, ὅτι οὗτος ἐκεῖνός ἐστιν, διὸ πατριάρχης Ἰακώβ, ἐπιλιπόντων λοιπὸν τῶν Ἰουδαϊκῶν ἀρχόντων, παρέσεσθαι ἔφησεν· διὸ ὁ προφήτης Δανιὴλ μετὰ τὰς ἑδομάδας τὰς πολλὰς ἐκείνας ἤξειν προανεφώνησε. Κανὸν ἐθελήσῃ τις τὰ ἔτη ταῦτα τὰ ἐν ἑδομάδων ἀριθμῷ παρὰ τοῦ ἀγγέλου εἰρημένα τῷ Δανιὴλ ἀπὸ τῆς οἰκοδομῆς τῆς πόλεως ἀριθμῶν καταθῆναι εἰς τὴν αὐτοῦ γέννησιν, δψεται ταῦτα ἐκείνοις συμφωνοῦντα. Πῶς οὖν ἐγεννήθη, εἰπε; «*Μνηστευθείσης τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας*». Οὐκ εἰπε, Παρθένου, ἀλλ’ ἀπλῶς· «*Μητρός*», ὥστε εὐπαράδεκτον γενέσθαι τὸν λόγον. Διὸ πρότερον παρασκευάσας προσδοκῶν τὸν ἀκροατὴν ἀκούσεσθαι τι τῶν συνήθων, καὶ κατασχών τούτῳ, τότε ἐκπλήττει τῇ τοῦ παραδόξου πράγματος ἐπαγγεῖλη, λέγων, ὅτι «*Πρὶν ἡ συνελθεῖν αὐτούς, εὑρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἄγιον*». Οὐκ εἰπε· Πρὶν ἡ ἀχθῆναι αὐτὴν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ νυμφίου· καὶ γάρ ἔνδον ἦν. «*Ἐθος γάρ τοῖς παλαιοῖς ὡς τὰ πολλὰ ἐν οἰκίᾳ τὰς μεμνηστευμένας ἔχειν, δπου γε καὶ νῦν τοῦτο γινόμενον ἴδοι τις ἀν’ καὶ οἱ γαμβροὶ δὲ τοῦ Λώτ ἔνδον ἦσαν μετ’ αὐτοῦ.* «*Ἐνδον οὖν καὶ αὐτὴ μετὰ τοῦ Ἰωσὴφ ἦν.*

erat, quod ex Virgine natus esset, priusquam tempus computet, subobscure loquitur, *Virum Mariae* dicens, quin et generationis seriem intersecat: insuperque annos enumerat, admonens auditorem, hunc ipsum esse, quem patriarcha Iacob,¹ deficientibus demum Iudaicis principibus, adfuturum dixit: quem propheta Daniel² post multas illas hebdomadas venturum esse praedixit. Si quis autem voluerit annos illos per hebdomadarum numerum ab angelo Danieli dictos, ab aedificatione urbis enumerans, in ipsius ortum descendere, haec cum illis consentire deprehendet. Dic ergo quomodo natus sit: *Cum esset desparsata mater eius Maria.* Non dixit, Virgo, sed simpliciter, *Mater*, ut sermo facile caperetur. Ideo cum prius praeparasset auditorem ad aliquid eorum, quae ex more veniunt, audiendum, et in hac cogitatione retinuisse, tunc percavit, rem admirandam subiungens his verbis: *Antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto.* Non dixit «*Antequam duceretur in domum sponsi:*» intus enim iam erat. Nam mos priscis erat sponsas ut plurimum domi tenere, imo etiam nunc id videre est: et Loti generi cum ipso habitabant. Habitabat ergo et ipsa cum Iosepho.

¹ Gen. XLIX, 10.

² Dan. IX, 25-27.

PG
57, 42

3. Καὶ τίνος ἔνεκεν οὐ πρὸ τῆς μνηστείας ἐκύήσεν; "Ινα, ὅπερ ἔφην ἐξ ἀρχῆς, συσκιασθῇ τὸ γινόμενον τέως, καὶ ἵνα πᾶσαν πονηρὰν διαφύγῃ ἡ Παρθένος ὑπόνοιαν. "Οταν γάρ ὁ ζηλοτυπεῖν ὀφείλων μάλιστα πάντων φαινηται μὴ μόνον ἐκπομπεύων αὐτήν, μηδὲ ἀτιμάζων, ἀλλὰ καὶ δεχόμενος καὶ θεραπεύων μετὰ τὴν κύησιν, εὑδηλον ὅτι εἰ μὴ σαφῶς ἦν πεπεικώς ἔστιν, ὅτι ἐκ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας τὸ γεγενημένον, οὐκ ἀν κατέσχε, καὶ τἄλλα πάντα ὑπηρέτησε. Κυρίως δὲ σφόδρα καὶ τὸ «Εὐρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα», τέθεικεν· ὅπερ ἐπὶ τῶν παραδόξων, καὶ παρ' ἐλπίδα πᾶσαν ἐκβαινόντων, καὶ οὐ προσδοκωμένων λέγεσθαι εἴωθε. Μὴ τοίνυν περαιτέρω χώρει, μηδὲ ζήτει πλέον τι τῶν εἰρημένων, μηδὲ λέγε· Καὶ πῶς τὸ Πνεῦμα εἰργάσατο τοῦτο ἐκ παρθένου; Εἰ γάρ τῆς φύσεως ἐργαζομένης ἀδύνατον ἐρμηνεῦσαι τῆς διαπλάσεως τὸν τρόπον, πῶς τοῦ Πνεύματος θυματουργοῦντος δυνησόμεθα ταῦτα εἰπεῖν; "Ινα γάρ μὴ κόπτης τὸν εὐαγγελιστήν, μηδὲ ἐνοχλῆς συνεχῶς ταῦτα ἐρωτῶν, εἰπὼν τὸν ἐργασάμενον τὸ θαῦμα, * ἀπηλλάγη. Οὐδὲν γάρ οἶδα, φησί, πλέον, ἀλλ' ἂν ὅτι ἐκ Πνεύματος ἀγίου γέγονε τὸ γεγενημένον. Αἰσχυνέσθωσαν οἱ τὴν ἄνω περιεργαζόμενοι γέννησιν. Εἰ γάρ ταῦτην τὴν μυρίους ἔχουσαν μάρτυρας, καὶ πρὸ τοσούτων ἀνακηρυχθεῖσαν χρόνων, καὶ φανεῖσαν, καὶ ψηλαφηθεῖσαν, οὐδεὶς ἐρμηνεῦσαι δύναται, ποίαν καταλείπουσι μανίας ὑπερβολὴν οἱ τὴν ἀπόβρήτον ἐκείνην περιεργαζόμενοι καὶ πολυπραγμονοῦντες;

PG
57, 42

3. Sed cur non ante sponsalia concepit? Ut, quemadmodum 751 dixi, res occultaretur, et ut Virgo pravam omnem suspicionem effugeret. Quando enim ille, qui plus quam omnes zelotypia corripi poterat, videbatur eam non modo non traducere, nec inhonorare, sed etiam in consortium accipere, ipsique ministrare praegnanti, palam est eum non sic facturum, nisi persuasum habuisset eam ex Spiritu sancto concepisse; alioquin illam nec apud se retinuissest, nec in aliis suo ministerio dignatus esset. Apposite autem et illud adiecit, *Inventa est in utero habens*; id quod dici solet in rebus stupendis, quae praeter spem et exspectationem omnem accidunt. Ne igitur ultra procedas, ne quid quaeras ultra ea quae dicta sunt, neque dixeris, Quomodo Spiritus sanetus id ex Virgine operatus est? Si enim natura operante nemo potest formationis modum explicare, quomodo Spiritu mirabiliter agente, poterimus haec explanare? Ne enim evangelistam vexares et importunis quaestionibus exagitates, ipse enuntiato miraculi auctore sese his omnibus liberavit. Nihil ultra scio, inquit, nisi hoc a Spiritu factum esse. Erubescant ii qui supernam generationem curiosius explorant. Si enim hanc quae innumeris testibus celebratur, et ante tot saecula praenuntiata fuerat quae et oculis et tactui pervia fuit, nemo potest explicare: in quem non insaniae cumulum deveniunt ii, qui arcanam illam cu-

Οὐδὲ γάρ ὁ Γαβριήλ, οὐδὲ ὁ Ματθαῖος ἐδυνήθησάν τι πλέον εἰπεῖν, ἀλλ' ἦ
δι τι ἐκ Πνεύματος μόνον· τὸ δὲ πῶς ἐκ Πνεύματος, καὶ τίνι τρόπῳ, οὐδεὶς
τούτων ἡρμήνευσεν· οὐδὲ γάρ δυνατὸν ἔν. Μηδὲ νομίσῃς τὸ πᾶν μεμαθηκέ-
ναι, ἐκ Πνεύματος ἀκούων· καὶ γάρ πολλὰ ἀγνοοῦμεν ἔτι, καὶ τοῦτο μαν-
θάνοντες· οἶν, πῶς δὲ ἀπειρος ἐν μήτρᾳ ἐστί· πῶς δὲ πάντα συνέχων κυριο-
ρεῖται ὑπὸ γυναικός· πῶς τίκτει ἡ Παρθένος, καὶ μένει παρθένος. Πῶς ἔ-
πλασσεν, εἰπέ μοι, τὸ Πνεῦμα τὸν ναὸν ἐκεῖνον; πῶς οὐ πᾶσαν τὴν σάρκα ἀπὸ
τῆς μήτρας ἔλαβεν, ἀλλὰ μέρος αὐτῆς, καὶ ηὔξησε καὶ διετύπωσεν; "Οτι μὲν
γάρ ἀπὸ τῆς σαρκὸς τῆς Παρθένου προῆλθεν, ἐδήλωσεν εἰπών· «Τὸ γάρ ἐν
αὐτῇ γεννηθέν»· καὶ δὲ Παῦλος· «Γενόμενος ἐκ γυναικός»· ἐπιστομίζων τοὺς
λέγοντας, δι τινος σωλῆνος παρῆλθεν δὲ Χριστός. Εἰ γὰρ τοῦτο
ἔν, τίς χρεία τῆς μήτρας; Εἰ τοῦτο ἔν, οὐδὲν ἔχει κοινὸν πρὸς ἡμᾶς· ἀλλ'
ἄλλη τίς ἐστιν ἐκείνη ἡ σάρξ, οὐ τοῦ φυράματος τοῦ ἡμετέρου. Πῶς οὖν ἐκ
τῆς ὥρας Ἰεσσαὶ; πῶς δὲ ῥάθδος; πῶς υἱὸς ἀνθρώπου; πῶς δὲ μήτηρ ἡ Μα-
ριάμ; πῶς ἐκ σπέρματος Δαυΐδ; πῶς μορφὴν δούλου ἔλαβε; πῶς «Ο Λόγος
ἐγένετο σάρξ»; πῶς δὲ Ρώμαίοις φησὶν δὲ Παῦλος· «Εξ ὅν δὲ Χριστὸς τὸ κατὰ
σάρκα, δὲ ὅν ἐπὶ πάντων Θεός»; "Οτι μὲν οὖν ἐξ ἡμῶν καὶ τοῦ φυράματος

riose scrutantur et explorant? Neque enim Gabriel, neque Mat-thaeus * aliud quidpiam dicere potuerunt, nisi quod ex Spiritu natus sit; quomodo autem et qua ratione ex Spiritu natus sit, nullus eorum interpretatus est; neque enim id fieri poterat. Neque arbitris te totum edidicisse cum audis. Ex Spiritu: nam postquam hoc edidicimus, multa adhuc ignoramus; exempli causa, quomodo is qui immensus est, in vulva continetur; quomodo is qui omnia continet, in utero mulieris gestatur; quomodo Virgo pariat, et Virgo maneat. Quomodo, quaeso te, Spiritus templum illud efformavit? quomodo non totam carnem ex matre sumpsit, sed partem eius, quam auxit et formavit? Nam quod ex carne Virginis prodierit, declaravit his verbis: *Quod enim in ea natum est:* et Paulus *Factum ex muliere.*¹ *Ex muliere,* inquit, ora obstruens eorum qui dicerent, quasi per quemdam canalem per eam transiisse Christum. Nam si hoc esset, quid utero opus fuisset? Si hoc esset, nihil haberet nobiscum commune; sed alia esset illa caro, non ex massa nostra. Quomodo ergo ex radice Iessae? Quomodo virga, vel Filius hominis? Quomodo flos? Quomodo Maria mater esset? Quo pacto ex semine David? Quomodo formam servi acceperit? Quomodo *Verbum caro factum est?*² Qua ratione Paulus Romanis dixit: *Ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus?*³ Quod igitur ex nobis,

*43

¹ Gal. IV, 4.² Io. I, 14.³ Rom. IX, 5.

τοῦ ἡμετέρου, καὶ τῆς μήτρας τῆς παρθενικῆς, δῆλον ἐκ τούτων καὶ ἐξ ἑτέρων πλειόνων· τὸ δὲ πῶς, οὐκέτι δῆλον. Μὴ τοίνυν μηδὲ σὺ ζήτει, ἀλλὰ δέχου τὸ ἀποκαλυφθέν, καὶ μὴ περιεργάζου τὸ σιγηθέν. «Ιωσήφ δὲ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, δίκαιος ὅν, φησί, καὶ μὴ θέλων αὐτὴν παραδειγματίσαι, ἥδουλήθη λάθρα ἀπολῦσαι αὐτήν». Εἶπὼν δὲτι ἐκ Πνεύματος ἀγίου, καὶ συνουσίας χωρίς, καὶ ἑτέρῳθεν κατασκευάζει τὸν λόγον. "Ινα γάρ μή τις λέγῃ· Πόθεν τοῦτο δῆλον; τίς εἰδε, τίς ἤκουσε τοιοῦτόν τι ποτε συμβεβηκός; μηδὲ ὑποπτεύσῃς τὸν μαθητήν, ὃς χαριζόμενον τῷ διδασκάλῳ, ταῦτα πλάττοντα, εἰσάγει τὸν Ἰωσήφ, δι' ὃν ἔπαθε, πρὸς τὴν τῶν εἰρημένων συντελοῦντα πίστιν, μονονούχη λέγων δι' ὃν ἀπαγγέλλει· Εἰ διπιστεῖς ἐμοί, καὶ ὑποπτεύεις μου τὴν μαρτυρίαν, πίστευσον τῷ ἀνδρὶ. »Ιωσήφ γάρ, φησίν, ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, δίκαιος ὅν». Δίκαιοιον ἐνταῦθα τὸν ἐνάρετον ἐν ἀπασι λέγει. "Εστι μὲν γάρ δίκαιοσύνη καὶ τὸ μὴ πλεονεκτεῖν· ἔστι δὲ καὶ ἡ καθόλου ἀρετή· καὶ μάλιστα ἐπὶ τούτου τῇ τῆς δίκαιοσύνης προσηγορίᾳ κέχρηται ἡ Γραφή, ὡς ὅταν λέγῃ· «Ἄνθρωπος δίκαιος, ἀληθινός»· καὶ πάλιν· «Ἡσαν δὲ δίκαιοι ἀμφότεροι». »

PG
57, 43
*44

4. «Δίκαιος οὖν ὅν», τουτέστι, χρηστὸς καὶ ἐπιεικής, * «ἥδουλήθη λάθρα ἀπολῦσαι αὐτήν». Διὰ τοῦτο λέγει τὸ συμβάν πρὸς τῆς γνώσεως, ἵνα μὴ ἀπιστήσῃς τοῖς μετὰ τὴν γνῶσιν γεγενημένοις. Καίτοιγε οὐ παραδειγματισμοῦ

752

ex massa nostra et ex utero Virginis prodierit, palam est ex dictis exque aliis plurimis: quomodo autem non item. Ne igitur id tu quaeras, sed accipe id quod revelatur, et ne curiose scrutare id quod tacetur. *Ioseph autem vir eius, cum esset iustus,* inquit, *et nolle traducere, voluit occulte dimittere eam.* Cum dixisset, Ex Spiritu sancto, et sine ullo congressu, sermonem suum etiam aliunde confirmat. Ne quis enim diceret, Unde hoc manifestum est? Quis novit, quis audivit tale quidpiam factum esse? Ne suspicareris discipulum in gratiam magistri hoc commentum esse: inducit Iosephum, per ea quae passus est his fidem facientem, ac si diceret: Si mihi fidem non habes, si testimonium meum tibi suspectum est, crede viro illius. *Ioseph enim, ait, vir eius, cum esset iustus.* Iustum hic omni virtute praeditum dicit: ad iustitiam enim pertinet non esse avarum, estque iustitia omnis virtus: et hoc maxime sensu Scriptura iustitiae voce utitur, ut quando dicit: *Homo iustus, verax;*¹ ac rursum, *Erant ambo iusti.*²

PG
57, 43
*44

4. *Iustus ergo cum esset,* id est, benignus, moderatus, *voluit occulte dimittere eam.* Ideo id quod contigit enarrat ante notitiam datam, ut ne fidem deroges iis quae re cognita * gesta sunt. Certe si

752

¹ Job I, 1.

² Le. I, 6.

μόνον ὑπεύθυνος ἦν ἡ τοιαύτη, ἀλλὰ καὶ κολάζεσθαι αὐτὴν ὁ νόμος ἐκέλευεν. 'Αλλ' ὁ Ἰωσήφ οὐ μόνον τὸ μεῖζον ἐκεῖνο, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔλαττον συνεχώρησε, τὴν αἰσχύνην. Οὐ γάρ μόνον οὐ κολάσαι, ἀλλ' οὐδὲ παραδειγματίσαι ἐθούλετο. Εἶδες φιλόσοφον ἄνδρα καὶ πάθους ἀπηλλαγμένον τοῦ τυραννικωτάτου; 'Ιστε γάρ ήλικον ζηλοτυπία. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ταῦτα σαφῶς εἰδὼς ἔλεγε· «Μεστὸς γάρ ζῆλου θυμὸς ἀνδρός οὐ φείσεται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως»· καὶ «Σκληρὸς ὡς ἄδης ζῆλος». Καὶ ἡμεῖς δὲ πολλοὺς ἵσμεν τὴν ψυχὴν ἐλομένους προέσθαι μᾶλλον, ἢ εἰς ζηλοτυπίας ὑποψίαν ἐμπεσεῖν. 'Ενταῦθα δὲ οὐδὲ ὑποψία ἦν, τοῦ τῆς γαστρὸς δύκου διελέγχοντος. 'Αλλ' ὅμως οὕτως ἦν πάθους καθαρός, ὡς μὴ θελῆσαι μηδὲ ἐν τοῖς μικροτάτοις λυπῆσαι τὴν Παρθένον. 'Επειδὴ γάρ τὸ μὲν κατέχειν ἔνδον παρανομίας εἶναι ἐδόκει, τὸ δὲ ἐκπομπεύειν καὶ εἰς δικαστήριον ἀγειν, θανάτῳ παραδοῦναι ἥντικαζεν· οὐδὲν τούτων ποιεῖ, ἀλλ' ὑπὲρ νόμον ἥδη πολιτεύεται. 'Εδει γάρ τῆς χάριτος παραγνομένης πολλὰ λοιπὸν εἶναι τὰ σημεῖα τῆς ὑψηλῆς πολιτείας. Καθάπερ γάρ ὁ ἥλιος καὶ μηδέπω τὰς ἀκτῖνας δεῖξας, πόρρωθεν τῷ φωτὶ καταυγάζει τῆς οἰκουμένης τὸ πλέον· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς μέλλων ἀνίσχειν ἀπὸ τῆς μήτρας ἐκείνης, καὶ πρὶν ἡ ἐξελθεῖν, τὴν οἰκουμένην κατέλαμψεν ἀπασαν. Διὸ καὶ πρὸ τῶν ὀδίνων προφῆται ἐσκίρτων, καὶ γυναικες τὰ μέλλοντα προύλε-

talis illa fuisset, non modo digna erat quae traduceretur, sed etiam illam supplicio affici lex inbebatur. Verum Ioseph non modo ei quod maius, sed etiam ei quod minus erat consuluit, nempe pudori. Non modo enim punire solebat, sed ne traducere quidem. Vidistin' philosophum virum, et tyrannico illo affectu vacuum? Nostis enim quantus morbus sit zelotypia. Quamobrem is qui id probe sciebat, dixit: *Plenus zelo est furor viri eius; non parcit in die vindictae;*¹ et, *Dura sicut infernus aemulatio.*² Certe multos novimus, qui malint animam amittere, quam in zelotypiae suspicionem incidere. Hic porro non mera suspicio erat, cum uteri tumor rem palam faceret. Attamen ita erat ab hoc animi morbo liber, ut ne in minimis quidem vellet Virgini moestitiam inferre. Quia ergo illam intus apud se retinere per legem non licere videbatur, traducere autem illam et in iudicium trahere, id necessario erat ad mortem tradere: neutrum fecit, sed supra legem iam se gerere coepit. Oportebat enim iam adveniente gratia, multa signa adesse sublimis huiusce insti-

Quemadmodum enim sol, nondum radios ostendens, eminus tamen partem maximam orbis illustrat: sic quoque Christus ex utero illo exoriturus, antequam egredetur, orbem totum illuminavit. Idecirco vel ante partum prophetae exsultabant, et mulieres

¹ Prov. VI, 34.

² Cant. VIII, 6.

γον, καὶ Ἰωάννης οὕπω τῆς νηδύος προελθών, ἀπὸ τῆς μήτρας αὐτῆς ἐπήδα. Ἐντεῦθεν καὶ οὗτος πολλὴν ἐπεδείκνυτο φιλοσοφίαν· οὔτε γάρ ἐνεκάλεσεν, οὔτε ὀνειδίσεν, ἀλλ' ἔκβαλεν ἐπεχείρησης μόνον. Ἐν τούτῳ τοίνυν τῶν πραγμάτων ὄντων, καὶ πάντων ἐν ἀμηχανίᾳ καθεστώτων, παραγίνεται ὁ ἄγγελος πάντα λύων τὰ ἀπορά. "Ἄξιον δὲ ἔξετάσαι, διὰ τί μὴ πρὸ τούτου εἴπεν ὁ ἄγγελος, πρὸ τοῦ διανοηθῆναι τὸν ἄνδρα τοῦτο, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐνεθυμήθη, τότε ἀφικνεῖται· «Ταῦτα γάρ αὐτοῦ, φησίν, ἐνθυμηθέντος, ὁ ἄγγελος ἔρχεται». καίτοι γε αὐτὴν καὶ πρὸ τοῦ συλλαβεῖν εὐαγγελίζεται, ὃ καὶ αὐτὸ πάλιν ἑτέρων ἀπορίαν ἔχει. Εἰ γάρ καὶ ὁ ἄγγελος οὐκ εἴπε, τίνος ἔνεκεν ἡ Παρθένος ἐσίγησεν, ἀκούσασα παρὰ τοῦ ἄγγέλου, καὶ τὸν μνηστῆρα ὅρωσα θορυβούμενον, οὐκ ἔλυσεν αὐτοῦ τὴν ἀπορίαν; Τίνος οὖν ἔνεκεν πρὸ τοῦ θορυβηθῆναι αὐτὸν ὁ ἄγγελος οὐκ εἴπεν; καὶ γάρ ἀναγκαῖον τὸ πρότερον λῦσαι πρῶτον. Τίνος οὖν ἔνεκεν οὐκ εἴπεν; "Ινα μὴ ἀπιστήσῃ, καὶ πάθη τὸ αὐτὸ τῷ Ζαχαρίᾳ. Ὁρωμένου μὲν γάρ τοῦ πράγματος, εὔκολος ἡ πίστις λοιπόν· μηδέπω δὲ ἀρχὴν λαβόντος, οὐχ ὄμοιώς εὐπαράδεκτον ἦν τὸ λεγόμενον. Διὰ τοῦτο οὐκ εἴπεν ἐξ ἀρχῆς ὁ ἄγγελος· καὶ ἡ Παρθένος δὲ τῆς αὐτῆς ἔνεκεν αἰτίας ἐσίγησεν. Οὐ γάρ ἐνόμιζε πιστεύεσθαι παρὰ τῷ μνηστῇρι, πρᾶγμα ἀπαγγέλλουσα ξένον· ἀλλὰ καὶ παροξύνειν μᾶλλον αὐτόν, ὃς ἀμάρτημα γεγενημένον συσκιάζουσα. Εἰ γάρ αὐτὴ ἡ ὑποδέχεσθαι μέλλουσα τοσαύτην χάριν, * ἀνθρώ-

*45

futura praedicebant, et Ioannes nondum e vulva egressus, ab utero exsultabat. Hic itaque multam Ioseph ostendit philosophiam: neque enim accusavit illam, neque exprobravit illi, sed dimittere tantum cogitabat. In hoc rerum statu, et in hac negotiorum difficultate, advenit angelus qui anxietatem omnem tollat. Quaerendum autem est cur angelus non ante venerit, quam vir ille haec in animo versaret, sed cum haec ille cogitaret, tunc venerit: nam ait: *Haec illo cogitante, angelus venit*, quamquam etiam antequam illa conceperet, nuntius accesserit, unde etiam alia quaestio oritur. Nam etsi angelus viro non dixerat, cur Virgo tacuit haec ab angelo audita, et cum sponsum suum anxiū videret, non eius anxietatem sustulit? cur ergo antequam ille turbaretur, angelus non rem illi aperuit? Nam operaे pretium est priorem quaestionem primo solvere. Quare rem illi non aperuit? Ne dicto fidem negaret, et idipsum accideret illi quod Zachariae. Nam re oculis percepta, facile erat tunc credere: eum autem nondum coepisset, non facile credi poterat. Ideo id angelus initio non dixit, et Virgo eadem de causa tacuit. Neque enim putasset sibi rem incredibilem nuntianti a sponso fidem esse habendam; imo timuisset se illum in iram concitaturam esse, quasi admissum peccatum tegentem. Si enim etiam ipsa quae tantam gratiam perceptura erat, humanum quid passa est et dixit: *Quo-*

πινόν τι πάσχει, καὶ φησι· « Πῶς ἔσται τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; » πολλῷ μᾶλλον ἐκεῖνο ἀμφέβαλλεν ἢν· καὶ μάλιστα παρὰ γυναικὸς ἀκούων τῆς ὑποπτευομένης.

5. Διὰ ταῦτα ἡ Παρθένος μὲν οὐδὲν αὐτῷ λέγει, ὁ δὲ ἄγγελος τοῦ κατροῦ καλοῦντος ἐφίσταται. Τίνος οὖν ἔνεκεν, φησίν, οὐχὶ καὶ ἐπὶ τῆς Παρθένου τοῦτο ἐποίησε, καὶ μετὰ τὴν κύησιν αὐτὴν εὐηγγελίσατο; « Ινα μὴ ἐν ταραχῇ ἦ καὶ θορύβῳ πολλῷ. Καὶ γάρ εἰκὸς ἦν, τὸ σαφὲς οὐκ εἰδύναν, καὶ βουλεύσασθαι τι περὶ ἑαυτῆς ἀτοπον, καὶ ἐπὶ βρόχον ἐλθεῖν, καὶ ἐπὶ ξίφος, οὐ φέρουσαν τὴν αἰσχύνην. Καὶ γάρ θαυμαστή ἦν ἡ Παρθένος, καὶ δείκνυσιν αὐτῆς τὴν ἀρετὴν ὁ Λουκᾶς, λέγων ὅτι ἐπειδὴ τὸν ἀσπασμὸν ἤκουσεν, οὐκ εὐθέως ἑαυτὴν ἐξέχεεν, οὐδὲ ἐδέξατο τὸ λεχθέν· ἀλλ᾽ ἐταράχθη ζητοῦσα τό, ποταπὸς εἴη ὁ ἀσπασμός. Ἡ δὲ οὕτως οὖσα διηκριθμένη, κανὸν ἐξέστη τῇ ἀθυμίᾳ τὴν αἰσχύνην λογιζομένη, καὶ οὐ προσδοκῶσα, δσα ἀν λέγη, πείσειν τινὰ τῶν ἀκούοντων, ὅτι οὐ μοιχεία τὸ γεγενημένον. » Ιν' οὖν ταῦτα μὴ γένηται, ἥλθε πρὸ τῆς συλλήψεως ὁ ἄγγελος. Καὶ γάρ ἔδει ταραχῆς ἐκτὸς εἶναι τὴν νηδὸν ἐκείνην, ἦ ὁ πάντων Δημιουργὸς ἐπέδη. Καὶ παντὸς ἀπηλλάχθαι θορύβου τὴν ψυχὴν, τὴν καταξιωθεῖσαν τοιούτων γενέσθαι διάκονον μυστηρίων. Διὰ ταῦτα τῇ μὲν Παρθένῳ πρὸ τῆς κυήσεως, τῷ δὲ Ἰωσὴφ ἐν τῷ

*modo fiet istud, quoniam virum non cognosco?*¹ multo magis ille dubitasset: cum maxime id audisset a muliere hinc sibi suspecta.

* 5. Ideo Virgo quidem nihil ipsi dicit: angelus vero tempore congruenti advenit. Quare, inquires, id ipsum erga Virginem non fecit, nec post conceptionem ipsi rem nuntiavit. Ne in perturbatione magna foret. Nam timendum erat ne illa rei veritatem non clare sciens, de se quid acerbum decerneret, neu dedecus non ferens ad laqueum vel ad gladium properaret. Admiranda quippe Virgo erat, eiusque virtutem declarat Lucas cum ait, eam quando salutationem accepit, non statim gaudio perfusam fuisse, nec dicta suscepisse; sed turbatam quaevisisse qualis esset ista salutatio. Quae autem sic comparata erat, moerore confecta fuisse, rei infamiam secum reputans, nec sperans posse se quempiam audientium ad credendum inducere, quod id non ex adulterio profectum esset. Ne itaque id eveniret, ante conceptionem venit angelus. Etenim oportebat imperturbatum esse uterum illum, in quem omnium Creator ingressurus erat, et omni tumultu vacuam animam illam, quae mysteriorum tantorum ministra futura erat. Propterea Virgini ante conceptionem, Iosepho autem, cum gestaret uterum Virgo, loquutus est.

*45

¹ Le. I., 34.

καιρῷ τῶν ὀδίνων διαλέγεται· ὁ πολλοὶ τῶν ἀφελεστέρων οὐ συνειδότες, διαφωνίαν ἔφασκεν εἶναι, διὰ τὸ τὸν μὲν Λουκᾶν λέγειν, ὅτι τῇ Μαρίᾳ εὐηγγελίζετο, τὸν δὲ Ματθαῖον, ὅτι τῷ Ἰωσήφ, οὐκ εἰδότες ὅτι ἀμφότερα γέγονεν. "Οπερ ἀναγκαῖον παρὰ πᾶσαν τὴν ἴστορίαν παρατηρεῖν· καὶ γάρ πολλὰς οὕτω λύσομεν δοκούσας εἶναι διαφωνίας. "Ερχεται τοίνυν ὁ ἄγγελος, θορυβουμένου τοῦ Ἰωσήφ. Καὶ γάρ καὶ τῶν εἰρημένων ἔνεκεν, καὶ ἵνα φανῆ αὐτοῦ ἡ φύλοσοφία, ἀναβάλλεται τὴν παρουσίαν. "Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἔργον ἔμελλεν ἐκβαίνειν, παραγίνεται λοιπόν. «Ταῦτα δὲ αὐτοῦ ἐνθυμηθέντος, ἄγγελος κατ' ὄναρ φαίνεται τῷ Ἰωσήφ». Ὁρᾶς τοῦ ἀνδρὸς τὴν ἐπιείκειαν; Οὐ μόνον ὅτι οὐκ ἐκόλασεν, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ ἔξειπέ τινι, οὐδὲ αὐτῇ τῇ ὑποπτευομένῃ, ἀλλὰ καθ' ἑαυτὸν ἐλογίζετο, καὶ αὐτῇ τῇ Παρθένῳ σπουδάζων κρύψαι τὴν αἰτίαν. Οὐδὲ γάρ εἶπεν· Ἐκβαλεῖν αὐτὴν ἥθελεν, ἀλλ' Ἀπολῦσαι· τοσοῦτον ἦν ἡμερος καὶ ἐπιεικῆς ὁ ἀνήρ. «Ταῦτα δὲ αὐτοῦ ἐνθυμουμένου, κατ' ὄναρ φαίνεται ὁ ἄγγελος». Καὶ διὰ τί μὴ φανερῶς, καθὼς τοῖς ποιμέσι καὶ τῷ Ζαχαρίᾳ καὶ τῇ Παρθένῳ; Σφόδρα πιστὸς ἦν ὁ ἀνήρ, καὶ οὐκ ἐδείτο τῆς ὅψεως ταύτης. Η μὲν γάρ Παρθένος, ἀτε πολὺ μέγα εὐαγγελιζομένη, καὶ τοῦ Ζαχαρίου μετέον, καὶ πρὸ τοῦ πράγματος, ἔχογε καὶ παραδέξου ὅψεως· οἱ δὲ ποιμένες, ἀτε ἀγροικιώτερον διακείμενοι. Οὗτος δὲ μετὰ τὸν τόκον, τῆς ψυχῆς λοιπὸν ὑπὸ τῆς πονηρᾶς ὑποψίας καταληφθείσης, καὶ ἐτοίμου οὕσης πρὸς

Quod multi simpliciorum non intelligentes, hic dissonantiam esse dixerunt: quoniam Lucas dixit Mariae nuntium venisse, Matthaeus autem Iosepho: non advertentes utrumque gestum fuisse. Id quod etiam in omnibus historiis observandum est: sic enim multas dissonantias, ut quidem putantur, expediemus. Venit itaque angelus, perturbato Iosepho. Nam et propter ea quae supra dicta sunt, et ut eius philosophia appareret, adventum suum differt. Cum vero res iam esset implenda, advenit demum. *Haec autem eo cogitante, angelus in somnis apparuit Ioseph.*¹ Viden' viri moderationem? Non modo non punivit, sed nemini dixit, ac ne illi quidem quae in suspicionem veniebat; sed rem secum cogitabat, et secessus causam Virginis obtegere studebat. Neque enim dixit ipsum voluisse illam eiicere, sed dimittere: usque adeo benignus et moderatus vir erat. Haec autem cogitanti in somnis apparebat angelus. Et eur non aperte, ut pastoribus et Zachariae visus est, neconon etiam Virginis? Admodum fidelis vir erat, neque egebat tali visione. Nam Virgo, cui annuntiabatur res tanta, et longe maior quam Zachariae, etiam ante rem ipsam egebat mirabili quadam visione: pastores vero, utpote qui agrestiores essent, apertiore visione opus habebant. Hic autem post partum, cum prava suspicione animi teneretur, et paratus

¹ Matth. I, 20.

χρηστὰς μεταθέσθαι ἐλπίδας, εἰ φανεῖ τις ὁ πρὸς τοῦτο ὄδηγῶν, εὐκόλως δέχεται τὴν ἀποκάλυψιν. Διὸ μετὰ τὴν * ὑποψίαν εὐαγγελίζεται, ἵνα αὐτὸς ^{*46} τοῦτο γένηται αὐτῷ τῶν λεγομένων ἀπόδειξις. Τὸ γάρ μηδενὶ ἔξειπεῖν, ἀλλ’ ἂ κατὰ διάνουιν ἐνθυμήθη, ταῦτα ἀκοῦσαι λέγοντος τοῦ ἀγγέλου, ἀναμφισθῆτον αὐτῷ παρεῖχε σημεῖον τοῦ παρὰ Θεού λέγοντα ἀφῆχθαι: αὐτοῦ γάρ μόνου τὰ ἀπόρρητα τῆς καρδίας εἰδέναι ἔστιν. "Ορα γοῦν πόσα γίνεται· καὶ ἡ τοῦ ἀνδρὸς φιλοσοφία διαδείκνυται, καὶ πρὸς τὴν πίστιν αὐτῷ συμβάλλεται τὸ εὐκαίρως λεχθέν, καὶ ὁ λόγος ἀνύποπτος γίνεται, δεικνὺς ὅτι ἔπαθεν ἀπέρ εἰνδικὸς ἦν παθεῖν ἄνδρα.

6. Πῶς οὖν αὐτὸν πιστοῦται ὁ ἀγγελος; "Ακουσον, καὶ θαύμασον τὴν σοφίαν τῶν εἰρημένων. Ἐλθὼν γάρ φησιν· «'Ιωσῆφ υἱὸς Δαυὶδ, μὴ φοβηθῆς παραλαβεῖν Μαριὰμ τὴν γυναῖκά σου». Εὐθέως αὐτὸν ἀναμιμνήσκει τοῦ Δαυὶδ, θεοῦ Ἡριστὸς ἔμελλεν ἔσεσθαι, καὶ οὐκ ἀφίησιν αὐτὸν διαταραχθῆναι, διὰ τῆς τῶν προγόνων προσηγορίας τῆς ἔπαγγελίας τῆς πρὸς τὸ ὄλον γένος γενομένης ἀναμνήσας. Ἐπεὶ τίνος ἔνεκεν υἱὸν Δαυὶδ αὐτὸν ἐκάλεσε; «Μὴ φοβηθῆς»· καίτοι γέ ἀλλαχοῦ ὁ Θεὸς οὐχ οὕτω ποιεῖ, ἀλλὰ βουλευομένου τινὸς περὶ γυναικὸς ὅπερ οὐκ ἔδει, ἐπιπληκτικώτερον καὶ μετ’ ἀπειλῆς τῷ λόγῳ κέχρηται· καίτοι γέ τὸ πρᾶγμα καὶ ἔκει ἀγνοίας ἦν· οὐδὲ γάρ εἰδὼς ἔλαθε τὴν Σάρραν ἔκεινος· ἀλλ’ ὅμως ἐπέπληξεν· ἔνταῦθα δὲ ἡμερώτερον.

tamen esset ad bonam spem facile reduci, si quis hac in re dux illi appareret, revelationem accipit. Ideo post suspicionem adeat bonus nuntius, ut hoc ipsum illi foret vera dictorum demonstratio. Cum enim nemini dixisset, sed animo solum haec cogitasset, et hac de re loquentem angelum audiret, indubitatūm ipsi signum erat, angelum a Deo iussum, haec dictum venisse: ipsius enim solius est cordis arcana scire. Vide itaque quanta efficiantur; viri philosophia ostenditur, et illud opportune ab angelo prolatum ad fidem eius firmandam * confert, dictumque ipsum sine suspicione manet, quod ^{*46} ostendit ipsum ea passum esse, quae vir quivis iure pati poterat.

6. Quomodo autem fidem ipsi facit angelus? Audi et mirare dictorum sapientiam. Accedens ait: *Ioseph, fili David, noli timere accipere Mariam coniugem tuam.*¹ Statim Davidem in memoriam revocat, unde nasciturus erat Christus; neque sinit illum turbari, dum per maiorum nomen promissionem universo generi factam in memoriam revocat. Sed cuius rei gratia filium David ipsum appellat? *Ne timeas:* quamquam alibi Deus non ita fecit; sed quodam de uxore Abrahae secus quam oportuerat cogitante, terroribus minisque in loquendo usus Deus est; etiamsi ibi quoque res per ignorantiam fieret: neque enim rerum gnarus ille Saram acceperat: atta-

¹ Matth. I, 20.

Πολὺ γάρ τὸ μέγεθος τῶν οἰκονομουμένων ἦν, καὶ τὸ μέσον ἐκατέρων τῶν ἀνδρῶν διόπερ οὐδὲ ἐπιπλήξεως ἔδει. Εἰπὼν δέ· «Μὴ φοβηθῆς», δείκνυσιν αὐτὸν δεδοικότα, μὴ προσκρούση τῷ Θεῷ ὡς μοιχαλίδα ἔχων ὡς εἰ μὴ τοῦτο ἦν, οὐδ' ἂν ἐνενόησεν ἐκβαλεῖν. Διὰ πάντων τοίνυν δείκνυσιν, ὅτι παρὰ Θεοῦ ὁ ἄγγελος ἤκει, καὶ ἀπερ ἐνενόησε, καὶ ἀπερ ἔπαθε κατὰ διάνοιαν, ἀπαντα εἰς μέσον ἐκφέρων καὶ προτιθείς. Εἰπὼν δὲ αὐτῆς τὸ δόνομα, οὐκ ἔστη μέχρι τούτου, ἀλλὰ καὶ ἐπήγαγε· «Τὴν γυναικά σου», οὐκ ἂν οὕτω καλέσας, εἰ διέφθαρτο. Γυναικα δὲ ἐνταῦθα τὴν μνηστὴν λέγει· ὥσπερ οὖν καὶ γαμβροὺς εἴωθεν ἡ Γραφὴ λέγειν καὶ πρὸ τοῦ γάμου τοὺς μνηστῆρας. Τί δέ ἔστι «Παραραλαζεῖν»; «Ἐνδον κατέχειν» ἥδη γάρ αὐτῷ τῇ διανοίᾳ ἀπολέλυτο. Ταύτην τὴν ἀπολελυμένην, φησί, κατέχει, ἦν σοι παραδίδωσιν ὁ Θεός, οὐχ οἱ γονεῖς· παραδίδωσι δέ, οὐκ εἰς γάμον, ἀλλ' εἰς τὸ συνοικεῖν, καὶ παραδίδωσι διὰ τῆς φωνῆς τῆς ἑμῆς. «Ωσπέρ αὐτὴν καὶ ὁ Χριστὸς ὑστερὸν παρέδωκε τῷ μαθητῇ, οὕτω καὶ νῦν τῷ Ἰωσήφ. Εἴτα καὶ τὴν ὑπόθεσιν αἰνιξάμενος, τὴν μὲν πονηρὰν ὑποψίαν οὐκ εἶπε, σεμνότερον δὲ καὶ πρεπωδέστερον τῇ τῶν ἀδίνων αἰτίᾳ κάκεινην ἀνεῖλε, δεικνύς ὅτι δι' ὅπερ ἐδεδοίκει καὶ ἐκβαλεῖν ἥθελε, δι' αὐτὸν μὲν οὖν τοῦτο καὶ λαθεῖν καὶ κατασχεῖν ἔνδον ἀν εἴη δίκαιος, ἐκ περιουσίας λύων τὴν ἀγωνίαν. Οὐ γάρ μόνον παρανόμου, φησίν, ἀπήλλακται

men perterrefecit eum; hic autem mitius agitur. Ingens enim erat rerum quae agebantur magnitudo, magnumque inter virum utrumque discriminem: quapropter non erat increpatione opus. Cum autem dixit *Ne timeas*, declarat ipsum metuere ne Deum offendat, si adulteram uxorem habeat: ita nisi hoc fuisse, illam dimittere ne cogitasset quidem. His igitur omnibus declaratur, a Deo venisse angelum, qui omnia quae cogitavit et animo passus est Ioseph, in medium attulit et exposuit. Virginis autem pronuntiato nomine, non hic stetit, sed addidit *Coniugem tuam*, quam non ita vocasset, si vitiata fuisset. Coniugem vero hic sponsam vocat: quemadmodum et generos vocare solet Scriptura sponsos ante nuptias. Quid vero significat illud *Accipere?* Domi retinere: iam enim illam animo dimiserat. Hanc dimissam retine, quam tibi Deus tradit, non parentes: tradit autem non ad nuptias, sed ut cum illa habites; tradit porro per vocem meam. Ut illam postea Christus tradidit discipulo, ita et nunc Iosepho traditur. Deinde rem obscure indicans, pravam suspicionem non memoravit, sed honestiore congruentioreque modo conceptionis exposita causa, illam sustulit, ostendens eum, propter eamdem ipsam causam, qua timebat et illam dimittere volebat, iure illam recipere et retinere debere: sicque ex abundantia eius moestitiam resolvit. Non modo, inquit, illicito congressu pura est, sed etiam supra naturam uterum gestat. Ne igitur metum ponas tan-

μιᾶς εως, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ φύσιν κυεῖ. Μὴ τοίνυν τὸν φόδον ἐκλύσῃς μόνον, ἀλλὰ καὶ εὐφραίνου μειζόνως· «Τὸ γάρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ Πνεύματός ἐστιν ἄγιον». Παράδοξον τὸ εἰρημένον, ὑπερβαῖνον ἀνθρώπινον λογισμόν, καὶ ἀνώτερον τῶν *τῆς φύσεως νόμων. Πῶς οὖν πιστεύει ὁ τούτων ἀπειρος τῶν διηγη-^{*47} μάτων ἀνήρ; Ἀπὸ τῶν παρελθόντων, φησίν, ἀπὸ τῶν ἀποκαλύψεων. Διὰ γάρ τοῦτο τὰ ἐν τῇ διανοίᾳ πάντα ἔξεκάλυψεν, ἀπερ ἔπαθεν, ἀπερ ἔδεισεν, ἀπερ ποιῆσαι ἔθουλεύσατο, ἵνα ἐξ ἐκείνων καὶ τοῦτο πιστώσηται· μᾶλλον δέ, οὐκ ἀπὸ τῶν παρελθόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν μελλόντων αὐτὸν ἐπάγεται. «Τέξεται δέ, φησίν, υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν». Μὴ γάρ, ἐπειδὴ ἐκ Πνεύματός ἐστιν ἄγιον, νομίσῃς ἀλλότριόν σε τῆς διακονίας εἶναι τῆς κατὰ τὴν οἰκονομίαν. Εἰ γάρ καὶ εἰς τὴν γέννησιν οὐδὲν συντελεῖς, ἀλλ' ἀνέπαφος ἔμεινεν ἡ Παρθένος, ὅμως ὅπερ ἐστὶ πατρὸς Ιδιον, οὐ λυμαινόμενον τὸ τῆς παρθενίας ἀξίωμα, τοῦτό σοι δίδωμι, τὸ ὄνομα ἐπιθεῖναι τῷ τικτομένῳ· σὺ γάρ αὐτὸν καλέσεις. Εἰ γάρ καὶ μὴ σὸς ὁ τόκος, ἀλλὰ τὰ πατρὸς ἐπιδείξῃ περὶ αὐτόν. Διὰ τοῦτο σε καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ ὄνόματος θέσεως εὑθέως οἰκειῷ τῷ τικτομένῳ. Εἴτα, ἵνα μὴ πάλιν ἐκ τούτου πατέρα τις αὐτὸν ὑποπτεύσῃ, δικούσον τὰ ἔξῆς πῶς μετὰ ἀκριβείας τίθησι. «Τέξεται, φησίν, υἱόν»· οὐκ εἴπε· Τέξεται σοι, ἀλλ' ἀπλῶς «Τέξεται», μετέωρον αὐτὸ θείς· οὐ γάρ αὐτῷ ἔτικτεν, ἀλλὰ τῇ οἰκουμένῃ πάσῃ.

tum, sed in magnam erumpe laetitiam: *Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est.* Stupendum dictum, humanam cogitationem superans, legesque naturae transcendens. Quomodo igitur credet virtales non expertus narrationes? A praeteritorum, inquit, revelatione. Ideo omnia quae mente cogitabat, revelavit, quae passus est, quae timuit, quae facere meditabatur, ut illis in medium adductis, etiam his fidem haberet; imo non ex praeteritis tantum, sed etiam ex futuris ad credendum illum inducit. *Pariet autem*, inquit, *filium, et vocabis nomen eius Iesum.*¹ * Ne putas enim quia ex Spiritu sancto est, te ideo alienum esse a ministerio oeconomiae illius. Etiam si enim nihil ad generationem conferas, sed intacta Virgo maneat; attamen quod est patri proprium, etsi virginitatis dignitatem non labefactet, hoc tibi confero, ut nato nomen imponas. Tu enim vocabis illum. Etsi namque filius tuus non sit, tu paternam erga illum geres curam. Ideo vel ab ipsa nominis impositione, nato te parentis loco adiungo. Deinde ne quis ideo eum patrem esse suspicaretur, audi quam accurate sequentia ponat: *Pariet*, inquit, *filium*; non dicit, *Pariet tibi*; sed indeterminate posuit: non enim ipsi peperit, sed universo orbi.

¹ Matth. I, 21.

PG
57, 56

Homilia V, 2. [...] «Τοῦτο δὲ ὅλον γέγονεν, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥήθεν ὑπὸ τοῦ Κυρίου». Μὴ γάρ νομίσῃς, φησίν, ὅτι νῦν ταῦτα ἔδοξε· πάλαι προετύπωντο. "Οπερ καὶ ὁ Παῦλος πανταχοῦ δεῖξαι ἐσπούδασε. Καὶ παραπέμπει τὸν Ἰωσῆφ τῷ Ἡσαΐᾳ λοιπόν, ἵνα καν τῶν αὐτοῦ ῥημάτων ἐπιλάθηται ἀφυπνισθείς, ἀτε πρόσφατον εἰρημένων, τῶν προφητικῶν, οἵς συνανεστράφη διαπαντός, ἀναμνησθείς, καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ λεχθέντα κατάσχῃ. Καὶ τῇ μὲν γυναικὶ οὐδὲν τούτων εἰρηκεν, ἀτε κόρη οὕσῃ καὶ ἀπειρως τούτων ἔχονσῃ· τῷ δὲ ἀνδρὶ, δικαίῳ τε ὅντι καὶ μελετῶντι προφήτας, ἐντεῦθεν διαλέγεται. Καὶ πρὸ μὲν τούτου, «Μαριὰμ τὴν γυναικά σου», λέγει· ἐνταῦθα δὲ ὅτε τὸν προφήτην εἴλκυσεν εἰς τὸ μέσον, τότε αὐτῷ πιστεύει τὸ τῆς παρθενίας ὄνομα· οὐ γάρ οὔτως ἀτάραχος ἔμενε, παρθένον παρ' αὐτοῦ ἀκούων, εἰ μὴ πρώτον καὶ παρὰ Ἡσαίου. Καὶ γάρ οὐδὲν ξένον, ἀλλὰ τὸ σύνηθες καὶ τὸ ἐν πολλῷ χρόνῳ μελετηθὲν ἔμελλεν ἀκούσεσθαι παρὰ τοῦ προφήτου. Διὰ τοῦτο ποιῶν εὐπαράδεκτον τὸ εἰρημένον ὁ ἄγγελος, παράγει εἰς μέσον τὸν Ἡσαίαν. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἴσταται, ἀλλ' ἐπὶ τὸν Θεὸν ἀναρτᾷ τὸν λόγον· οὐ γάρ αὐτοῦ εἰναὶ φησι τὸ εἰρημένον, ἀλλὰ τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν· "Ἴνα πληρωθῇ τὸ ῥήθεν ὑπὸ Ἡσαίου, ἀλλά· «Τὸ ῥήθεν ὑπὸ τοῦ Κυρίου». Τὸ μὲν γάρ στόμα τοῦ Ἡσαίου, ὃ δὲ χρησμὸς ἀνωθεν ἐφέρετο. Τί οὖν οὕτος φησιν ὁ χρησμός; «'Ιδού ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι

753

PG
57, 56

Homilia V, 2. [...] Uno verbo miraculum declaravit dicens: *Hoc autem totum factum est, ut impleretur quod dictum est a Domino.* Ne existimes, inquit, id modo decretum esse; iam olim praefiguratum fuerat. Id quod etiam Paulus ubique demonstrare studuit. Iam vero Iosephum ad Isaiam remittit, ut si experrectus verborum ipsius, utpote recens dictorum, oblitus esset, propheticorum in quorum meditatione nutritus fuerat, semper recordatus, quae dicta sibi erant retineret. Uxori autem nihil tale dixit, utpote quae puella adhuc horum notitiam non haberet: viro autem utpote iusto, qui prophetas meditaretur, hinc edisserit. Et antehac quidem dixerat: *Mariam coniugem tuam:* hic vero postquam prophetam adduxit in medium, nunc demum nomen virginitatis illi credidit et patefecit; neque enim tam imperturbato animo fuisse, auditio Virginis nomine, nisi prius id ab Isaia audivisset. Nihil enim stupendum, sed rem sibi haec multo tempore meditanti familiarem auditurus erat a propheta. Ideo angelus ut rem credibilem redderet, Isaiam in medium adduecit. Neque hic gradum sistit, sed ad Deum haec loquentem erigit eum; non enim prophetae verba esse dixit, sed a Deo universorum prolata. Ideo non dixit, ut impleretur quod dictum est ab Isaia, sed *Quod dictum est a Domino:* os quippe erat Isaiae, oraculum vero e supernis delatum. Quid autem ait hoc oraculum: *Ecce Virgo in utero habebit, et pariet filium, et vocabunt nomen eius*

753

τὸ δόνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ». Πῶς οὖν οὐκ ἐκλήθη, φησί, τὸ δόνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ, ἀλλὰ Ἰησοῦς Χριστός; «Οτι ούκ εἶπε· Καλέσεις, ἀλλά· «Καλέσουσιν», οἱ δῆλοι τουτέστι, καὶ ἡ τῶν πραγμάτων ἔκβασις. Ἐνταῦθα γὰρ τὸ συμβαῖνον δόνομα τίθηστι καὶ ἔθισ τοῦτο τῇ Γραφῇ, τὰ συμβαίνοντα πράγματα ἀντὶ δόνομάτων τιθέναι. * Οὐδὲν οὖν ἄλλο δηλοῖ τό· «Καλέσουσιν Ἐμμανουὴλ», ἢ ὅτι «Οφονται Θεὸν μετὰ ἀνθρώπων· δεὶ μὲν γὰρ γέγονε μετὰ ἀνθρώπων, οὐδέποτε δὲ οὕτω σαφῶς. Εἰ δὲ ἀναισχυντοῖεν Τουδαῖοι, ἐρησθεῖσθα αὐτούς· Πότε ἐκλήθη τὸ παιδίον «Ταχέως σκύλευσον, δξέως προνόμευσον»; Ἀλλ’ οὐκ ἀν ἔχοιεν εἰπεῖν. Πῶς οὖν ὁ προφήτης ἔλεγε· «Κάλεσον τὸ δόνομα αὐτοῦ· Ταχέως σκύλευσον»; «Οτι γεννηθέντος αὐτοῦ προνομὴ σκύλων ἐγένετο καὶ διανομὴ· διὰ τοῦτο τὸ ἐπ’ αὐτοῦ πρᾶγμα συμβούληκὸς ὡς δόνομα αὐτοῦ τίθησι. Καὶ ἡ πόλις δέ, φησί, κληθήσεται πόλις δικαιοσύνης, μητρόπολις πιστὴ Σιών· καὶ οὐδαμοῦ εὑρίσκομεν ὅτι δικαιοσύνη ἐκλήθη ἡ πόλις, ἀλλ’ ἔμεινεν Ἱεροσόλυμα καλουμένη· ἀλλ’ ἐπειδὴ τοῦτο ἐξέδη, πρὸς τὸ βέλτιον αὐτῆς μεταβληθείσης, διὰ τοῦτο αὐτὴν οὕτω καλεῖσθαι ἔφη. «Οταν γάρ τι συμβῇ πρᾶγμα, ὁ τῆς προσηγορίας σαφέστερον γνωρίζει τὸν κατορθοῦντα αὐτό, ἢ καὶ ἀπολαμβόντα αὐτοῦ, δόνομα αὐτῷ φησιν εἶναι τοῦ πράγματος τὴν ἀλήθειαν. Εἰ δὲ ἐντεῦθεν ἐπιστομισθέντες ἔτερον ζητοῖεν, τὸ

*Emmanuel.*¹ Cur ergo, dices, non vocatus est Emmanuel, sed Iesus Christus? Quia non dixit: Vocabis, sed *Vocabunt*, nempe populi, et ipse rerum exitus. Hic rei quae contigit nomen imponit: et hic est mos Scripturae, res quae contingunt pro nomine ponere. Nihil enim aliud est illud *Vocabunt Emmanuel*, quam * «Videbunt Deum cum hominibus»; nam semper cum hominibus fuit, sed numquam ita manifeste. Quod si impudenter obsistant iudei, interrogabimus eos: *Quandonam vocatus est puer Cito praedare, velociter spolia aufer?* Sed nihil respondere poterunt. Cur ergo propheta dixit: *Voca nomen eius: Cito praedare?*² Quoniam ipso nato depopulatio et spoliorum direptio facta est: ideoque rem quae circa ipsum contigit, quasi nomen ipsi imponit. *Et civitas*, inquit, *vocabitur civitas iustitiae, metropolis fidelis Sion:*³ et nusquam invenimus illam fuisse vocatam iustitiam, sed nomen ipsi mansit Ierosolyma; verum quia ipsa in melius commutata hoc ipsi accidit, ideo ipsam ita vocari dixit. Ubi enim contingit quoddam praeclararum facinus, quod clarius quam ipsum proprium nomen indicat auctorem eius, aut eum qui eius fructum percepit, nomen eius Scriptura dicit esse rei veritatem. Quod si hinc confutati aliud quaerant, nempe de virginitate

¹ Isa. VII, 14.

² Isa. VIII, 3.

³ Isa. I, 26.

περὶ τῆς παρθενίας λεχθέν, καὶ προδάλλοιντο ἡμῖν ἐτέρους ἔρμηνευτάς, λέγοντες, ὅτι Οὐκ εἶπον παρθένον, ἀλλὰ νεᾶνιν· πρῶτον μὲν ἔκεινο ἐροῦμεν, ὅτι τῶν ἄλλων μᾶλλον ἀπάντων τὸ ἀξιόπιστον οἱ Ἐδδομήκοντα ἔχοιεν ἀνδικαίως. Οἱ μὲν γὰρ μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν ἡρμήνευσαν, Ἰουδαῖοι μείναντες, καὶ δικαίως ἀν ὑποπτεύοιντο, ἀτε ἀπεχθέᾳ μᾶλλον εἰρηκότες, καὶ τὰς προφητείας συσκιάζοντες ἐπίτηδες· οἱ δὲ Ἐδδομήκοντα πρὸ ἔκατὸν ἥ καὶ πλειόνων ἐτῶν τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἐπὶ τοῦτο ἐλθόντες καὶ τοσοῦτοι ὄντες, πάσης ταιαύτης εἰσὶν ὑποψίας ἀπηλλαγμένοι, καὶ διὰ τὸν χρόνον, καὶ διὰ τὸ πλήθος, καὶ διὰ τὴν συμφωνίαν μᾶλλον ἀν εἰεν πιστεύεσθαι δίκαιοι.

3. Εἰ δὲ καὶ τὴν ἐκείνων παράγοιεν μαρτυρίαν, καὶ οὕτω τὰ νικητήρια παρ’ ἡμῖν. Καὶ γὰρ τὸ τῆς νεανιότητος ὄνομα ἐπὶ τῆς παρθενίας· εἴωθεν ἡ Γραφὴ τιθέναι, οὐκ ἐπὶ γυναικῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἀνδρῶν· «Νεανίσκοι γάρ, φησί, καὶ παρθένοι, πρεσβύτεροι μετὰ νεωτέρων». Καὶ περὶ κόρης δὲ ἐπιδιολευμένης διαλεγομένη πάλιν· «Ἐὰν φωνήσῃ ἡ νεᾶνις», φησί, τουτέστιν ἡ παρθένος. Καὶ τὰ πρὸ τούτου δὲ εἰρημένα τοῦτον τὸν λόγον συνίστησιν. Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς εἶπεν· «Ιδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει»· ἀλλὰ πρότερον εἶπών· «Ιδού δώσει Κύριος αὐτὸς ὑμῖν σημεῖον», τότε ἐπήγαγεν· «Ιδού ἡ παρ-

dictum, et obilicant nobis alios interpretes, dicentes: Hi non dixerunt Virginem, sed puellam: primo quidem illud dicemus, iure Septuaginta interpretes aliis fide digniores haber. Nam hi postremi post Christi adventum interpretati sunt, Iudeique manserunt, unde in suspicionem cadant, utpote qui ex inimicitia sie potius dixerint, ac prophetias de industria obscure converterint: Septuaginta vero qui centum aut pluribus annis ante Christi adventum huic rei tot numero manum admoverunt, ab omni huiusmodi suspicione liberi sunt, ac tum ob tempus tum ob multitudinem, tum ob mutuum consensum fide digni habendi sunt.

3. Sin autem recentiorum testimonium proferant, etiam hoc modo vicia penes nos erit: nam puellae nomine solet Scriptura virginem vocare; idque non de mulieribus tantum, sed etiam de viris dicitur: nam ait, *Iuvenes et virgines, senes cum iunioribus*.¹ Ac rursum de puella loquens cuius virginitas impetratur dicit: *Si clama maverit puella*,² id est, virgo; id vero confirmatur ex iis quae supra dicta sunt. Neque enim simpliciter dixit, *Ecce virgo in utero habebit*; sed cum ante dixisset, *Ecce dabit Dominus ipse vobis signum*, tunc subiecit, *Ecce virgo in utero habebit*.³ Atqui nisi virgo fuisset illa

¹ Ps. CXLVIII, 12.

² Deut. XXII, 27.

³ Isa. VII, 14.

θένος ἐν γαστρὶ ἔξει». Καίτοι εἰ μὴ παρθένος ἦν ἡ μέλλουσα κύειν, ἀλλὰ νόμῳ γάμου τοῦτο ἐγίνετο, ποῖον δὲ εἴη σημεῖον τὸ γινόμενον; Τὸ γάρ σημεῖον ὑπερβαίνειν δεῖ τὴν τῶν πολλῶν ἀκολουθίαν, καὶ ξένον εἶναι καὶ παρηλλαγμένον· ἐπεὶ πῶς δὲν εἴη σημεῖον; «Διεγερθεὶς δὲ ὁ Ἰωσήφ ἀπὸ τοῦ ὄντος, ἐποίησεν ὡς προσέταξεν αὐτῷ ὁ ἄγγελος Κυρίου». Εἰδες ὑπακοήν, καὶ καταπειθῆ διάνοιαν; εἰδες ψυχὴν διεγγερμένην, καὶ ἐν ἀπασιν ἀδέκαστον;

* Οὔτε γάρ ἡνίκα ὑπώπτευσεν ἀηδές τι καὶ ἀτοπον, κατασχεῖν ἥγεσχετο τὴν *⁵⁸
Παρθένον, οὔτε ἐπειδὴ ταύτης ἀπηλλάγῃ τῆς ὑποψίας, ἐκβαλεῖν ὑπέμεινεν.
ἀλλὰ καὶ κατέχει, καὶ διακονεῖται τῇ οἰκονομίᾳ πάσῃ. «Καὶ παρέλαθε Μαρίαν τὴν γυναικαν αὐτοῦ». Εἰδες πῶς συνεχῶς τοῦτο τίθησι τὸ δνομα ὃ εὐχγελιστής, οὐ βουλόμενος ἐκκαλυφθῆναι τὸ μυστήριον ἐκεῖνο τέως, καὶ τὴν πονηρὰν ἀναιρῶν ὑποψίαν;

754 «Παραλαβὼν δὲ αὐτὴν, οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτήν, ἔως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς PG 57, 58
τὸν πρωτότοκον». Τὸ «Ἐως» ἐνταῦθα εἴρηκεν, οὐχ ἵνα ὑποπτεύσῃς ὅτι μετὰ ταῦτα αὐτὴν ἔγνω, ἀλλ᾽ ἵνα μάθης ὅτι πρὸ τῶν ὀδίνων πάντως ἀνέπαφος ἦν
ἡ Παρθένος. Τίνος οὖν ἔνεκεν, φησί, τὸ «Ἐως» τέθεικεν; «Οτι ἔθος τῇ Γραφῇ
τοῦτο πολλάκις ποιεῖν, καὶ τὴν ἥρσιν ταύτην μὴ ἐπὶ διωρισμένων τιθέναι
χρόνων. Καὶ γάρ καὶ ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ φησιν». «Οὐχ ὑπέστρεψεν ὁ κόραξ ἔως

quae paritura erat, et si ex eum ubii lege id futurum erat, quod tandem id signum fuisset? Signum enim rerum communem ordinem debet excedere, atque omnino inexspectatum et insolitum esse; alioquin quomodo signum esset? *Exsurgens autem Ioseph a somno, fecit sicut praecepit ei angelus Domini.*¹ Vidistin' obsequentiā et animū obtemperantem? Vidistin' animam vigilem, et nulli personarū* acceptiōni obnoxiam? Neque enim cum triste quidpiam et turpe suspicabatur, illam apud se retinere voluit, neque amota suspicione, illam ultra dimittere sustinuit; imo vero illam retinuit; ac totius dispensationis minister effectus est. *Et accepit,* inquit, *Mariam coniugem suam.* Viden' quam frequenter hoc nomen proferat evangelista, quod nolit interim mysterium illud revalere, dum malam amovet suspicionem?

*⁵⁸

754 *Cum autem accepisset eam, non cognovit illam, donec peperit filium suum primogenitum.*² Illud Donec hic posuit, non ut suspicēris illam postea cognovisse Iosephum, sed ut scias Virginem usque ad partum intactam fuisse. Cur itaque ait, *Donec peperit?* Illic mos loquendi in Scriptura saepe observatur, ita ut haec vox non pro definito quodam tempore ponatur. Nam de arca loquens ait: *Non reversus est corvus, donec siccaretur terra,*³ etsi postea reversus non

¹ Matth. I, 24.

² Matth. I, 25.

³ Gen. VIII, 7.

οῦ ἐξηράνθη ἡ γῆ· καίτοιγε οὐδὲ μετὰ ταῦτα ὑπέστρεψε. Καὶ περὶ τοῦ Θεοῦ δὲ διαλεγομένη φησίν· «'Απὸ τοῦ αἰῶνος καὶ ἔως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ»· οὐχ ὅρους τιθεῖσα ἐνταῦθα· καὶ πάλιν εὐαγγελιζομένη καὶ λέγουσα· «'Ανατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη καὶ πλῆθος εἰρήνης, ἔως οὗ ἀνταναιρεθῇ ἡ σελήνη»· οὐ πέρας δίδωσι τῷ καλῷ τούτῳ στοιχείῳ. Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα τὸ «'Ἐως» εἴπε, τὰ πρὸ τῶν ὀδίνων ἀσφαλιζομένη, τὰ δὲ μετὰ ταῦτα σοὶ καταλιπάνουσα συλλογίζεσθαι· «Ο μὲν γὰρ ἀναγκαῖον ἦν παρ' αὐτοῦ σε μαθεῖν, τοῦτο αὐτὸς εἴρηκεν, δτι ἀνέπαφος ἦν ἡ Παρθένος ἔως τοῦ τόκου· ὁ δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων ἀκόλουθόν τε ἐφαίνετο καὶ ὀμοιογγημένον, τοῦτο σοὶ λοιπὸν ἀφίσσι συνιδεῖν· οἶον, δτι οὐδὲ μετὰ ταῦτα τὴν οὕτω γενομένην μητέρα, καὶ καινῶν ὀδίνων καὶ ξένων καταξιωθεῖσαν λοχευμάτων, οὐκ ἀν δίκαιος ὃν ἐκεῖνος ὑπέμεινε γνῶναι λοιπόν. Εἰ γὰρ ἔγνω αὐτήν, καὶ ἐν τάξει γυναικός εἶχε, πῶς ὡς ἀπροστάτευτον αὐτήν καὶ οὐδένα ἔχουσαν τῷ μαθητῇ παρατίθεται, καὶ κελεύει αὐτῷ εἰς τὰ ἴδια αὐτὴν λαβεῖν; Πῶς οὖν, φησίν, ἀδελφοὶ αὐτοῦ χρηματίζουσιν οἱ περὶ Ἰάκωβον; «Ωσπερ καὶ αὐτὸς ἐνομίζετο ἀνὴρ τῆς Μαρίας. Πολλὰ γὰρ ἐγένετο τὰ παραπετάσματα, ὥστε συσκιασθῆναι τέως τὸν τοιοῦτον τόκον. Διὸ καὶ Ἰωάννης οὕτως αὐτοὺς ἐκάλει λέγων· «Οὐδὲ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἐπίστευον εἰς αὐτόν».

sit. De ipso etiam Deo sic loquitur: *A saeculo et usque in saeculum tu es*,¹ nulos hic terminos ponens; rursusque praenuntians: *Orietur in diebus eius iustitia et abundantia pacis, donec auferatur luna*,² nullum terminum pulchro huic elemento statuit. Ita et hoc loco, *Donec* dixit, ut quae partum antecedebant firmaret, et quae sequebantur tibi consideranda relinqueret. Quod enim ab eo tibi discendum erat, hoc dixit, nempe Virginem usque ad partum intactam mansisse: quod autem ex dictis consequi et in confessio esse videbatur, hoc tibi intelligendum reliquit. Nempe virum illum iustum, eam quae sic mater effecta, ac tam novo et insolito puerperio dignata fuerat, tangere non ausum fuisse. Nam si cognovisset eam et uxoris loco habuisset, quomodo illam quasi nullum habentem virum discipulo commendasset, iubens eam in sua accipere? Quo pacto ergo, inquies, Iacobus et alii, eius fratres appellantur? Quemadmodum et Ioseph vir Mariae esse existimabatur. Multa enim erant posita velamina, ut huiusmodi partus occultaretur: ideoque Ioannes illos sic vocabat his verbis: *Neque enim fratres eius credebant in eum*.³

¹ Ps. LXXXIX, 2.

² Ps. LXXI, 7.

³ Io. VII, 5.

- 755 Homilia VIII, 2. [...] Φανεὶς τοίνυν ὁ ἄγγελος, οὐχὶ τῇ Μαρίᾳ, ἀλλὰ τῷ Ἰωσὴφ διαλέγεται· καὶ τί φῆσιν; «Ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ». Ἐνταῦθα οὐκέτι λέγει· «Τὴν γυναικά σου», ἀλλά· «Τὴν μητέρα αὐτοῦ». Ἐπειδὴ γάρ ὁ τόκος ἔξεβη, καὶ ἡ ὑποψία ἐλύθη, καὶ ὁ ἀνήρ ἐπιστώθη, μετὰ παρέργησίας λοιπὸν διαλέγεται ὁ ἄγγελος, οὗτε παιδίον, οὗτε γυναικα αὐτοῦ καλῶν· ἀλλά· «Παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ· καὶ φεῦγε εἰς Αἴγυπτον»· καὶ τὴν αἰτίαν λέγει τῆς φυγῆς· «Μέλλει γάρ ὁ Ἡρώδης, φησί, ζητεῖν τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου».
- 756 Homilia XLIV (al. XLV), 1. [...] Ἐπειδὴ γάρ οἱ Ἰουδαῖοι ὠνείδιζον, καὶ ἔλεγον· «Οὐχ οὗτος ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός, οὗ ἡμεῖς ἴσμεν τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα; καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ οὐχὶ παρ' ἡμῖν εἰσι;» τὴν εὔτελειαν βουλόμενοι τὴν ἀπὸ τοῦ γένους ἀποκρούεσθαι, ἐπὶ τὴν τῶν σημείων αὐτὸν ἐκάλουν ἐπίδεξιν. Διὰ τοῦτο αὐτοὺς διακρούεται, τὸ πάθος αὐτῶν βουλόμενος ἰάσασθαι· ὡς εἶγε ἀρνήσασθαι ἥθελε τὴν μητέρα, διε ἐκεῖνοι ὠνείδιζον, τότε ἀν ἡρνήσατο. Νῦν δὲ φαίνεται τοσαύτην αὐτῆς ποιούμενος πρόνοιαν, ὡς καὶ πρὸς αὐτῷ τῷ σταυρῷ τῷ πάντων μάλιστα ποθουμένῳ μαθητῇ παρακαταθέσθαι αὐτήν, καὶ πολλὰ ὑπὲρ αὐτῆς ἐπισκῆψαι. Ἄλλ' οὐχὶ νῦν τοῦτο ποιεῖ, κηδόμενος αὐτῆς καὶ τῶν ἀδελφῶν. Ἐπειδὴ γάρ ὡς
-
- 755 Homilia VIII, 2. [...] Angelus igitur qui apparuit, non Mariam, sed Iosephum allequitur: et quid dicit? *Surgens accipe puerum et matrem eius.*¹ Hic non ultra dicit *Coniugem suam*; sed *Matrem eius*. Quia enim partus contigit, suspicio soluta est, et viro fides facta est, libere iam loquitur angelus, neque filium neque coniugem eius dicens, sed *Puerum et matrem eius; et fuge in Aegyptum*; fugaeque causam addit: *Futurum est enim, inquit, ut Herodes quaerat animam pueri.*
- 756 Homilia XLIV (al. XLV), 1. [...] Quia enim iudei exprobrates ipsi dicebant: *Nonne hic est fabri filius, cuius nos scimus patrem et matrem?* *Et fratres eius nonne apud nos sunt?*² ignobilitatem generis vituperantes, propterea ipsum ad signorum ostentationem vocabant: ideo ipsos depellit, volens ab hac animi aegritudine liberare: qui si matrem negare voluisse, tunc negasset, cum id ipsi iudei opprobrio verterent. Nunc autem tantam eius curam exhibet, ut eam in cruce discipulo, quem maxime omnium diligebat, commendaret, magnamque eius sollicitudinem exhiberet. At nunc non similiter facit, ut illi et fratribus suis recte consuleret. Quia enim illum nudum hominem censebant, atque inani gloria ageban-

¹ Matth. II, 20.

² Matth. XIII, 55; Marc. VI, 3.

ἀνθρώπῳ προσεῖχον φιλῷ, καὶ ἐκενοδόξουν, τὸ νόσημα ἐκδάλλει, οὐχ ὑδρίζων, ἀλλὰ διορθούμενος. Σὺ δέ μοι μὴ τὰ φήματα ἔξεταζε μόνον τὰ ἐπιτίμησιν ἔχοντα σύμμετρον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀτοπίαν καὶ τὴν τόλμην τῶν ἀδελφῶν, ἦν ἐτόλμησαν, καὶ τὸν ἐπιτιμῶντα τις ἦν· ὅτι οὐχὶ φιλὸς ἄνθρωπος, ἀλλ’ ὁ μονογενῆς Γίδος τοῦ Θεοῦ· καὶ τί βουλόμενος ἐπετίμα· οὐδὲ γάρ ἔξαπορῆσαι θέλων, ἀλλ’ ἀπαλλάξαι τοῦ τυραννικωτάτου πάθους, καὶ κατὰ μικρὸν ἐναγαγεῖν εἰς τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτοῦ ἔννοιαν, καὶ πεῖσαι ὅτι οὐχὶ υἱὸς αὐτῆς μόνον ἔστιν, ἀλλὰ καὶ Δεσπότης· καὶ ὅψει σφόδρᾳ πρέπουσαν καὶ αὐτῷ τὴν ἐπιτίμησιν, κάκείνῃ λυσιτελοῦσαν, καὶ μετὰ τούτων πολὺ καὶ τὸ ἡμερον ἔχουσαν. Οὐδὲ γάρ εἶπεν· "Απελθε, εἰπὲ τῇ μητρὶ, ὅτι Οὐκ εἰ μου μήτηρ, ἀλλὰ πρὸς τὸν εἰπόντα ἀποτείνεται λέγων· «Τίς ἔστιν ἡ μήτηρ μου;» μετὰ τῶν εἰρημένων καὶ ἔτερόν τι κατασκευάζων. Ποιὸν δὴ τοῦτο; Τὸ μήτε ἐκείνους, μήτε ἀλλούς, συγγενείᾳ θαρροῦντας, ἀρετῆς ἀμελεῖν. Εἰ γάρ ταύτην οὐδὲν ὀφελεῖ τὸ μητέρα εἶναι, εἰ μὴ ἐκεῖνο εἴη, σχολῆ γ' ἀντὶ ἔτερός τις ἀπὸ συγγενείας σωθήσεται. Μία γάρ ἔστιν εὐγένεια μόνη, τὸ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ποιεῖν. *

*466

2. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, μήτε ἐπὶ παισὶν εὐδοκίμοις μέρα φρονῶμεν, ἢν μὴ τὴν ἀρετὴν αὐτῶν ἔχωμεν· μήτε ἐπὶ πατράσι γενναῖοις, ἢν μὴ ὅμεν αὐτοῖς ὄμοτροποι. "Εστι γάρ καὶ τὸν γεννήσαντα μὴ εἶναι πατέρα, καὶ τὸν μὴ γεννήσαντα εἶναι. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ γυναικός τινος εἰπούσης· «Μα-

tur, morbum illum depellit, non ad contumeliam, sed ad emendationem. Tu vero ne verba illa tantum perpendas, quae moderatam continent increpationem, sed etiam importunitatem audaciamque fratrum, ac quis sit ille qui increpat: non enim nudus homo, sed unigenitus Dei Filius; et quid volens increpaverit: non enim ut illam in dubium coniiceret, sed ut a tyrannico morbo liberaret, ac paulatim induceret ad congruentem de se opinionem, suaderetque ipsi, se non modo filium ipsius esse, sed etiam Dominum; videbisque increpationem admodum et sibi congruentem, et matri utilem, simulque valde mansuetam. Neque enim dixit: «Abi, die matri, illam meam non esse matrem»; sed loquenti respondet his verbis: *Quae est mater mea?* cum supra dictis aliud etiam efficiens. Quidnam illud? Ut neque illi, neque alii, cognationi fidentes, virtutem negligerent. Nam si illam nihil iuvabat quod mater esset, nisi esset virtuti addicta, vix ac ne vix quidem alius ratione cognationis salutem consequetur. Sola quippe nobilitas est voluntatem Dei facere. Hic nobilitatis modus melior et praestantior est illo.

*466

* 2. Haec ergo cum sciamus, nec de filiis virtute claris altum sapiamus, nisi eadem qua illi virtute praediti simus; neque de generosis probisque patribus, nisi similes illis fuerimus. Potest enim fieri

καρία ἡ γαστήρ ἡ βαστάσασά σε, καὶ μαστοὶ οὓς ἐθήλασας»· οὐκ εἶπεν· «Οὐκ ἔδάστασέ με κοιλία, οὐδὲ Μαστοὺς οὐκ ἐθήλασα· ἀλλὰ τοῦτο· Μενοῦνγε μακάριοι οἱ ποιοῦντες τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου». Ὁρᾶς πῶς ἂνω καὶ κάτω, οὐκ ἀρνεῖται τὴν κατὰ φύσιν συγγένειαν, ἀλλὰ προστίθησι τὴν κατ' ἀρετήν; Καὶ ὁ πρόδρομος δὲ λέγων· «Γεννήματα ἐχιδνῶν, μὴ δόξῃτε λέγειν, Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀδραμά», οὐ τοῦτο δείκνυσιν, δτὶ οὐκ ἥσαν ἐκ τοῦ Ἀδραὰμ κατὰ φύσιν, ἀλλ᾽ ὅτι οὐδὲν αὐτοὺς ὠφελεῖ τὸ εἶναι ἐκ τοῦ Ἀδραὰμ, εἰ μὴ τὴν ἀπὸ τῶν τρόπων συγγένειαν ἔχοιεν· διὸ καὶ ὁ Χριστὸς δηλῶν ἔλεγεν· «Εἰ τέκνα τοῦ Ἀδραὰμ ἦτε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀδραὰμ ἐποιεῖτε»· οὐ τῆς συγγενείας αὐτοὺς ἀποστερῶν τῆς κατὰ σάρκα, ἀλλὰ παιδεύων τὴν μείζονα ταύτης καὶ κυριωτέραν ἐπιζητεῖν. Τοῦτο δὴ καὶ ἐνταῦθα κατασκευάζει, ἀλλ᾽ ἀνεπαχθέστερον καὶ ἐμμελέστερον· καὶ γὰρ πρὸς μήτηρα ἦν ὁ λόγος αὐτῷ. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν· Οὐκ ἔστι μου μήτηρ, οὐδὲ ἀδελφοὶ ἐκεῖνοι, ἐπειδὴ οὐ ποιοῦσι τὸ θέλημά μου· οὐδὲ ἀπεφήνατο καὶ κατεδίκασεν· ἀλλ᾽ ἔτι κυρίους αὐτοὺς ἐποίει τοῦ βούλεσθαι, μετὰ τῆς αὐτῷ πρεπούσης ἐπιεικείας φθεγγόμενος. «Ο γὰρ ποιῶν, φησί, τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου, οὗτός μου ἀδελφὸς καὶ ἀδελφὴ καὶ μήτηρ

ut qui genuit, pater non sit, et qui non genuit, pater sit. Quapropter alibi cum mulier quaedam diceret: *Beatus venter qui te portavit, et ubera quae suxisti;*¹ non respondit ille «Nullus me venter portavit, nulla suxi ubera», sed *Quinimmo, beati qui faciunt voluntatem Patris mei;*² Viden' quomodo non uspiam neget naturalem hanc cognationem, sed addat illam affinitatem, quae secundum virtutem est? Praecursor quoque cum dieit *Genimina viperarum, ne videamini dicere, Patrem habemus Abraham,*³ non declarat eos non esse secundum naturam ex Abrahamo ortos, sed nihil illis prodesse quod ex Abrahamo sint orti, nisi etiam morum cognationem haberent: quod etiam Christus declarat his verbis: *Si filii Abrahae essetis, opera utique Abrahae faceretis,*⁴ non eos a carnali cognatione removens, sed docens aliam hac maiorem ac veriorem esse quaerendam. Hoc etiam hic facit, sed moderatius et lenius: nam de matre sua sermo habebatur. Neque enim dixit: «Non est mater mea, neque illi fratres sunt, quia non faciunt voluntatem meam», neque sententiam tulit vel condemnavit: sed in arbitrio ipsorum reliquit ut id vellent, loquens cum mansuetudine sibi congruenti: *Qui enim facit, inquit, voluntatem Patris mei, ille meus frater et soror et mater*

¹ Le. XI, 27.

² Le. XI, 28.

³ Matth. III, 7-9.

⁴ Io. VIII, 39.

έστιν». «Γε τε εἰ βούλονται εἶναι, ταύτην ἐρχέσθωσαν τὴν δόδον. Καὶ ἡνίκα δὲ ἔδόγησεν ἡ υἱὴ λέγουσα: «Μακαρία ἡ κοιλία ἡ βαστάσασά σε», οὐκ εἶπεν· Οὐκ ἔστι μοι μήτηρ, ἀλλ᾽, Εἰ βούλεται μακαρία εἶναι, τὸ θέλημα ποιείτω τοῦ Πατρός μου. Ὁ γάρ τοιοῦτος, καὶ ἀδελφὸς καὶ ἀδελφὴ καὶ μήτηρ ἔστι. Βασιλεῖ τῇ τιμῆσ! βασιλεῖ τῆς ἀρετῆς! εἰς δῆσην ἀνάγει κορυφὴν τὸν μετιόντα αὐτῇ. Πόσαι γυναῖκες ἔμακαρισαν τὴν ἄγιαν Παρθένον ἐκείνην καὶ τὴν νηδί καὶ γένεσιν τοιαῦται γενέσθαι μητέρες, καὶ πάντα προέσθαι.

IN DIEM NATALEM D.N.I.C.

PG
49, 354

757

3. Εἰδεις, ἀγαπητέ, οἰκονομίαν Θεοῦ, καὶ διὰ τῶν ἀπίστων καὶ τῶν αἱστῶν τὰ καθ' ἑαυτὸν οἰκονομοῦντος, ἵνα μάθωσιν οἱ ἀλλότριοι τῆς εὐσεβείας τὴν ισχὺν καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ. Καὶ ὁ μὲν ἀστὴρ τοὺς μάγους ἤγαγεν ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς, ὁ δὲ νόμος τὴν Μαριάμ εἴλκεν ἐπὶ τὴν πατρίδα τὴν ὑπὸ τῶν προφητῶν εἰρημένην. Ἐντεῦθεν ἡμῖν δῆλον ἔστιν, ὅτι καὶ ἡ Παρθένος ἐκ γένους ἔστι Δαυΐδικοῦ· ἐπειδὴ γάρ ἐκ τῆς Βηθλεέμ τοῦ, εὔδηλον ὅτι καὶ ἐκ τοῦ οἴκου καὶ τῆς πατριᾶς ἦν τοῦ Δαυΐδ. Τοῦτο καὶ ἀνωτέρω ἐδήλωσεν ὁ εὐαγγελιστής, ἐν οἷς ἔλεγεν· «Ἀνέδη δὲ καὶ Ἰωσὴφ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας σὺν Μαριάμ, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἔξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαυΐδ». Ἐπειδὴ γάρ ὁ μὲν

est.¹ Quare si sic etiam esse volunt, hanc ineant viam. Et cum clamavit mulier dicens, *Beatus venter qui te portavit*, non dixit «Non est mater mea» sed «Si vult esse beata, voluntatem Patris mei faciat». Nam qui talis est, et frater, et soror, et mater est. Papae, quantum honoris! Papae, quanta est virtus! Ad quantum culmen se adeuntem erigit! Quot mulieres beatam dixerunt sanctam illam Virginem, eiusque uterum, et optarunt tales esse matres, caeteraque abiicere!

PG
49, 354

757

3. Vidisti, dilecte, providentem Dei administrationem, per infideles atque fideles ea quae ad se pertinent dispensantis: nempe ut vim potentiamque eius, qui a vero ipsius cultu alieni sunt, agnoscant. Et stella quidem magos ab Oriente perduxit;² at lex Mariam in patriam a prophetis praedictam traxit. Hinc nobis evidenter constat etiam Virginem ipsam ex genere Davidico fuisse. Nam si ex Bethlehem ortum duxit, manifestum est, quod etiam ex domo et familia David fuerit. Quod item superius manifeste docuit evangelista cum dixit: *Ascendit autem et Ioseph ex Galilaea cum Maria, eo quod esset ex domo et familia David.*³ Nam cum seriem stirpis

¹ Matth. XII, 50.² Matth. II, 1, 2.³ Lc. II, 4.

Ίωσήφ ἐγενεαλογήθη, τοὺς δὲ ταύτης προγόνους οὐδεὶς ἡμῖν ἡρίθμησεν οὕτως, ὡς τοὺς ἑκείνου· ἵνα μὴ ἀμφιβάλλῃς καὶ λέγῃς· Πόθεν οὖν δῆλον, δτὶ εἰς τοῦ Δαυΐδ ἔστι καὶ αὐτή; ἀκουσον· «Ἐν τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ ἀπεστάλη ὁ ἄγγελος Γαβριὴλ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς πόλιν τῆς Γαλιλαίας, ἢ ὅνομα Ναζαρέθ, πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρί, ὃ ὅνομα Ίωσήφ, ἐξ οἴκου Δαυΐδ». Τὸ «ἐξ οἴκου Δαυΐδ», περὶ τῆς Παρθένου ὑποληπτέον εἰρῆσθαι· ὅπερ οὖν καὶ ἐνταῦθα δεδήλωται. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ πρόσταγμα καὶ ὁ νόμος οὗτος ἐφοίτα, ἀνάγων ἐπὶ τὴν Βηθλεὲμ αὐτούς· δμοῦ τε γάρ τῆς πόλεως ἐπέδησαν, καὶ Ιησοῦς εὑθέως ἐτίκτετο.

IN ILLUD: «PATER, SI POSSIBILE EST,
TRANSEAT A ME CALIX ISTE»

- 758 1. [...] "Ακουε γοῦν πῶς διαφόρως ἀπαντεῖς τὸν σταυρὸν ἀπαγγέλλουσι. ΠΓ 51, 32
Πρῶτος ὁ πατριάρχης Ἰακώβ· πρὸς γάρ αὐτὸν ἀποτείνων τὸν λόγον φησίν.
«Ἐκ βλαστοῦ, υἱέ μου, ἀνέβης»· βλαστὸν τὴν Παρθένον, καὶ τὸ ἄχραντον τῆς Μαρίας ἐμφαίνων.
- 759 3. [...] 'Εννόησον γάρ ἡλίκον ἦν ἀκοῦσαι καὶ μαθεῖν, δτὶ ὁ Θεός, ὁ ἄρ- ΠΓ 51, 37
ρητος, ὁ ἀφθαρτος, ὁ ἀπερινόητος, ὁ ἀδρατος, ὁ ἀκατάληπτος, «Οὐ ἐν τῇ

Ioseph recensuisset, huius autem maiores nemo ut illius enumerasset, ne hinc tibi dubitatio oriaretur, ac diceares, unde ergo manifeste patet etiam ipsam e David ortam, audies: *In mense, inquit, sexto missus est angelus Gabriel a Deo in civitatem Galilaeae, cui nomen Nazareth, ad virginem desponsatam viro, cui nomen erat Ioseph, de domo David.*¹ Quae verba, *de domo David*, accipienda sunt tamquam de Virgine dicta, quod et hic manifeste indicatum est. Atque haec de causa edictum et lex illa promulgata fuit, quae eos in Bethlehem duceret: simul atque enim in civitatem ascendissent, confestim etiam Iesus nascitur.

- 758 1. [...] Audi sane quo pacto diversa ratione omnes crucem prae-nuntient. Primus est Iacob patriarcha: siquidem ad ipsum sermonem dirigens ait: *Ex germine, fili mi, ascendisti,*² germen scilicet virginem vocans, et Mariae integritatem ac puritatem hac voce significans.
- 759 3. [...] Cogita namque quale illud fuerit audire ac discere Deum ineffabilem, incorruptibilem, qui neque percipi mente potest, nec

¹ Lc. I, 26-27.

² Gen. XLIX, 9.

χειρὶ τὰ πέρατα τῆς γῆς», «Ο ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν, ὁ ἀπτόμενος τῶν ὀρέων, καὶ καπνίζων αὐτά», οὗ τὴν φοπὴν τῆς συγκαταβάσεως οὐδὲ τὰ Χερουδίμι ἐνεγκεῖν ἡδυνήθησαν, ἀλλὰ τὰς ὅψεις ἀπέκρυπτον τῇ προδολῇ τῶν πτερύγων· οὗτος ὁ πάντα νοῦν ὑπερβαίνων, καὶ πάντα λογισμὸν νικῶν, παραδραμών ἀγγέλους ἀρχαγγέλους, πάσας τὰς ἄνω νοερὰς δυνάμεις, κατεδέξατο γενέσθαι ἄνθρωπος, καὶ σάρκα τὴν ἀπὸ γῆς καὶ πηλοῦ πλασθεῖσαν ἀναλαβεῖν, καὶ εἰς μήτραν ἐλθεῖν παρθενικήν, καὶ ἐνναμηνιαῖον κυοφορηθῆναι χρόνον, καὶ γαλακτοτροφηθῆναι, καὶ τὰ ἄνθρωπινα πάντα παθεῖν. Ἐπεὶ οὖν οὕτω παράδοξον ἦν τὸ μέλλον ἔσεσθαι, ὡς καὶ γενόμενον παρὰ πολλοῖς ἀπιστεῖσθαι, πρῶτον προφήτας προπέμπει, τοῦτο αὐτὸν ἀπαγγέλλοντας. Καὶ γάρ ὁ τε πατριάρχης αὐτὸν προανεφώνει λέγων· «Ἐκ βλαστοῦ, υἱέ μου, ἀνέδης ἀναπεσῶν ἐκοιμήθης ὡς λέων». Ὁτε Ἡσαΐας λέγων· «Ιδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ»· καὶ ἔτερος πάλιν· «Εἴδομεν αὐτὸν ὡς παιδίον, ὡς ῥίζαν ἐν γῇ διψώσῃ». Γῆν δὲ διψῶσαν τὴν μήτραν λέγει τὴν παρθενικήν, διά τὸ μὴ δέξασθαι σπέρμα ἄνθρωπου, μηδὲ συνουσίας ἀπολαῦσαι, ἀλλὰ χωρὶς γάμων αὐτὸν τεκεῖν. Καὶ πάλιν· «Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν».

oculis cerni, nec ullo modo comprehendi, *Cuius in manu sunt fines terrae*,¹ *Qui respicit terram, et eam tremefacit, qui tangit montes, et fumigant*,² cuius attemperationis momentum nec ipsa Cherubim ferre potuerunt, sed oppansis alis facies occultarunt; hunc qui mentem omnem exsuperat, omnemque vincit cogitationem, praetermissis angelis, archangelis omnibusque caelestibus ac spiritualibus illis virtutibus, hominem fieri dignatum esse, carnemque de terra et luto formatam assumpsisse, atque in virgineum venisse uterum, et novem mensium spatio in ventre fuisse gestatum, lacte nutritum, et humana cuncta tolerasse. Quoniam igitur adeo fuit mirabile quod futurum erat, ut etiam dum fieret a multis minime crederetur, primum quidem prophetas ad hoc ipsum annuntiandum praemisit, atque hoc ipsum patriarcha praedicebat his verbis utens: *De germine ascendisti, fili mi; recubans dormisti ut leo*.³ Hesaias autem: *Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium, et vocabunt nomen eius Emmanuel*.⁴ Et alibi rursus: *Vidimus eum infantem, tamquam radicem in terra sitienti*.⁵ Terram vero sitientem uterum dicit virgineum, eo quod hominis semen non suscepserit, neque coitum sit expertus, sed absque coniugio illum pepererit. Et rursus: *Puer natus est nobis*,

¹ Ps. XCIV, 4.

² Ps. CIII, 32.

³ Gen. XLIX, 9.

⁴ Isa. VII, 14.

⁵ Isa. LIII, 2.

καὶ πάλιν· «Ἐξελεύσεται ῥάβδος ἐκ τῆς βίζης Ἰεσσαί, καὶ ἀνθος ἐκ τῆς βίζης ἀναβήσεται». Ὁ δὲ Βαρούχ ὁ ἐν Ἱερεμίᾳ φησίν· «Οὗτος δὲ Θεὸς ἡμῶν· οὐ λογισθήσεται ἔτερος πρὸς αὐτόν· ἐξεῦρε πᾶσαν ὄδὸν ἐπιστήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἡγαπημένῳ ὑπὲρ αὐτοῦ. Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὁφθῇ, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφῃ». Καὶ ὁ Δαυὶδ τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν δηλῶν ἔλεγε· «Καταβήσεται ὁς ὑετὸς ἐπὶ πόκον, καὶ ὅσει σταγῶν ἡ στάζουσα ἐπὶ τὴν γῆν», διτὶ ἀψοφητὶ καὶ ἀταράχως εἰς τὴν μήτραν εἰσελήλυθε τὴν παρθενικήν.

- 760 4. Ἀλλ’ οὐκ ἡρκεσε ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ παραγενόμενος, ἵνα μὴ PG 51, 37 νομισθῇ φαντασία τὸ γενόμενον, οὐ τῇ ὅψει μόνον πιστοῦται τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ καὶ χρόνῳ πολλῷ, καὶ τῷ διὰ πάντων ἐλθεῖν τῶν ἀνθρωπίνων. Οὐ γάρ ἀπλῶς εἰς ἀνθρώπον εἰσέρχεται ἀπηρτισμένον καὶ πεπληρωμένον, ἀλλ’ εἰς μήτραν παρθενικήν, ὡστε καὶ κυοφορήσεως καὶ τόκων ἀνασχέσθαι, καὶ γαλακτοτροφίας, καὶ αὐξήσεως, καὶ τῷ μήκει τοῦ χρόνου καὶ τῇ διαφορᾷ τῶν ἡλικιῶν ἀπασῶν πιστώσασθαι τὸ γενόμενον.

*filius et datus est nobis,¹ et Egredietur virga de radice Iesse, et flos de radice eius ascendet.² Et Baruch apud Ieremiam: *Hic Deus noster, non aestimabitur alius praeter eum. Invenit omnem viam disciplinae, et dedit eam Iacob puero suo, et Israël dilecto suo. Post haec in terris visus est, et cum hominibus conversatus est.*³ David etiam adventum eius in carne praedicans ait: *Descendet sicut pluvia in vellus, et sicut stillicidium stillans super terram,*⁴ quoniam absque strepitu in virginem uterum venit.*

- 760 4. At non suffecerunt haec solummodo, sed et cum advenisset, PG 51, 37 ne putaretur esse phantasma quod fiebat, non aspectu solo rem credibilem reddit, verum etiam multo tempore, quodque per humana cuncta transiverit. Neque enim quoquo modo in hominem perfectum atque completum venit, sed in uterum virginis: sic ut etiam in vulva gestaretur, et partum sustineret, et lactis alimentum, et incrementum, ac per temporis prolixitatem, omniumque diversitatem aetatum, quod gerebatur credibile redderet.

¹ Isa. IX, 6.

² Isa. XI, 1.

³ Bar. III, 36-38.

⁴ Ps. LXXI, 6.

● PG 48, 533, 738, 815, 831.

● PG 49, 351, 354, 356, 358, 359, 407.

PECCATA FRATRUM NON EVULGANDA

PG 51, 359 7. Ἀλλὰ οὗτος μὲν εἰς ἥθος ὁ λόγος ἡμᾶς παιδεῦσαι δύναται· δέι δὲ καὶ τὴν αἰτίαν εἰπεῖν, δι’ ἣν ἡσαν αἱ γυναῖκες ἐκεῖναι στεῖραι. Τίς οὖν ἡ αἰτία; "Ιν", δταν ἔδης τὴν Παρθένον τίκτουσαν τὸν κοινὸν ἡμῶν Δεσπότην, μὴ ἀπιστήσῃς. Οὐκοῦν γύμνασόν σου τὴν διάνοιαν ἐν τῇ μήτρᾳ τῶν στειρῶν· ίν, δταν ἔδης πεπηρωμένην καὶ δεδεμένην τὴν μήτραν πρὸς παιδοποιίαν ἀνοιγομένην ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος, μὴ θαυμάσῃς ἀκούων ὅτι παρθένος ἔτεκε. Μᾶλλον δὲ καὶ θαύμασον, καὶ ἐκπλάγηθι, ἀλλὰ μὴ ἀπιστήσῃς τῷ θαύματι. "Οταν λέγῃ πρὸς σὲ ὁ Ἰουδαῖος: Πῶς ἔτεκεν ἡ παρθένος; εἰπὲ πρὸς αὐτόν. Πῶς ἔτεκεν ἡ στεῖρα καὶ γεγηρακυῖα; Δύο κωλύματα τότε ἦν, τό τε ἀωρον τῆς ἡλικίας, καὶ τὸ ἄχρηστον τῆς φύσεως· ἐπὶ δὲ τῆς Παρθένου ἐν κώλυμα μόνον ἦν, τὸ μὴ μετασχεῖν γάμου. Προοδοποιεῖ τοίνυν τῇ παρθένῳ ἡ στεῖρα. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι διὰ τοῦτο αἱ στεῖραι προέλαθον, ἵνα πιστευθῇ τῆς Παρθένου ὁ τόκος, ἀκούσον τῶν ῥημάτων τοῦ Γαβριὴλ τῶν πρὸς αὐτήν. *Ἐπειδὴ γὰρ ἦλθε καὶ εἶπεν αὐτῇ: «Συλλήψῃ ἐν γαστρί, καὶ τέξῃ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν», ἐξεπλάγη ἡ Παρθένος καὶ ἐθαύμασε, καὶ εἶπε· «Πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἀνδρά οὐ γινώσκω;» Τί οὖν ὁ ἄγγελος; «Πνεῦμα ἄγιον

PG 51, 359 7. Atque hic quidem sermo nostros instruere mores potest: sed et tangenda nobis est causa, ob quam steriles illae mulieres fuerunt. Quaenam igitur fuit causa? Ut, cum virginem parientem communem nostrum Dominum videris, fidem habere non renuas. Ergo mentem tuam in sterilium utero exerce: ut, cum infecundum ac vinctum uterum videris divina gratia ad liberos gignendos adaperatum, ne mireris, dum peperi se virginem audis. Imo vero et mirare et obstupesce, verumtamen credere miraculum ne recusa. Cum dixerit tibi iudeus: «Quo pacto peperit virgo?» Tu dic illi, «Quo pacto peperit sterilis et senectute confecta?» Duo impedimenta tunc erant, aetas exoleta, et inepta natura: in virgine autem unum fuit impedimentum, quod nuptias experta non esset. Viam igitur sternit virginis sterili. Atque ut intelligas idecirco steriles praecessisse, ut partus virginis crederetur, *audi quibus eam verbis Gabriel sit affatus. Cum enim venisset, eique dixisset: *Concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen eius Iesum,*¹ obstupuit virgo, et mirata est, dixitque: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?*² Quid igitur angelus? *Spiritus sanctus superveniet in te.*³ Noli ordinem

¹ Le. I, 31.² Le. I, 34.³ Le. I, 35.

ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ». Μὴ ζήτει φύσεως ἀκολουθίαν, φησίν, ὅταν ὑπὲρ φύσιν
ἢ τὸ γινόμενον· μὴ περιβλέπου γάμον καὶ ὡδῖνα, ὅταν μείζων γάμου τῆς
γενέσεως ὁ τρόπος ἦ. «Καὶ πῶς ἔσται τοῦτο, φησίν, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω;»
Καὶ μὴν διὰ τοῦτο ἔσται τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκεις. Εἰ γάρ ἐγίνωσκες
ἄνδρα, οὐκ ἀν κατηξιώθης ὑπηρετήσασθαι τῇ διακονίᾳ ταῦτῃ. "Ωστε δὲ" ὁ
ἀπιστεῖς, διὰ τοῦτο πίστεις. Οὐκ ἀν δὲ κατηξιώθης τοιαύτῃ διακονίᾳ ὑπη-
ρετήσασθαι, οὐκ ἐπειδὴ κακὸν δὲ γάμος, ἀλλ' ἐπειδὴ κρείσσων ἡ παρθενία.
τὴν δὲ τοῦ Δεσπότου εἰσοδον σεμνοτέραν ἔχονταν εἶναι τῆς ἡμετέρας· βασιλικὴ
γάρ οὖν ἀ δὲ βασιλεὺς διὰ σεμνοτέρας εἰσέρχεται. "Εδει καὶ κοινωνεῖν τὴν
γέννησιν ἐκεῖνον, καὶ ἐξηγλάγχαι τῆς ἡμετέρας. Οὐκοῦν ἀμφότερα ταῦτα
οἰκονομεῖται. Τὸ μὲν γάρ ἀπὸ μήτρας γενέσθαι, κοινὸν πρὸς ἡμᾶς· τὸ δὲ
χωρὶς γάμων γενέσθαι, μεῖζον ἢ καθ' ἡμᾶς. Καὶ τὸ μὲν γαστρὶ κυηθῆναι
καὶ συλληφθῆναι, τῆς φύσεως τῆς ἀνθρωπίνης· τὸ δὲ χωρὶς μίξεως γενέσθαι
τὴν κύησιν, σεμνότερον τῆς φύσεως τῆς ἀνθρωπίνης. Διὰ τοῦτο δὲ ἀμφότερα
ταῦτα γέγονεν, ἵνα καὶ τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὴν κοινωνίαν τὴν πρὸς σὲ μάθης
τοῦ τικτομένου.

- 762 8. Καὶ σκόπει μοι τὴν σοφίαν τῶν γινομένων. Οὔτε ἡ ὑπεροχὴ τὴν πρὸς PG 51, 360
ἡμᾶς ὄμοιώσιν καὶ συγγένειαν ἐλυμήνατο, οὔτε ἡ πρὸς ἡμᾶς συγγένεια τὴν
ὑπεροχὴν ἡμαύρωσεν, ἀλλ' ἐκατέρα ἐδείκνυτο διὰ τῶν πραγμάτων ἀπάντων·
καὶ τὰ μὲν ὀλόκληρα εἶγεν ἡμέτερα, τὰ δὲ ἐξηγλαγμένα πρὸς ἡμᾶς. 'Αλλ'

quaerere naturae, inquit, cum supra naturam est id quod geritur:
ne nuptias et dolores partus circumspice, cum nuptiis superior ge-
nerationis modus fuerit. *Quomodo fiet istud*, inquit, *quoniam virum*
non cognosco? Atqui propterea fiet istud, quia virum non cognoscis.
Si enim virum cognovisses, habita digna non essem, quae huic mi-
nisterio inservires. Itaque ob hoc ipsum crede, ob quod fidem re-
nunis habere. Porro eiusmodi inservire ministerio digna non essem
habita, non quod malum sit coniugium, sed quia melior est virgini-
tatis: augstiorem enim esse nostro ingressum Domini oportebat:
regius quippe erat: atqui rex per augstiorem viam ingreditur.
Oportuit illum et generationi communicare, et a nostra differre.
Itaque haec ambo disponuntur. Nam ex utero nasci, commune no-
biscum est: sed absque coniugio nasci, conditionem nostram excedit.
Atque in utero quidem gestari et conceipi, naturae est humanae:
quod autem sine coitu fiat conceptio, natura humana est augstius.
Propterea haec ambo acciderunt, ut et quanto te praestantior sit
is qui paritur discas, et quantum naturae tuae communicet.

- 762 8. Ac mihi sapientiam considera, quae in iis quae geruntur, elu- PG 51, 360
cet. Neque praestantia illa similitudinem et cognitionem, qua no-
biscum iunctus est, laesit; neque cognatio nostra praestantiam eius
obscuravit, sed utraque rebus omnibus declarata est; et alia quidem

δπερ ἔλεγον, ὅτι διὰ τοῦτο προέλαθον αἱ στεῖραι, ἵνα πιστευθῇ τῆς Παρθένου δὲ τόκος, ἵνα αὐτὴ χειραγωγηθῇ πρὸς τὴν πίστιν τῆς ἐπαγγελίας καὶ τῆς ὑποσχέσεως ἐκείνης, ἡς ἤκουσε παρὰ τοῦ ἀγγέλου λέγοντος: «Πνεῦμα ἄγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι». Οὕτω, φησίν, ἔχεις τεκεῖν. Μή βλέπε πρὸς τὴν γῆν· ἀπὸ τῶν οὐρανῶν ἡ ἐνέργεια ἔρχεται. Πνεύματός ἐστι κάρις τὸ γινόμενον, μὴ ζήτει μοι φύσιν καὶ νόμους γάμων. 'Αλλ' ἐπειδὴ μείζονα ταύτης ἐκεῖνα ἦν τὰ ῥήματα, βούλεται καὶ ἐπέραν παρασχεῖν ἀπόδειξιν. Σὺ δέ μοι παρατήρει, πῶς ἡ στεῖρα αὐτὴν ὁδηγεῖ πρὸς τὴν πίστιν τούτου. 'Επειδὴ γάρ ἐκείνη ἡ ἀπόδειξις μείζων ἦν τῆς διανοίας τῆς Παρθένου, ἀκουσον πῶς καὶ ἐπὶ τὰ ταπεινότερα κατήγαγε τὸν λόγον, διὰ τῶν αἰσθητῶν αὐτὴν χειραγωγῶν. «'Ιδού γάρ, φησίν, 'Ἐλισάβετ ἡ συγγενής σου, καὶ αὐτὴ συνεὶληφιά υἱὸν ἐν γήρᾳ αὐτῆς· καὶ οὗτος μὴν ἔκτος ἐστὶν αὐτῇ τῇ καλουμένῃ στείρᾳ». 'Ορᾶς ὅτι ἡ στεῖρα διὰ τὴν Παρθένον; ἐπει, τίνος ἔνεκεν παρήγαγεν αὐτῇ τὸν τόκον τῆς συγγενίδος; τίνος ἔνεκεν ἔλεγεν· «'Ἐν γήρᾳ αὐτῆς;» τίνος ἔνεκεν ἐπήγαγε· «Τῇ καλουμένῃ στείρᾳ;» Διὰ πάντων τούτων ἐνάγων αὐτὴν δηλονότι πρὸς τὸ πιστεῦσαι τῷ εὐαγγελισμῷ. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἡλικίαν εἶπε, καὶ τὴν πήρωσιν τῆς φύσεως· διὰ τοῦτο καὶ τὸν χρόνον

nostra habebat integra, alia vero a nobis diversa. Sed quod dicebam, propterea steriles praecesserunt, ut partus virginis crederetur, ut ista quasi manu duceretur ad fidem promisso ac pollicitationi illi habendam, quam angelo audivit dicente, *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi*. Sic, inquit, paritura es. Ne respicias terram; de caelo venit efficacitas. Spiritus est gratia quod geritur, ne mihi quaeras naturam et leges nuptiarum. Sed quoniam illius captum excedebat haec verba, vult etiam alteram demonstrationem praebere. Tu vero considera, quo pacto sterilis ad fidem huic rei habendam deducat. Nam quoniam illa demonstratio mentem virginis excedebat, audi quo pacto ad humiliora sermonem demittens per res subiectas sensibus illam quasi manu ducat. *Ecce enim*, inquit, *Elizabeth cognata tua, et ipsa concepit filium in senectute sua: et hic mensis sextus est illi, quae vocatur sterilis.*¹ Vides sterilem esse propter virginem? Nam alioqui cur illi protulit in medium cognatae partum? Quam ob causam dixit: *In senectute sua?* Cur adiunxit: *Ei quae vocatur sterilis?* Illam nimirum his omnibus ad fidem annuntiationi habendam incitabat. Propterea et aetatem et naturae imbecillitatem narravit: propterea quoque a die conceptionis elapsum tempus exspectavit. *Non enim a principio

^{*361}¹ Lc. I, 36.

● PG 51, 284.

ἀνέμεινε τὸν ἀπὸ τῆς συλλήψεως· * οὐ γὰρ ἐκ προοιμίων αὐτῇ εὐθέως εὐηγγελίσατο, ἀλλ’ ἀνέμεινεν ἔξαμηνιαῖον χρόνον τῇ στείρᾳ γενέσθαι· ἵνα δὲ τῆς γαστρὸς ὅγκος λοιπὸν τὴν κύησιν ἐγγυήσηται, καὶ ἀναμφισβήτητος ἀπόδειξις γένηται τῆς συλλήψεως. Καὶ θέα μοι πάλιν τὴν σύνεσιν τοῦ Γαθριήλ. Οὐδὲ γὰρ ἀνέμνησεν αὐτῆς τῆς Σάδρας, οὐδὲ τῆς Ρεβέκκας, οὐδὲ τῆς Ραχήλ· καίτοι καὶ αὗται στείραι ήσαν, καὶ αὗται γεγηρακυῖαι, καὶ θαῦμα τὸ γινόμενον ἦν· ἀλλὰ παλαιὰ τὰ διηγήματα ἦν. Τῶν δὲ ἀρχαίων τὰ νέα καὶ πρόσφατα καὶ κατὰ τὴν γενεὰν συμβαίνοντα τὴν ἡμετέραν μᾶλλον ἡμᾶς εἰς πίστιν τῶν θαυμάτων ἐνάγειν εἴωθε. Διὰ τοῦτο ἐκείνας ἀφείς, ἀπὸ αὐτῆς ἐνυοῦσαι τῆς συγγενίδος τῆς Ἐλισάβετ τὸ ἐπ’ αὐτῇ προεβάλλετο, ὥστε ἀπὸ ἐκείνης πρὸς τὸν οἰκεῖον αὐτὴν τόκον ἐναγαγεῖν τὸν φρικωδέστατον ἐκεῖνον καὶ σεμνότατον. Μέσος γὰρ τοῦ τε ἡμετέρου καὶ τοῦ δεσποτικοῦ δὲ τόκος δὲ τῆς στείρας ἦν, ἐλάττων μὲν τοῦ τῆς Παρθένου, μείζων δὲ τοῦ ἡμετέρου. Διὰ τοῦτο, ὥσπερ διὰ τινος γεφύρας, μέσης τῆς Ἐλισάβετ, ἀπὸ τῶν κατὰ φύσιν ἀδίνων ἐπὶ τοὺς ὑπὲρ φύσιν ἀνάγει τῆς Παρθένου τὴν διάνοιαν.

NON ESSE DESPERANDUM

763 [...] Τίνος δὲ ἔνεκεν ἡ γυνὴ στείρα ἦν ἀναγκαῖον εἰπεῖν, ἵνα, δταν ἰδῆς PG 51, 367 Παρθένον μητέρα γινομένην, μὴ ἀπιστήσῃς· ἵνα, δταν εἴπῃ σοι δὲ Ἰουδαῖος·

statim illi annuntiavit, sed ut semestre tempus sterili elaberetur, exspectavit: ut ventris tumor conceptionem indicaret, et uterum illam gestare dubitare minime posset. Ac mihi rursus prudentiam Gabrielis considera. Neque enim illi revocavit in memoriam Sarram, nec Rebeccam, nec Rachelem, tametsi steriles etiam erant istae, ac senectute confectae, neque res carebat miraculo: sed veteres erant illae historiae. Porro quae nova sunt et recentia, quae nostra aetate acciderunt, multo magis quam antiqua nos solent ad fidem habendam miraculis incitare. Quam ob causam, illis praetermissis, exemplum ipsi cognatae suae Elizabeth proponebat, ut ex eo id, quod illi eventurum erat, intelligeret, ut illius partu ad suum illum maxime tremendum atque venerandum certo credendum induceretur. Medius quippe inter nostrum et Domini partum fuit ille sterilis mulieris, minor quidem virgineo, sed maior nostro. Propterea tamquam per quemdam pontem per Elizabeth, quae media erat, a naturali partu ad illum qui naturam excedit, subvehit mentem virginis.

763 [...] Cur autem uxor sterilis esset, operaे pretium fuerit enarrare: ut, cum virginem videris factam esse matrem, credere non recuses: ut, cum dixerit tibi iudeus: «Quo pacto peperit Maria?» PG 51, 367

Πῶς ἔτεκεν ἡ Μαρία; εἰπῆς αὐτῷ· Πῶς ἔτεκεν ἡ Σάρρα, καὶ ἡ 'Ρεθένικα, καὶ ἡ 'Ραχήλ; "Οταν γάρ μέλλῃ τι θαυμαστὸν καὶ μέγα γίνεσθαι θαῦμα, πολλοὶ προτρέχουσι τύποι. Καὶ καθάπερ βασιλέως εἰσιόντος, προτρέχουσι στρατιῶται, ὥστε μὴ ἀθρόον ἀπαρασκευάστως δέξασθαι τὸν βασιλέα· οὕτω καὶ θαύματος μέλλοντος γίνεσθαι παραδόξου, προτρέχουσι τύποι, ὥστε ἡμᾶς προμελετήσαντας μὴ καταπλαγῆναι ἀθρόον, μηδὲ ἐκστῆναι τῷ παραδόξῳ τοῦ γινομένου.

DE MUTATIONE NOMINUM II

- 764 3. [...] Τίνα οὖν πρῶτον ὀνόμασεν ὁ Θεός; Τίνα δὲ ἄλλον, ἀλλ' ἡ τὸν πρῶτον πλασθέντα; Οὐδὲ γάρ ἦν ἄλλος ἀνθρώπος οὐδείς, ὥστε ἐπιθεῖναι αὐτῷ προσηγορίαν. Τίνα οὖν τοῦτον ὀνόμασεν; 'Αδὰμ τῇ 'Εδραίων φωνῇ· οὐ γάρ ἔστιν 'Ελληνικὸν τὸ ὄνομα, εἰς δὲ τὴν 'Ελλάδα μεταβαλλόμενον, οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ, ἀλλ' ἡ τὸν γῆνον' τὸ γάρ 'Εδὲμ τὴν παρθένον σημαίνει γῆν· τοιοῦτον δὲ ἦν τὸ χωρίον ἐκεῖνο, ἐν τῷ τὸν παράδεισον ἐφύτευσεν ὁ Θεός. «Ἐφύτευσε γάρ τὸν παράδεισον ὁ Θεός, φησίν, ἐν 'Εδὲμ κατὰ ἀνατολάς». Ἱνα μάθης, ὅτι οὐκ ἀνθρώπινων χειρῶν ἔργον ἦν ὁ παράδεισος· παρθένος γάρ ἦν ἡ γῆ, καὶ οὔτε ἄροτρον δεξαμένη ἦν, οὔτε εἰς αὐλακα διανοιγεῖσα, ἀλλ'

PG 51, 129

dicas illi: «Quo pacto peperit Sarra, et Rebecca, et Rachel?» Cum enim mirabile quidpiam magnumque fuerit eventurum, multae praecurrunt figurae. Et quemadmodum cum Imperator ingreditur, praecurrunt milites, ne subito ab imparatis excipiatur: ita cum insolitum futurum esset miraculum, praecedunt figurae, ut nos prius exercitati ac dispositi non subito attoniti haereamus, nec rei praeter exspectationem visae territi novitate obstupescamus.

- 764 3. [...] Quis ergo prius a Deo nomen accepit? Quis vero aliis, quam qui primus formatus est? Neque enim aliis erat homo, cui nomen posset imponi. Qualem igitur appellationem accepit? Adam voce hebraica dictus est: neque enim graecum est nomen, sed in graecam linguam versum nihil aliud significat, quam terrenum: siquidem Edem terram virginem sonat; talis porro fuit locus ille, in quo paradisum Deus plantavit. *Plantavit enim Deus*, inquit Scriptura, *paradisum in Edem ad Orientem*,¹ ut intelligas non humana-rum opus manuum fuisse paradisum: siquidem terra fuit virgo, quae neque vomerem experta erat, neque sulco exarata, sed nullis

PG 51, 129

¹ Gen. II, 8.

■ PG 52, 768.

● PG 53, 205.

● PG 55, 119, 195, 243, 245, 246, 267, 335.

■ PG 55, 619, 742.

ἀπειρος οὖσα γεωργικῶν χειρῶν ἀπὸ ἐπιταγῆς μόνον ἐδιάστησε τὰ δένδρα ἔκεῖνα. Διὰ τοῦτο Ἐδὲμ αὐτὴν ἐκάλεσεν, ὅπερ ἐστὶ παρθένος γῆ αὕτη ἡ παρθένος ἔκείνης τῆς Παρθένου τύπος ἦν. "Ωσπερ γάρ αὕτη ἡ γῆ μὴ δεξαμένη σπέρματα ἐδιάστησεν ἡμῖν τὸν παραδείσουν οὔτω καὶ ἔκείνη μὴ δεξαμένη σπέρματα ἐδιάστησεν ἡμῖν τὸν Χριστόν. "Οταν οὖν εἴποι σοι δὲ Ἰουδαῖος· Πῶς ἔτεκεν ἡ παρθένος; εἰπὲ πρὸς αὐτόν· Πῶς ἐδιάστησεν ἡ παρθένος γῆ τὰ δένδρα ἔκεῖνα τὰ παραδόξα; Τὸ γάρ Ἐδὲμ παρθένος γῆ λέγεται τῇ Ἐβραίων γλώττῃ· καὶ εἴ τις διαπιστεῖ, τοὺς τῆς γλώττης τῆς Ἐβραίων ἐμπείρους διερωτάτῳ, καὶ θεάσεται ταῦτην οὖσαν τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Ἐδὲμ ὀνόματος. Οὐδὲς γάρ ἐπειδὴ ἀγνοοῦσι λέγομεν, διὰ τοῦτο παραλογίσασθαι ὑμᾶς βούλομαι, ἀλλὰ σπουδάζοντες ἀχειρώτους ποιεῖν, ὥσπερ αὐτῶν τῶν ἐχθρῶν παρόντων τῶν ταῦτα εἰδότων, οὔτω μετὰ ἀκριθείας ἀπαντα ἐρμηνεύομεν. Ἐπειδὴ οὖν ἀπὸ τῆς Ἐδὲμ τῆς παρθένου γῆς ἐπλάσθη ἀνθρώπος, ἐκλήθη Ἀδάμ συνώνυμος τῇ μητρί. Οὔτω καὶ ἀνθρώποι ποιοῦσι, τὰ τικτόμενα παιδία εἰς ὄνομα τῶν μητέρων καλοῦσι πολλάκις οὔτω καὶ ὁ Θεὸς τὸν πλασθέντα ἀνθρώπον ἀπὸ τῆς γῆς εἰς ὄνομα τῆς μητρὸς ἐκάλεσεν Ἀδάμ. Ἐκείνη Ἐδέμ, οὗτος Ἀδάμ.

EXPOSITIO IN PSALMOS

765 Ps. XLIV, 7. [...] Παρθένος ἡμᾶς ἐξέδιλε παραδείσου, διὰ παρθένου ^{PG} 55, 193
ζωὴν εὑρομεν αἰωνίαν.

agricolarum manibus culta solo iussu plantas illas germinarat. Propterea Edem illam appellavit, quod terram virginem significat. Haec virgo figura virginis illius fuit. Nam quemadmodum terra ista nullo excepto semine paradisum nobis germinavit: sic et illa nullo viri semine suscepto Christum nobis germinavit. Quando igitur dicet tibi iudeus: «Quomodo virgo peperit?» dic tu illi: «Quomodo terra virgo stupendas illas arbores germinavit?» Siquidem hebraea lingua Edem dieitur terra virgo: quod si fidem habere quis renuat, hebraeae linguae peritos interroget, et hanc veram esse nominis Edem interpretationem comperiet. Non enim quoniam eos alloquimur qui linguam illam non tenent, idcirco vos velim fallere: sed in id unum incubimus, ut inexpugnabiles vos reddamus, et tamquam praesentibus inimicis qui ista neverunt, ita cuneta diligenter interpretamur. Quoniam igitur ex Edem terra virgine formatus est homo, matri cognominis Adam vocatus est. Ita faciunt homines quoque, liberos qui nascuntur saepe nominibus matrum appellant: ita Deus etiam formatum ex terra hominem, de nomine matris Adam dixit. Illa Edem, hic Adam.

765 Ps. XLIV, 7. [...] Virgo nos paradiſo expulit, per virginem vitam aeternam invenimus. ^{PG} 55, 193

^{PG 55, 242} Ps. XLIX, 1. [...] Ὁρᾶς πῶς προὶών ἀπογυμνοῖ τὸν λόγον, καὶ ἀποκαλύπτει τὸν θησαυρόν, καὶ φαιδροτέρων ἀφίησι τὴν ἀκτῖνα, λέγων «Ο Θεὸς ἐμφανῶς ἔξει». Πότε γάρ οὐκ ἐμφανῶς παραχέγονε; Πότε; Τῇ προτέρᾳ παρουσίᾳ¹ ἀψοφητὶ γάρ ἦλθε τοὺς πολλοὺς κρύπτων, καὶ μέχρι πολλοῦ λανθάνων. Τί λέγω τοὺς πολλούς, ὅπου γε οὐδὲ αὐτῇ ἡ κυριοφοροῦσα Παρθένος ἔδει τοῦ μυστηρίου τὸ ἀπόρρητον, οὐδὲ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἐπίστευον εἰς αὐτόν, οὐδὲ ὁ δοκῶν εἶναι πατήρ μέγα τι ἐφαντάζετο περὶ αὐτοῦ;

766

DE S. DROSIDE MARTYRE

^{PG 56, 687} 3. [...] Διὰ παρθένου γοῦν ἀπέκτεινε πρώην τὸν Ἀδὰμ ὁ διάδολος, διὰ παρθένου μετὰ ταῦτα κατηγωνίσατο τὸν διάδολον ὁ Χριστός.

767

DE MELCHISEDECO

^{PG 56, 259} Οἱ μὲν γάρ αἵρετικοὶ οὗτε τοῦτο βούλονται· καὶ γάρ καὶ ἔκεινην πολυπραγμοῦσι καὶ περιεργάζονται· οἱ δὲ ἐπιεικέστεροι τούτων ἔκεινην μὲν παραχωροῦσι, περὶ δὲ ταύτης κάτω νομίζουσιν εἰρῆσθαι τό· «Ἄγενεαλόγητος». Δεῖξωμεν οὖν ὅτι περὶ ἑκατέρας τῆς γεννήσεως τοῦτο Παῦλος εἶπε, καὶ περὶ τῆς ἀνω, καὶ περὶ τῆς κάτω. Καὶ γάρ κάκείνη φρικτή, καὶ αὕτη μυστικωτάτη. Διὰ τοῦτο καὶ Ἡσαΐας φησίν· «Τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται;» Ἀλλὰ περὶ ἔκεινης, φησίν, εἶπεν τῆς ἀνω. Τί οὖν ἐροῦμεν τῷ Παύλῳ ἀμφο-

768

^{PG 55, 242} Ps. XLIX, 1. [...] Vides quomodo procedens aperit sermonem, et revelat thesaurum, et laetiorem emittit radium, dicens: *Deus manifeste veniet*. Quando enim non venit manifeste? Quando? In priori adventu: venit enim absque ullo strepitu, multos celans, et diu latens. Quid dico multos, quando nec ipsa quidem Virgo, quae eum utero gestabat, noverat arcanum mysterii, nec eius fratres credebant in ipsum, nec is qui videbatur esse pater magnum quid de eo concipiebat?

766

^{PG 56, 687} 3. [...] Per virginem olim Adamum diabolus interemit, per virginem deinde Christus diabolum superavit.

767

^{PG 56, 259} Haeretici porro neque hoc volunt; nam et illam curiose inquirunt ac scrutantur; moderatores autem ex illis, illa concessa, de hac terrena dici putant illud *Sine genealogia*. Ostendamus ergo de utraque generatione hoc dixisse Paulum, de superna nempe, et de terrena. Nam et illa tremenda, et haec admodum arcana est. Quapropter Isaias ait: *Generationem eius quis enarrabit?*¹ Verum, in-

¹ Isa. LIII, 8.

● Vide alios locos, Chrysostomo attributos, sub titulo *Incertus Auctor*.

τέρας εἰπόντι τὰς γεννήσεις, καὶ τότε ἐπαγαγόντι τὸ «'Αγενεαλόγητος»; "Ινα μὴ μόνον κατ' ἔκεινην τὴν γέννησιν, καθ' ἣν ἀμήτωρ ἐστίν, ἀλλὰ καὶ πατέ ταύτην, καθ' ἣν ἀπάτωρ ἐστί, τὴν κάτω λέγω, ἀγενεαλόγητον εἶναι πι- στεύσῃς διὰ τοῦτο ἀμφότερα θεῖς, τότε εἴπεν «'Αγενεαλόγητος». Καὶ γάρ καὶ αὕτη ἡ κάτω ἀκατάληπτος, ἵνα πρὸς ἔκεινην μηδὲ παρακύψαι τολμήσωμεν. Εἰ γάρ τὰ προαύλια τοῦ ναοῦ οὕτω φοβερά καὶ ἀπρόσιτα, πρὸς τὰ ἄδυτα τίς εἰσελθεῖν ἐπιχειρήσει; "Οτι ἐγεννήθη παρὰ τοῦ Πατρὸς οἶδα, τὸ δὲ πῶς, οὐκ οἶδα. "Οτι ἐτέχθη ὑπὸ τῆς Παρθένου ἐπίσταμαι, τὸν δὲ τρόπον οὐδὲ ἐνταῦθα καταλαμβάνω. Ἐκατέρᾳ γάρ ἡ γέννησις ὀμολόγηται, καὶ ἐκατέρας δὲ τρόπος σεσίγηται. Καὶ διπερ ἐνταῦθα ἐπὶ τῆς Παρθένου, οὐκ εἰδὼς πῶς ἐκ τῆς παρθένου ἐγεννήθη, ὀμολογῶ ὅτι ἐγεννήθη, καὶ οὐκ ἀναιρῶ τὸ πρᾶγμα διὰ τὴν ἀγνοιαν· οὕτω καὶ σὺ ποίησον ἐπὶ τοῦ Πατρός, εἰ καὶ οὐκ οἶδας πῶς ἐγεννήθη, ὀμολόγησον. Κἀν εἴπη σοι δὲ αἱρετικός· Πῶς ἐγεννήθη ἐκ τοῦ Πα- τρὸς δὲ Γίός; κατάσπασον αὐτοῦ τὸ φρύαγμα εἰς τὴν γῆν, καὶ εἰπὲ πρὸς αὐτόν· Καταθέθη ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ δεῖξον πῶς ἐγεννήθη ἐκ τῆς Παρθένου, καὶ τότε ἐκεῖνα δρά. Κάτασχε αὐτὸν καὶ περίστησον, μὴ ἀφῆς ἀποπηδῆσαι, μηδὲ ἀναγκωρῆσαι εἰς τὸν λαβύρινθον τῶν λογισμῶν, ἀλλὰ κάτασχε καὶ ἀπόπνιξον, μὴ τῇ χειρὶ, ἀλλὰ τῷ ρήματι. Μή δώσῃς αὐτῷ διαστολήν, καὶ διαφύγῃ ὡς βούλεται. Ἐκεῖθεν γάρ θόρυβον ἐμποιοῦσι τοῖς διαλεγομένοις, ἐπειδὴ ἡμεῖς αὐτοῖς ἀκολουθοῦμεν, καὶ οὐκ ἀπάγομεν ὑπὸ τοὺς νόμους τῶν θείων Γραφῶν.

quies, de caelesti illa agit propheta. Quid ergo dicemus de Paulo, qui postquam duas generationes commemoraverat, illud subiunxit: *Sine genealogia?* Ut non modo secundum illam generationem, qua sine matre erat, sed etiam secundum hanc terrenam, qua sine patre erat, illum sine genealogia esse crederes: ideo cum ambas posuisset, tunc dixit *Sine genealogia*. Etenim haec terrena incomprehensibilis est, ut caelestem illam ne quidem inspicere audeamus. Nam si vestibula templi ita tremenda et inaccessa erant, ad adyta quis ingredi ausus esset? Quod a Patre genitus sit novi, quomodo autem nescio. Quod a virgine natus sit novi, modum autem neque hic capio. Utraque generatio in confessu est, et utrinque modus tacetur. Et sicut hic de virgine, ignorans quomodo ex virgine natus sit, ipsum esse natum confiteor, neque rem tollo propter ignorantiam: ita et tu fac de Patre, etsi non noveris quomodo genitus sit ab eo Filius, confitere tamen. Si dixerit tibi haereticus: «Quomodo genitus est ex Patre Filius?» eius fastum in terram deprime, et die illi: «Descente de caelis, et ostende quomodo natus ex virgine et tunc ad illa respice». Detine ipsum, et conclude, ne sinas resilire, et in labyrinthum ratiociniorum regredi, sed detine et suffoca, non manu, sed verbo. Ne des illi dilationem ut effugiat quo velit. Hinc enim tumul-

Περίθες τοίνυν αὐτῷ πάντοθεν τειχίον τὰς ἀπὸ τῶν Γραφῶν μαρτυρίας, καὶ οὐδὲ χάναι δυνήσεται. Εἰπέ· Πῶς ἐγεννήθη ἐκ τῆς Παρθένου; Οὐκ ἀφίσταμαι σου, οὐδὲ ἀναχωρῶ. Ἐλλ' οὐκ ἂν ἔχοι τὸν τρόπον ἡμῖν εἰπεῖν, καὶ μυρία φύλονεικῇ. "Οταν γάρ ὁ Θεὸς ἀποκλείσῃ, τίς ἀνοίξῃ λοιπόν; Μόνη τῇ πίστει τὰ τοιαῦτα παράδεκτα. Εἰ δὲ οὐκ ἂν ἔχοις, ἀλλὰ λογισμοὺς ἐπιζητεῖς, ἐρῶ πρὸς σέ, διὰ τοῦτο Νικόδημον διὰ Χριστὸς φησιν· «Εἰ τὰ ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν, καὶ οὐ πιστεύετε, πῶς, ἐὰν τὰ ἐπουράνια εἴπω, πιστεύετε;» * Περὶ τῆς ἐκ Παρθένου γεννήσεως εἶπον, καὶ οὐκ οἴδας, οὐδὲ χάναι τολμᾶς, καὶ τὴν οὐράνιον περιεργάζῃ; Καὶ εἴθε μὲν τὸν οὐρανὸν μάνον, ἀλλὰ καὶ τὸν Δεσπότην τῶν οὐρανῶν πολὺ πραγμονεῖς. «Εἰ τὰ ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν, καὶ οὐ πιστεύετε». Οὐκ εἶπεν, οὐ πείθεσθε, ἀλλ' «Οὐ πιστεύετε»· δεικνὺς ἡμῖν, ὅτι εἰ καὶ τὰ ἐπίγεια πιστεώς δεῖται, πολλῷ μᾶλλον τὰ οὐράνια. Καίτοι τότε τῷ Νικοδήμῳ περὶ τοκετοῦ διελέγετο πολὺ ἐλάττονος· περὶ τοῦ βαπτίσματος γάρ ὁ λόγος ἦν,

*260

tum excitant inter disputandum, quia nos sequimur illos, neque abducimus eos sub leges divinarum Scripturarum. Murum ipsi undique circumpone, testimonia Scripturarum, ac ne hiscere quidem poterit. Dic, quomodo natus est ex virgine? Non gradum revoco, non recedo. Verum non poterit nobis modum enarrare, etsi sexcenties id contendat. Cum enim Deus occulserit, quis postea aperiat? Haec sola possunt fide percipi. Si porro nequeas, sed ratiocinia quaeras, id tibi dicam, quod Christus Nicodemo: *Si terrena dixi vobis, et non creditis, quomodo si dixerim caelestia credetis?*¹ De ortu ex virgine dixi, et non intelligis, nec hiscere audes, et tamen supernam generationem curiose exploras. Atque utinam caelum tantum; sed tu etiam caelorum Dominum curiose rimaris. *Si terrena * dixi vobis, et non creditis.* Non dixit: «Non persuademini», sed *Non creditis;* ostendens nobis, si terrena fide opus habeant, multo magis caelestia. Etsi tunc Nicodemo de partu loqueretur longe minore; de

*260

¹ Io. III, 12.

- PG 56, 260, 262, 387, 392, 393.
- PG 56, 83, 84, 536.
- PG 57, 21, 74, 83, 85, 86.
- PG 58, 777.
- PG 59, 47, 82, 103, 129, 139, 461.
- PG 59, 519, 533, 637, 638.
- PG 60, 27, 32, 35, 395.
- PG 61, 322.
- PG 63, 30.
- PG 63, 822 ss., 907, 908, 914, 920.
- PLS IV, 670, 759, 815, 822, 823, 827.

καὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς πνευματικῆς ἀλλὰ δῆλον ὅτι καὶ ταῦτα πίστει ἔστιν καταληπτά.

baptismate namque sermo erat, et de regeneratione spirituali: sed palam est ea etiam fide esse comprehensibilia.

ANTIOCHUS Ep. Ptolemaidensis in Phoenicia († ca 408)

IN FESTIVITATE NATIVITATIS¹

769 *Liber, inquit, generationis Iesu Christi filii David, filii Abraham.*² PLS III, 781

Habes, qui ex Deo est, suscipe qui ex Maria, neque illum neges, neque hoc confundaris. Habes filium Dei, habes filium Mariae; habes Dominum, habes servum; habes creatorem, habes interpretem; habes aeternum, habes temporalem; habes de coelo; habes de Bethlehem; habes coelestem, habes terrenum. Quidquid gloriosum, iaculare sursum, quidquid humile, huic coniunge.

EIUSDEM. *Peperit Maria infantem,*³ hoc erat hominis, *orta est desuper stella*, hoc erat Dei; *lacte nutriebatur infans*, hoc eius qui secundum nos est, *obsecundant ei qui natus est magi,*⁴ hoc eius qui ante saecula est; iactatur in spelunca, hoc clementiae est.

EIUSDEM. *Lucernam,*⁵ inquit, intelligo ex Maria hominem: *lucernam*, quia assumptus ex terra et ex mero luto factus est, *lucernam* hominem ignem habentem Deum. Quando consideras Deum in hominem, et vides hunc quidem de terra, hunc vero de coelis, quando vides hunc equidem ex Maria, hunc autem ex Patre, et utraque in se inseparabiliter copulata, illud intellige, *quod Deus noster ignis consumens est.*⁶

EIUSDEM ADVERSUS IUDAEOS IN PASCHA LOQUENS. Omnino autem cura tibi est vocum propheticarum: cur celas vocem Danielis, dicentem: *Lapis abscissus est sine manibus et factus est in montem magnum?*⁷ Putas, non tibi videtur mons Maria, *lapis sine manibus abscissus* Christus, *lapis abscissus sine manibus* homo natus sine amplexionibus?

¹ Exstat in «Tractatus de duabus naturis» PP. Gelasii.

² Matth. I, 1.

³ Lc. II, 7; Matth. I, 25.

⁴ Matth. II, 1.

⁵ Ps. CXXXI, 17.

⁶ Hebr. XII, 29.

⁷ Dan. II, 34.